

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
UGDYMO SISTEMŲ KATEDRA

Kristina Kanapeckaitė

Edukologijos magistrantūros studentė

**SMURTAVIMAS V-VII KLASĖSE SITUACIJA IR
PREVENCIJA: ATVEJO ANALIZĖ**

Magistro darbas

Mokslinė vadovė

doc. dr. Asta Širiakovienė

Šiauliai, 2011

Darbas originalusKristina Kanapeckaitė
(Studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY	5
ĮVADAS	7
1. SMURTAVIMO V-VII KLASĖSE SITUACIJOS IR PREVENCIJOS TEORINĖ ANALIZĖ	11
1.1. Smurto samprata ir rūšys.....	11
1.1.1. Smurtą aiškinančios teorijos.....	13
1.1.2. V-VII klasių mokinių amžiaus tarpsnis.....	16
1.2. Priežastys, skatinančios V-VII klasių mokinių smurtavimą.....	18
1.2.1. Namų aplinka, skatinanti smurtą.....	19
1.2.2. Bendraamžių įtaka bei faktoriai, lemiantys smurtavimą mokykloje.....	21
1.2.3. Informacinių priemonių ir kompiuterinių žaidimų įtaka.....	26
1.3. Smurto prevencija	27
1.3.1. Dokumentai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą.....	27
1.3.2. Prevencijos samprata ir situacija Lietuvoje.....	28
1.3.3. Smurto prevencija mokyklose.....	30
2. SMURTAVIMO V-VII KLASĖSE SITUACIJOS IR PREVENCIJOS EMPIRINIS TYRIMAS	35
2.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imties charakteristika.....	35
2.2. Mokinių požiūris į mokyklą ir jos saugumą.....	37
2.3. Mokinių ir mokytojų reakcija į smurtą ugdymo institucijose.....	39
2.4. Smurto prevencija mokyklose mokinių ir mokytojų požiūriu.....	51
IŠVADOS	61
REKOMENDACIJOS	62
LITERATŪRA	63
PRIEDAI	68

SANTRAUKA

SMURTAVIMAS V-VII KLASĖSE SITUACIJA IR PREVENCIJA: ATVEJO ANALIZĖ

Magistro baigiamajame darbe nagrinėjamas V-VII klasių mokinių smurtavimo mokykloje situacija ir prevencija. Mokykla tai ugdymo institucija, kuri ne tik suteikia žinių, tačiau joje kiekvienas vaikas yra vertinamas ir gerbiamas, turintis teisę mokytis, teisę į neliečiamybę ir teisę jaustis saugiu. Šiandiena yra plačiai kalbama apie tai, kad moksleiviai mokykloje ar šalia jos nėra saugūs, kadangi patiria smurtą iš kitų moksleivių ar net mokytojų. Tokiu atveju kenčia vaiko socializacija, asmenybės vystymasis, pasiekimų ir pažangos rezultatai. Kad užkirsti kelią vykstančiam smurtui mokyklose, reikalinga prevencija, kurioje dalyvautų visa mokyklos bendruomenė.

Tyrimo objektas. Smurtavimas V-VII klasėse ir jo prevencija.

Hipotezė. Tikėtina, kad V-VII klasių mokiniai patirdami smurtą ne visada sulaukia pagalbos, o pedagogai nepakankamai skiria dėmesio, kad užkirstų smurtavimui kelią.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti V-VII klasių mokinių patiriamo smurto mokykloje apraiškas bei jų prevencijos galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti pedagoginę, psichologinę, mokslinę – metodinę literatūrą, nagrinėjančią smurto temą.
2. Išsiaiškinti V-VII klasių vaikų požiūrį į smurtą.
3. Išsiaiškinti, ar skirtingose klasėse vaikų patiriamas smurtas kinta.
4. Išsiaiškinti, ar mokyklose vyksta smurto prevencija.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologijos pagrindas – humanistinė filosofija, pagrindinė vertybė žmogus, jo gerovė – socialinių institutų vertinimo kriterijus. Trokštamas žmonių santykių principas – lygybė, teisingumas, žmogiškumas. Humanistai remia kiekvieno žmogaus laisvę, kuri atsižvelgtų į kitų žmonių teises.

Socialinio išmokimo teorija pažymima tai, kad agresyvus elgesys gali būti išmokstamas stebint aplinką ir joje veikiančius asmenis. Kad nesusiformuotų toks elgesys, vaikui turi būti paruošta tokia aplinka, kuri skatintų teigiamą motyvaciją.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrime dalyvavo 357 Panevėžio miesto bendrojo lavinimo įstaigas lankantys mokiniai ir 34 pedagogai. Respondentams pateiktos anketos, kuriomis siekiama atskleisti V-VII klasių mokinių patiriamo smurto mokykloje apraiškas bei jų prevencijos galimybes.

Išvados. Bendrojo lavinimo įstaigose V-VII klasių mokiniai patiria emocinį smurtą dažniau nei fizinį. Tačiau jį patyrus ne visada sulaukia tinkamos pagalbos iš mokytojų ar kito

mokyklos personalo. Neretai mokytojai ne tik nepastebi šalia smurtaujančių mokinių, bet ir ignoruoja esamą situaciją. Tokiu būdu parodydami mokiniams, kad patyčios, ignoravimas, stumdymasis yra toleruojami.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santrauka, summary, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Magistro darbe pateikta 6 lentelės, 23 paveikslai. Bendra apimtis 68 psl.

SUMMARY

SITUATION AND PREVENTION OF VIOLENCE AT THE 5th–7th FORMS: CASE ANALYSIS

The final master thesis analyzes situation and prevention of violence at the 5th–7th forms.

School is an educational institution which not only provides knowledge, there each child, having right to study, right to inviolability and right to feel safe is evaluated and respected. Today much is talked about the fact that pupils at school or beside it are not safe, as experience violence from the other pupils or even teachers. In this case child's socialization, development of personality, the results of achievements and advancement are suffering. In order to stop violence at schools, prevention, where all school community would take part, is necessary.

Object of research. Violence at 5th-7th forms and its prevention.

Hypothesis. It is presumptive that pupils of 5th-7th forms, experiencing violence, not always get assistance, and pedagogues do not pay enough attention to prevent violence.

Aim of research. To ascertain the manifestations of violence, experienced by 5th-7th form pupils at school and the possibilities of its prevention.

The objectives of research:

1. To review pedagogical, psychological, scientific – methodical literature, analyzing the subject of violence.
2. To ascertain the attitude of pupils of 5th-7th forms to violence.
3. To ascertain whether violence, experienced by children in different forms, varies.
4. To ascertain, whether violence prevention is carried out at schools.

The methods of research. The base of research methods – humanistic philosophy, the main value is human, his prosperity – criterion of social institutes' evaluation. Desirable principle of human relationships – equality, justice, humanity. Humanists support freedom of each person, which would respect the rights of the other people.

The theory of social learning denotes that aggressive behavior can be learned by observing environment and persons acting there. In order such behavior would not be shaped, an environment, which would encourage positive motivation, must be prepared for a child.

Volume and organization of research. 357 pupils, attending Panevezys city secondary school institutions and 34 pedagogues participated in the research. The respondents were presented questionnaires, by which it was aimed to reveal the manifestations of violence, experienced at 5th-7th forms and its prevention possibilities.

Conclusions. In the institutions of secondary education the pupils of 5th-7th forms more often experience emotional violence than physical. Though having experienced it, not always get proper assistance from teachers or the other staff of school. Frequently teachers not only do not

notice pupils using violence, but also ignore the current situation, in such a way showing to pupils that jeer, disregard, jostle are tolerated.

Work structure: Work consists of summary, introduction, 2 chapters, conclusions, recommendations, literary sources and annexes. 6 tables, 23 figure are included in the master thesis. Total amount 68 pages

ĮVADAS

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Pati pažeidžiamiausia visuomenės dalis yra vaikai, ypač sparčiai vykstant pokyčiams dabartinėje visuomenėje. Vaikų augantį agresyvumą įtakoja bendros agresijos tendencijos vyraujančios visuomenėje, didėjantis šeimų nestabilumas, dažnėjantis visuomenės normų pažeidinėjimas bei kiti socialiniai procesai. Pagrindinio vaikų teises ginančio tarptautinio įstatymo – Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos (1989) 19 straipsnio 1 dalyje rašoma, kad siekiama apginti vaiką „*nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, <...>, grubaus elgesio ar išnaudojimo, <...>, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito asmens <...>.*“ Vaiko interesus gina ir atstovauja vaiko tėvai, įstatyminiai atstovai, valstybė. Vaikai turi teisę būti saugomi nuo smurto ir prievartos. „*Lietuvoje į šią problemą imta žiūrėti kaip į psichologinį, teisinį, socialinį vaiko teisių pažeidimą*“ (Sruoga, Jakubkaitė, 2002, p.7). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis teigia, kad žmogus turi teisę į neliečiamybę, draudžiama žmogų žaloti, kankinti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis. Lietuvoje 1995 m. liepos 5 d. ratifikuota Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Joje skelbiama, kad valstybės yra įsipareigojusios ginti vaikus nuo bet kokio smurto ir prievartos.

Lietuvoje ši problema aktuali, kadangi pastaruosiu metu vis dažniau kalbama apie smurtą prieš vaikus mokykloje. Beveik kasdien išgirstama per televiziją ar perskaitome laikraščiuose, kad vienoje ar kitoje ugdymo įstaigoje susimušę vaikai, mergaitės viešai tyčiojosi ir žemino bendraklasę ir, visa tai užfiksavę mobiliojo telefono kamera, paviėšino internete ir pan. VRM Viešojo saugumo politikos departamento Viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyriaus parengtoje *Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizėje* teigiama, kad 2009 m. Lietuvoje nuo nusikalstamų veikų nukentėjo 3223 vaikai (iš jų – 251 – jaunesniojo amžiaus vaikas, 2193 berniukai (68 proc.) ir 1030 mergaičių (32 proc.). 1213 (37,6 proc.) vaikų patyrė fizinę, o 154 – psichologinę prievartą. Vaikai patyrė tėvų, patėvių, įtėvių, globėjų, giminaičių ir pedagogų smurtą. Nors ataskaitoje paminėti tik trys pedagogų smurto atvejai, tačiau mokykloje vaikai patiria ne tik suaugusiųjų, bet ir bendraamžių, vyresnių vaikų smurtavimą. Nepaisant gausios informacijos – mokslinių straipsnių, psichologų patarimų, praktiškai patikrintų idėjų, smurtavimo prieš vaikus atvejų mokyklose kasmet vis daugėja.

Smurtaujama įvairiomis aplinkybėmis ir įvairiais būdais. Įvairiomis formomis pasireiškiantis smurtas – tai stipresniųjų vaikų piktnaudžiavimas savo galia, kuri yra nukreipta prieš silpnesnius vaikus (Robinchaud, 2007). Smurtas dažnai pateikiamas kaip netiesiogiai toleruojamas sprendimo būdas, kuris suformuoja supratimą, kad tokiu būdu galima įgyti bendraamžių pagarbą, nuolankumą.

Apie agresyvų elgesį, smurtą kaip reiškinių rašė Lietuvos mokslininkai, psichologai, pedagogai: L. Abromaitienė (2008), B. Grigaitė (2008), I. Norgėlienė (2008), L. Bukšnytė (2007), R. Povilaitis (2007), V. Targamadžė (2007), Dž. Valeckienė (2007), A. Kitrys (2007), R. Braslauskienė (2005), M. Pileckaitė – Markovienė (2005), I. Jonutytė (2005), I. Gailienė (2004), K. Kuklinskaitė (2004), K. Miškinis (2003), Glinskienė (2001), G. Navaitis (2001), V. Ž. Jonynienė (2001), R. Žukauskienė (2001), A. Kurienė (2000), V. Pivorienė (2000), G. Valickas (1999), ir kt. Taip pat šią temą nagrinėja užsienio mokslininkai, tokie kaip M. Sanders (2009), M. Robichaud (2007), J. Gilligan (2002), U. Mielke (1997).

Tyrimo problema: Lietuvos mokyklos vis dažniau susiduria su vaikų agresyvaus elgesio problema. Vaikų sukeltos muštynės, tyčiojimas vienas iš kitų, atstūmimas, daiktų gadinimas ir jų pasisavinimas, visa tai – smurto apraiškos. Šiandien smurtas tapo viena opiausių problemų mokyklose mokinių tarpe. Smurto prieš vaikus problema yra daugialypė ir yra tyrinėjama įvairiais aspektais. Ją tyrinėja psichologai, socialiniai darbuotojai, mokslininkai ir kiti specialistai. Nagrinėjami įvairūs klausimai: smurtavimo priežastys, pasekmės, rizikos veiksniai, įtakojantys veiksniai ir kt.

Vaikų konfliktai tarpusavyje dažnai perauga į agresyvesnius veiksmus, smurtavimą. To priežastis yra nemokėjimas ir nežinojimas, kaip tinkamai ir teisingai išspręsti iškilusius konfliktus. Vaikai dar tik mokosi pažinti pasaulį, jį suprasti, todėl jiems reikalinga ne tik tėvų, bet ir mokyklos pagalba. Mokykla turėtų būti ne tik institucija, kuri suteikia pedagoginių žinių, bet ir darni bendruomenė, padedanti vaikui pažinti pasaulį, jį suprasti, išmokti spręsti iškilusias problemas. Klasės auklėtojai, mokytojai, administracijos atstovai, visi kartu bendradarbiaudami turi įsitraukti į auklėjamąjį darbą. Tik kartu dirbant ir suprantant vienas kitą galima efektyviau spręsti vaikų smurtavimo problemas.

Vaikų smurtavimo mokykloje nagrinėjimas yra būtinas, kad būtų kuo plačiau šviečiami ne tik pačios artimiausios aplinkos nariai, mokyklos bendruomenė, bet kartu ir visa visuomenė. Tokiu būdu galima būtų laiku atpažinti, įvardinti esamą problemą, suteikti reikiamą pagalbą ir numatyti bendrąją prevenciją. Smurto prevencija mokykloje – tai siekis sumažinti smurtą ir nepageidaujamą elgesį.

Tyrimo objektas. Smurtavimas V-VII klasėse ir jo prevencija.

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti V-VII klasių mokinių patiriamo smurto mokykloje apraiškas bei jų prevencijos galimybes.

Hipotezė. Tikėtina, kad V-VII klasių mokiniai patirdami smurtą ne visada sulaukia pagalbos, o pedagogai nepakankamai skiria dėmesio, kad užkirstų smurtavimui kelią.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti pedagoginę, psichologinę, mokslinę – metodinę literatūrą, nagrinėjančią smurto temą.

2. Išsiaiškinti V-VII klasių vaikų požiūrį į smurtą.

3. Išsiaiškinti, ar skirtingose klasėse vaikų patiriamas smurtas kinta.

4. Išsiaiškinti, ar mokyklose vyksta smurto prevencija.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologijos pagrindas – humanistinė filosofija, pagrindinė vertybė žmogus, jo gerovė – socialinių institutų vertinimo kriterijus. Trokštamas žmonių santykių principas – lygybė, teisingumas, žmogiškumas. Humanistai remia kiekvieno žmogaus laisvę, kuri atsižvelgtų į kitų žmonių teises.

Socialinio išmokimo teorija pažymima tai, kad agresyvus elgesys gali būti išmokstamas stebint aplinką ir joje veikiančius asmenis. Kad nesusiformuotų toks elgesys, vaikui turi būti paruošta tokia aplinka, kuri skatintų teigiamą motyvaciją.

Tyrimas atliktas remiantis šiomis esminėmis koncepcijomis ir požiūriais:

Socialinio konstruktyvizmo teorija. Vaikas konstruoja savo individualų pasaulį pats, vertinant ir interpretuojant aplinką, lyginant su ankstesne. Žinių konstravimas, reiškiantis vaiko pažintinę, bandymais ir eksperimentais grįstą veiklą – tai esminis pažinimo principas.

Kognityvinė teorija – tai aktyvaus mąstymo reikšmė tolesniems jo veiksams smurtinio elgesio situacijose.

Socialinio išmokimo teorija – pažymi, kad vaikas naujų įgūdžių ir gebėjimų išmoks stebėdamas ir girdėdamas kitų kalbinės veiklos pavyzdžių.

Tyrimo metodai:

Teoriniai: mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros analizė.

Empiriniai: klausimynai, skirti Panevėžio miesto V-VII klasių moksleiviams ir pedagogams, siekiant išsiaiškinti, ar mokiniai patyrę smurtą visada sulaukia pagalbos, o pedagogai pakankamai skiria dėmesio, kad užkirstų kelią smurtavimui (anketinė apklausa).

Statistiniai: anketinių duomenų statistinė analizė, tyrimo duomenų grupavimas, apibendrinimas ir lyginimas, grafinis duomenų pavaizdavimas, naudojant Microsoft Office Excel 2003 programinę įrangą atlikta kiekybinė aprašomoji statistinė analizė.

Tyrimo imtis ir organizavimas. Tyrimas atliktas 2011 m. vasario – kovo mėnesiais. Tyrime dalyvavo 357 Panevėžio miesto bendrojo lavinimo įstaigas lankantys mokiniai ir 34 pedagogai. Respondentams pateiktos anketos, kuriomis siekiama atskleisti V-VII klasių mokinių patiriamo smurto mokykloje apraiškas bei jų prevencijos galimybes.

Darbo etapai:

1. Pirmame etape – mokslinės literatūros paieška, jos studijavimas. Analizuojama sociologinė, psichologinė, pedagoginė literatūra. Tyrimo instrumento sudarymas.

2. **Antrame etape** – tyrimo atlikimas Panevėžio miesto bendrojo lavinimo įstaigose.

3. **Trečiame etape** – atlikta empirinio tyrimo kiekybinė analizė, išvadų formavimas ir rekomendacijų parengimas.

Darbo naujumas ir reikšmingumas.

Atliktas tyrimas Panevėžio bendrojo lavinimo mokyklose, V-VII klasių mokinių, patyrusių smurtą analizė leido nustatyti esamą situaciją, susidariusią ugdymo įstaigose. Įvertinta smurtavimo situacija bei prevencijos galimybės bendrojo lavinimo mokyklose V-VII klasėse. Parengtos išvados padėjo atskleisti, kad smurtas paplitęs tarp V-VII klasių mokinių, o prevencija turėtų būti vykdoma efektyviau. Tyrimas gali būti panaudotas atliekant tolimesnį bei platesnį smurtavimo situacijos nustatymą bendrojo lavinimo mokyklose, įtraukiant į tyrimą ir mokinių tėvus.

Darbo struktūra: Darbą sudaro santrauka, summary, įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Magistro darbe pateikta 6 lentelės, 21 paveikslas. Bendra apimtis 68 psl.

1. SMURTAVIMO V-VII KLASĖSE SITUACIJOS IR PREVENCIJOS TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Smurto samprata ir rūšys

Smurtas prieš vaikus – tai nūdienos gyvenimo ryškė. Visuomenėje netrūksta nepakantumo jauniausio ir silpniausio jos nario – vaiko nuomonei, jo požiūriui. Tai ir nenoras ar negebėjimas suvokti vaiko teisių, jo interesų svarbos ir tuo pačiu atsakomybės už ydingą jaunosios kartos auklėjimą (<<http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/20040923.htm>>).

Smurto sampratą yra labai sunku apibrėžti, kadangi kiekvienas autorius skirtingai jį apibūdina. Smurto priežastis ir pasireiškimo charakteristikas tyrinėja psichologija ir sociologija. Kaip teigia J. Gilligan (2002), smurto pradžia yra gėda ir pažeminimas, kuri susideda iš ignoravimo, negerbimo, pajuokos, pralaimėjimo, atstūmimo. Šie jausmai turi labai didelę įtaką žmonių pasirinkimui, siekiant kovoti su gėda. Dažniausiai pasirinkimas būna neteisingas ir sukeliantis kitiems žmonėms skausmą. Dažniausiai žmonės pasirenka smurtą, manydami, kad tai prastos savijautos geriausias sprendimo būdas.

Pasak R. Žukauskienės (2006), „*smurtas – tai šiurkšti prievarta, fizinės ir emocinės kančios, kurių tikslas – priversti auką kentėti ir taip įgyti jo atžvilgiu ypatingą galią*“ (428 p.). Tačiau daugelis autorių su tuo nesutiktų, kadangi fizinės ir emocinės kančios gali būti smurto pasekmė, bet ne pats smurtas, kaip objektas.

Kaip teigia A. Markevičienė ir V. Blažys (2000), *smurtas* – tai fizinės ir emocinės kančios, kurias sukelia jėgos panaudojimas, turint tikslą fiziškai ar psichologiškai paveikti ar suvaržyti laisvę, kuri turi didelę įtaką normaliai asmens egzistencijai. Panašiai teigia ir M. Sanders (2009), *smurtu* vadinamas veiksmas, kuris iššaukia ar grasina iššaukti fizinę, emocinę žalą, diskomfortą kito asmens kūnui, jausmams ar daiktams, siekiant sąmoningai sužeisti ar įžeisti kitą asmenį tokiais veiksmais. Tai destruktivi agresija, siejama su prievarta, pažeminimu, brutalumu ir sužalojimu.

Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2000) *smurtas* įvardijamas kaip šiurkšti prievarta. *Psichologine prasme smurtas* – tai seksualinio instinkto komponentas arba reakcija į baimę patirti kažką nemalonaus (Rumf, 2004).

I. Leliūgienė (2003) nurodo, kad visi autoriai pažymi tokias smurto rūšis: fizinis, psichologinis (emocinis), seksualinis. Smurto formų pažinimas, jų identifikavimas yra vienas iš būdų užkirsti tam kelią. Išsiaiškinę ir supratus, kodėl mokiniai smurtauja vienas prieš kitą, galėsime imtis veiksmų, leidžiančių šiam elgesiui sustabdyti.

Fizinis smurtas – asmens fizinės jėgos panaudojimas prieš kitą asmenį, turint tikslą pakenkti ar sukelti skausmą. Jis pasireiškia tokiais veiksmais kaip tampymas už plaukų,

stumdymas, trinktelėjimas, spjaudymas, spardymas, mušimas, mušimas, panaudojant daiktą ar daiktus, badymas peiliu ir šaudymas (Sanders, 2009). K. Miškinis (2003) tam dar priskiria vaikų nugirdymą ir pratinimą prie narkotinių medžiagų. Tai kenkia vaikų sveikatai, vystymosi raidai, nuo to vėliau atsiranda elgesio problemų – agresyvus elgesys, smurtavimas.

Smurtas gali pasireikšti įvairiais būdais, fiziniu ar psichologiniu. Bet koks smurtas sukelia vaiko elgesio pakitimus, o padariniai gali būti situaciniai arba ilgo poveikio. Ilgalaikiai padariniai pasižymi nerimo, depresijos, streso bei polinkiu į savižudybę požymiais (Pakalniškienė, Bieliauskaitė, Siebre, 2003).

Kaip teigia V. Sruoga ir B. Jakubkaitė (2002), fizinis smurtas žaloja ne tik fiziškai ar palieka randus, bet ir emociškai, palikdamas traumas ir dvasinius sužalojimus. Patyręs smurtą vaikas jaučiasi esąs nepilnavertis, nesaugus, piktas. Smurtu yra laikoma ir tam tikrų priemonių ar veiksmų panaudojimas, nepriklausomai ar auka patyrė skausmą ar buvo sužalota. Nuskriaustasis jaučia savo atžvilgiu daromą skriaudą, o pasipriešinti tam negali dėl įvairių priežasčių.

Fizinį smurtą lydi *psichologinis (emocinis) smurtas*, kuris susideda iš socialinės izoliacijos, atstūmimo, menkinimo, terorizavimo, ignoravimo, kontroliavimo, bauginimo, erzino, pravardžiavimo, pašaipų, vertimo blogai jaustis. M. Sanders (2009) teigia, kad net grafiti, dienoraščių skaitymas, rūbų plėšymas, jų išmėtymas viešai priskiriamas psichologiniam smurtui.

Moksleivių tarpe už fizinį smurtą labiau paplitęs yra psichologinis. Fizinį smurtą pastebėti galima greitai, tačiau psichologinį – labai sudėtinga. Jei auka nepasisako apie patiriamą smurtą, o aplinkiniai jo nepastebi, padėti labai sunku. Dauguma vaikų renkasi ne atvirą įžeidinėjimą, bet paslėptą: siunčiant elektronines ar telefono žinutes, laiškus. Informacinių technologijų panaudojimo būdus žino net pradinių klasių mokiniai, ką jau kalbėti apie vyresnius. Grįžę iš pamokų, daugelis vaikų sėda prie kompiuterių ir čia praleidžia valandų valandas, naršydami po interneto puslapius, susirašinėdami su draugais, o kai kurie tuo pat metu stengiasi pakenkti kitam, jį apjuodinti ir įžeisti. Tokį būdą dažnai renkasi tie, kurie nori kitą įskaudinti, iš jo pasišaipyti, tačiau nenori, kad kas sužinotų, kieno tai poelgis, ir liktų nenubausti (Bukšnytė, Kitrys, 2007).

Kitas psichologinio smurtavimo būdas – atmetimas – sunkiai pastebima forma, kadangi daugelis mano, kad jei vaikai nebendruoja, nekalba, vadinasi, jie nedraugauja, nes neturi bendrų interesų arba tiesiog yra susipykę. Tokios nuomonės laikydamiesi dažnai suaugusieji net nepastebi gilesnės problemos. Ignoravimas – tai išstūmimas iš grupės, kai nebendruojama, kai apie vaiką skleidžiami įvairūs gandai, kad kiti nemėgtų.

Bene sudėtingiausia ir apimanti visas kitas smurto rūšis (fizinį smurtą – vidiniai ir išoriniai sužalojimai, lytiškai plintančios ligos ir psichologinį smurtą – gėdos jausmas, pyktis,

baimė būti pasmerktam ir atstumtam, depresija) – tai *seksualinis smurtas* (Markevičienė, Blažys, 2000).

Seksualiniu smurtu yra laikomi bet kokie veiksmai, turintys seksualinio pobūdžio veiksmų ir kėsinių juos atlikti. Tai leidimas stebėti seksualinius suaugusiųjų veiksmus, seksualiniai kontaktai, vaikų išnaudojimas, vertimas juos nusirengti rūbus, liesti kito lytinius organus, tyčiojimas iš kūno, filmavimas, fotografavimas, vėliau publikavimas internetinėje erdvėje (Markevičienė, Blažys, 2000).

Dažniausiai vaikai patyrę seksualinį smurtą ne visada gali suprasti, kad tai, kas įvyko, yra prievarta. O pranešti, pasakoti kam nors apie tai bijo, kadangi yra prigrasinti, kad bus nubausti ir pan. (Povilaitis, Valiukevičiūtė ir kt., 2002).

Smurtas yra išmoktas, ypač tada, kai vaikai iš savo patirties yra įsitikinę, kad agresyvus elgesys yra toleruojamas ir kad tai yra vienintelis bei lengviausias būdas pasiekti savo tikslų ir gauti norimų rezultatų (Miškinis, 2003).

Smurto efektas yra gana specifinis, kadangi už sukeltą skausmą kitam asmeniui kaltę turėtų jausti smurtautojas, tačiau yra visiškai atvirkščiai. Auka, patyrusi smurtą, jaučiasi ne tik pažeminta, atskirta nuo visuomenės, abejoja dėl savo atsakomybės, bet dar ir kalta. Dažnai kaltina save dėl įvykusio išpuolio, galvodama, kad kažkokiu būdu išprovokavo smurtautoją, kažką padarė negerai ar buvo to nusipelnusi (Markevičienė, Blažys, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad visos smurto rūšys yra glaudžiai susijusios ir susipynusios viena su kita. Bet koks smurtas turi neigiamą poveikį tiek fiziniam, tiek psichologiniam vaiko vystymuisi. Kiekvieną smurto, agresijos protrūkį lydi priežastis. Todėl labai sunku atpažinti, kokią smurto rūšį patiria vaikas. Dėl šių priežasčių svarbu bent žinoti, į kokius veiksmus reikia atkreipti dėmesį ir ką stebėti, kad laiku ir tinkamai galima būtų padėti tiek nukentėjusiam nuo smurto, tiek ir smurtautojui.

1.1.1. Smurtą aiškinančios teorijos

Į klausimą, kodėl vaikai dažnai linkę smurtauti, atsakymų yra ne vienas. Psichologai turi keletą teorijų, kuriomis remiantis yra aiškinamos agresyvumo ir smurto priežastys. Smurtą bei jo priežastis mokslininkai aiškina skirtingai. Tai parodo, kad smurtas kaip reiškinys yra nevienareikšmis ir sudėtingas. Tačiau į iškilusį klausimą, kodėl yra smurtaujama, elgiamasi agresyviai psichologijos ir sociologijos mokslas vis dar ieško atsakymų ir bando juos pagrįsti (Rumf, 2004).

Mokslininkai dažnai sutapatina smurtą su agresija. Kaip teigia D. Olweus (2008), kai vaikas patiria patyčias, tampa auka, kai susiduria su pasikartojančiais ir besitęsiančiais neigiamais poelgiais iš vieno ar kelių kitų yra smurtas.

Apie tai, kad smurtas yra tapatinamas su agresija rašė ir Lietuvos mokslininkės V. Targamadžė ir Dž. Valeckienė (2007), o „smurto“ ir „agresijos“ sąvokos vartojamos sinonimiškai. Agresiją galima įvardinti bendru reiškiniu, apimančiu tiek smurtinį elgesį, tiek patyčias.

Agresyvumas – pats savaime sukelia daug problemų, ilgainiui tampantis vaiko charakterio sudedamąja dalimi. Tai reiškinys ar net asmeninė savybė, veikianti tarpusavio santykius. Agresija pasireiškdamą vaikų tarpusavio santykiuose tampa labai pastebima, sukelianti aplinkinių stiprią reakciją. Agresija dažniausiai perauga į smurtą, kuris kelia tiesioginę grėsmę ne tik sveikatai, bet ir gyvybei, tai yra nepriimtina socialinio elgesio forma. Psichologijos žodyne *agresija* apibūdinama kaip „priešiškas elgesys, kuriam būdinga įžūlus pranašumo demonstravimas ar net jėgos panaudojimas kito žmogaus, žmonių grupės atžvilgiu. Tokio elgesio tikslas – pakenkti kitam žmogui psichologiškai ar fiziškai. Kyla kaip reakcija į konfliktą, frustraciją. Gali reikštis nepalankumu, nedraugiškumu, priešišku nusistatymu, įžeidinėjimais (fizinė agresija) ir fiziniu smurtu (fizinė agresija). <...>“ (Psichologijos žodynas, 1993, p. 9-10).

„Agresija – pranašumo demonstravimas arba puolimas, turint tikslą ką nors fiziškai sužaloti ar psichiškai paveikti“ (Kučinskas, Kučinskienė, 2000, p. 194).

Agresyvumą ir smurtavimą priskirti vien konfliktų sprendimo būdams bei pranašumo demonstravimui negalima, kadangi kaip pažymi filosofas J. Leonavičius (1993), agresiją žmogui gali sukelti baimė bei reakcija į grėsmę. Dar nepatyrus jokios grėsmės, tik ją nujaučiant imamas smurto, tokiu būdu tikintis, kad pavyks išvengti artėjančio pavojaus.

Instinktų psichoanalizės pagrindėjas Z. Freudas ir psichologas K. Lorenzo išskėlė biologinę arba dar kitaip vadinamą instinktų teoriją, kuri aiškina, kad agresija glūdi prigimtyje, o agresyvus elgesys pasireiškia veikiant išoriniams stimulams. Lygiai taip svarstė ir K.L. Berkowitzas: jo manymu, agresija pasireiškia esant atitinkantiems stimulams, kurie įvairiais būdais gali turėti poveikį. K. L. Berkowitzo ir Z. Freudo mintys išsiskyrė kalbant apie agresijos kontroliavimą. Z. Freudo manymu, asmenybės superego kontrolė yra neadekvati, todėl agresyvumą galima nukreipti arba į aplinką, arba į save. Priešingai svarstė K.L. Berkowitzas, kuris teigė, kad su agresija įmanoma kovoti, ją galima arba prislopinti, arba sumažinti, tam pritarė ir K. Lorenco (cit. Braslauskienė, Jonutytė, 2005). Vienas iš slopinimo būdų yra agresijos išlaisvinimas, perkėlimas į naudingą veiklą, aktyvus fizinis krūvis, intensyvi visuomenei

naudinga veikla ir kt. Tačiau neretai agresija proveržis iššaukia smurtą, kuris dažniausiai būna nukreiptas į kitą asmenį.

J. Dollardas, L. Berkowitzas, N. Milleris iškėlė biheviorizmo idėjomis pagrįstą frustracijos – agresijos teoriją, teigdami, kad frustracija – tai įtempta emocinė būseną, atsirandanti dėl negalėjimo patenkinti savo poreikių, tikslų. Frustracijos pasekmė – agresija, kurios instinktas garantuoja individo vidinę mobilizaciją ir nepriklauso nuo aplinkos (Tomiliniene, Jusiene ir kt., 2004).

Psichologų yra pastebėta, kad agresija gali būti skirstoma į teigiamą ir neigiamą. Teigiama agresija gali pasireikšti sporto kovose, sutelkus ryžtą ir valią bei siekiant pergalės. Deja, bet dažniausiai mūsų visuomenėje agresija yra smurto protrūkis, nukreiptas į kitą asmenį, kaip siekis jį nuskriausti, pažeminti. Taip pat vyksta ginčai nagrinėjant klausimą ar įmanoma sumažinti agresiją. L. Berkowitzo teorija teigia, kad sumažinti ar prislopinti agresiją galima, kadangi jo teorija remiasi frustracija, kuri skatina emocinį sužadimą, o šis agresiją. Tačiau agresija pasireiškia tik tuomet, kai supančioje aplinkoje yra atitinkamų stimulų, kurie vienaip ar kitaip gali turėti poveikio agresijai (Braslauskienė, Jonutyte, 2005).

Anot M. Pereco, B. Minzel ir H. Vimerio (1990), negatyviais stimulais galėtų būti įvairūs draudimai, kurių neišvengiame kiekvieną dieną ir kurie daro įtaką agresyviai elgesiui. Pozityvūs stimulai yra stipresni, kai skatinama iškart po gero poelgio, tačiau tai padaryti dažnai užmirštama, kadangi yra priimta manyti, kad geras elgesys yra visiems suprantamas ir už jį nebūtina girti, skatinti ar kitaip parodyti dėmesį. O štai nubausti už bet kokį nusižengimą niekada neužmirštama.

A. Bandūra, socialinio mokymosi teorijos atstovas, teigia, kad agresyvumo išmokstama bandant ir darant klaidas, stebint aplinką, veiksmus, pasekmes. Artimiausia vaiko aplinka daro didžiausią įtaką, kur vaikas gali išmokti agresyvaus elgesio (cit. Targamadze, Valeckiene, 2007).

Apie socialinio išmokimo teoriją vienbalsiai kalbėjo A. Bandūra, K. A. Dodge, L. R. Huesmannas bei A. Adleris. Visi teigė, kad agresyvaus elgesio žmonės išmoksta lygiai taip pat kaip ir kitų socialinio elgesio normų. Anot L. R. Huesmanno, žmogaus elgesį reguliuoja „specialiosios programos“ arba scenarijai, kurie yra išmokstami ankstyvųjų asmenybės raidos stadijų metu (cit. Braslauskienė, Jonutyte, 2005). A. Adleris agresiją aiškino kaip reakcijas į nepatenkintus pirminius instinktus. Vaikai yra labai imlūs naujovėms, naujoms elgesio normoms, todėl visko išmoksta stebėdami ir mėgdžiodami aplinkinius, tokią nuomonę išsakė socialinės kognityvinės agresijos aiškinimo krypties atstovas (cit. Targamadze, Valeckiene, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad smurtas kaip reiškinys yra labai sudėtingas, apie tai diskutuoja ir nagrinėja daug mokslininkų, visi grįsdami savo teorijas. Vienos ir bendros teorijos, paaiškinančios smurto, agresijos priežastis nėra. Visi vaikai yra panašūs, tačiau tuo pačiu metu

labai skirtingi, todėl ir mokliškai grindžiamos smurto teorijos yra panašios bet skirtingos. Norint suprasti, kodėl vaikai smurtauja, reikia žvelgti giliau, galbūt priežastys glūdi šeimoje, jos tarpusavio santykiuose, gal tai socialinės aplinkos poveikis ar tiesiog nulemta genetiškai.

1.1.2. V-VII klasių mokinių amžiaus tarpsnis

Kiekvienas amžiaus periodas – tai kokybiškai ypatingas psichinės raidos tarpsnis, kuriam būdinga daugybė pakitimų, sudarančių to amžiaus vaiko asmenybės vystymosi struktūros savitumą. Amžiaus tarpsnį apibūdina gyvenimo sąlygų ir reikalavimų ypatybės, santykiai su aplinkiniais, asmenybės psichologinės struktūros išsivystymas bei tam tikrų fiziologinių savybių visuma (Petrovskis, 1978).

V-VII klasių moksleiviai yra vadinami paaugliais. Anot R. Žukauskienės (1996), paauglystė yra skirstoma į ankstyvąją (12-14 metų), pereinamąją (15 metų) ir vėlyvąją (16-18 metų). Jai pritaria psichologas A. Gučas (1990), teigdamas, kad paauglystė suskirstyta į kelias stadijas ir trunka 12 -18 vaiko gyvenimo metais.

Tuo tarpu A. Petrovskis (1978) teigia, kad paauglystės amžius apima laikotarpį nuo vienuolikos iki penkiolikos metų, sutampantį su mokymusi V-VIII klasėse. Paauglystės pradžios ir pabaigos tiksliai apibrėžti neįmanoma, kadangi kiekviena asmenybė pradeda ir baigia bręsti skirtingai. Vieni autoriai mano, kad paauglystė baigiasi, kada vaikas subręsta lytiškai, kiti, kai asmuo suranda savo tapatumą (Žukauskienė, 1997).

Ankstyvojoje paauglystėje vaikų mąstymui būdingas egocentrizmas, dažnai manoma, kad asmeninis jų patyrimas yra unikalus. Kartais paauglystėje yra pasiekama formalių operacijų stadija, kuriai yra būdingas gebėjimas mąstyti abstrakčiai, nesiremiant konkrečiais vaizdiniais. Šioje stadijoje paaugliai nebepriklauso nuo tiesioginio suvokimo ar nuo ankstesnio patyrimo ir asmeninių žinių. Paaugliai pagrindinius principus ir dėsningumus ima suprasti būdami 14 metų, tai laikotarpis loginiai gebėjimai pasiekia kulminaciją, iki tol palaipsniui rutulioję (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2001, p.59).

Knygoje *Europos politika dėl vaikų* (1999) teigiama, kad paaugliai yra viena iš silpniausių ir labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių, kuri beveik neturi galimybių dalyvauti priimant sprendimus.

Paauglystę Eriksonas vertimo kaip svarbiausią formuojantis tapatumui. Svarbu pasiekti asmeninį tapatumą tuo metu, kai greitai keičiasi fizinė asmens išvaizda, emocinė ir psichologinė perspektyvos ir visuomenės vertinimas. Paauglystė – tai perėjimas iš vaikystės į jaunystę. Šis amžius yra ypatingas tuo, kad žmogus ieško savęs, ieško geriausio pasirinkimo, draugų, veiklos.

Tuo metu dažnai kyla įvairių prieštaravimų ne tik suaugusiesiems, bet ir pačiam sau (Myers, 2000, p. 316).

Kiekviename amžiaus tarpsnyje vystymasis pasižymi tolygiu, ramiu arba su šuoliais vyksmu. Visus šiuos periodus turi priimti tiek paauglys tiek jo artimieji. Šis laikotarpis dar kitaip vadinamas krize, kuri vyksta tiek socialinėje, psichinėje tiek ir fizinėje sferose. Dažniausiai krizės pasireiškia dėl to amžiaus nepatenkinamų ar slopinamų poreikių (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Paauglystės periodas yra labai svarbus žmogaus socializacijai. Tai laikotarpis, kai paaugliai neturi pakankamai gyvenimiškos patirties, kad būtų kuo mažiau neigiamų ir sudėtingų šuolių šiame laikotarpyje. Tai naujas išbandymas ir sunki atsakomybė, kuri veikia paauglio emocijas. Pasak G. Valicko (1997), socializacijos proceso neigiamus veiksmus gali lemti įvairūs faktoriai:

1. Auklėjimo klaidos šeimoje;
2. Atstūmimas ir izoliacija bendraamžių grupėje;
3. Nesėkmės ir neigiamų vertinimų dominavimas mokykloje;
4. Visuomenės informavimo priemonėse demonstruojamas smurtas bei prievarta;
5. Vaiko kognityvinės brandos sutrikimai pan. (Valickas, 1997).

Anot A. Petrovskio (1978), paauglystės laikotarpį galima pavadinti „pereinamuoju“, „kritiniu“, „sunkiu“. Šis laikotarpis taip vadinamas dėl kelių priežasčių: pirma, kokybiniai poslinkiai iš pagrindų ardo ankstesnes vaiko savybes, interesus ir santykius, antra – paauglys priešinas suaugusiųjų mokymams, todėl sunku auklėti, jis neklauso ir labai dažnai protestuoja. Tas tarpsnis, kada pereinama iš vieno gyvenimo periodo į kitą, ir parodo jo sudėtingumą. Paauglystė – tai laikotarpis, kai iš vaikų pereinama į suaugusiuosius, keičiasi ne tik fizinės, socialinės, protinės raidos ypatybės, bet kinta interesai bei vertybės. Tai laikas, kada klojami asmenybės moralinės ir socialinės nuostatų pamatai.

Galima teigti, kad paauglystė yra vienas sudėtingiausių jauno žmogaus raidos etapų. Paauglio mąstymas tampa abstrakčiu, jis mano, kad jis yra visų aplinkinių psichologinio pasaulio centru, dėl ribotų sprendimų ir ribotos logikos. Kadangi šį etapą daugelis įvardina kaip sudėtingą ir sunkų, labai svarbu, kad paauglys patirtų kiek įmanoma mažiau streso, kad augtų ir vystytųsi saugioje aplinkoje, kad vystytųsi kaip harmoninga asmenybė, turinti tvirtus moralinius ar socialinius nuostatus bei vertybes.

1.2. Priežastys, skatinančios V-VII klasių mokinių smurtavimą

Smurtu dažnai siekiama užsitikrinti aplinkinių pritarimą ar išsikovoti aukštesnį statusą. Dažna priežastis, dėl kurios smurtaujama, yra dėmesio troškimas, kadangi vaikas iš suaugusiųjų sulaukia dėmesio tik tuo atveju, kai jis elgiasi agresyviai, laužo taisykles. Tokiu būdu yra patenkinamas vaiko poreikis ir paskatinamas smurtavimas (Braslauskienė, Jonutyte, 2005).

Paauglystė – tai nepriklausomybės siekimas, noras jaustis saugiai, bet nevaržomai. Dažnai siekiant nepriklausomybės paaugliai protestuoja prieš visuomenėje nusistovėjusias normas bei taisykles, jas ignoruodami bei laužydami. Tokiu būdu siekiama atkreipti į save dėmesį, parodyti, kad jie yra, paauglių manymu, tai priimtinausias būdas, kadangi jų siekis yra sulaukti bet kokios reakcijos ir dėmesio į juos.

Paaugliams yra labai svarbus autoritetas, kuris lyg ir pateisintų jų poelgius. Dažniausiai tai būna tėvas, vyresnis brolis ar vyresnis mokinys, kuris demonstruoja savo drąsą, vikrumą, jėgą. Bailumas tame amžiuje yra smerkiamas, todėl kad įrodytų savo fizinę jėgą ir drąsą, paauglys neretai imasi drastiškų veiksmų (Petrovskis, 1978).

Yra išskiriamos dvi pagrindinės sąlygos, dėl kurių atsiranda smurtas: pirma, smurtaujantis asmuo neturi jausmų, sąžinės, kaltės jausmo. Antra, nėra žinomi kiti būdai, kurie padėtų spręsti iškilusias problemas ar padėtų sulaukti pagarbos iš aplinkinių ir iš savęs (Povilaitis, Jasiulionytė, Kurienė ir kt., 2007).

„Smurtavimas, agresyvus elgesys neretai yra nulemtas genetiškai. Tačiau kartais yra painiojamas paveldėtas ir išmoktas reiškiny. Yra manoma, kad bet koks elgesys yra nulemtas asmenybės charakterio savybių. Vieni vaikai savaime yra agresyvesni, kiti, atvirkščiai, yra ramaus ir taikaus būdo. Elgesys gali kisti nuo įvairių dirgiklių bei situacijų“ (Perecas, Minzel, Vimeris, 1990, p.14-15).

Paauglio savęs vertinimas – tai savęs paties, savo savybių, galimybių vertinimas, nuo kurio priklauso santykiai su aplinkiniais. Paauglių aukšta savigarba leidžia save vertinti adekvačiai, žinoti savo stipriąsias ir silpnąsias puses, pasitikėti savo jėgomis, o susidūrus su kliūtimis nepalūžti ir nebijoti būti atstumtam. (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Pasak A. Vaičiulienės (2004), paauglio savojo Aš suvokimas priklauso nuo aplinkos veiksnių, jį supančių žmonių. Teigiamas savojo Aš suvokimas turi didelę reikšmę ne tik pasitikėjimui savimi, bet ir gebėjimui elgtis pagarbiai su kitais jį supančiais žmonėmis.

Dažnai vaikai yra nepasitikintys savimi, turintys baimę save realizuoti, nejautrūs. Toks menkavertiškumas dažnai verčia paauglius elgtis pagyrūniškai, egoistiškai, ciniškai, manipuliuojant, žeminant kitus. Tokių vaikų savigarba maža, tačiau didelė agresija. Tikėdamiesi kitų pagarbos, užtarimo ar pranašumo tarp bendraamžių, neretai naudoja netinkamą elgesį,

smurtaudami prieš jaunesnius ar silpnesnius vaikus, tokiu būdu siekdami paslėpti baimę ir menkavertiškumą (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Dažniausiai smurtautojo elgesio neįmanoma nuspėti, todėl sunku numatyti, kokie aukos veiksmai gali turėti įtakos smurtautojo agresijos protrūkiui. Neretai patys smurtautojai yra patyrę smurtą, agresiją, prievartą, jaučiasi apleisti, nemylimi, nepasitikintys savo jėgomis ir iš kitų aplinkinių jaučia pastovų priešišumą (Kurienė, Pivorienė, 2000).

Pasak G. Valicko (1997), paauglių agresyvumas gali pasireikšti įvairiomis formomis: nuo daiktų laužymo iki muštynių ar narkotinių medžiagų vartojimo. Kadangi agresijos visiškai pašalinti neįmanoma, tuomet reikėtų stengtis ją sumažinti, patenkinant paauglių materialinius ir socialinius poreikius.

U. Mielke (1997) mano, kad agresyvūs ir smurtauti linkę paaugliai juos supantį pasaulį suvokia visai kitaip, todėl ir elgiasi skirtingai nei kiti paaugliai. Paauglių smurtavimas yra susijęs su makro ir mikrosocialiniais faktoriais (Gučas, 1990).

Socializacija vyksta per kryptingą ugdymą ir aplinkos veiksnius. Didžiausią įtaką daro šeima, mokykla, draugai, įvairios organizacijos, kitų stebėjimas, televizija ir kompiuteriniai žaidimai (Miškinis, 2003).

Taigi galima teigti, kad smurtavimui tinkamiausia aplinka formuojasi būtent paauglystės laikotarpiu, kai mokinys ieško autoritetų ir neranda jų tinkamų, kai mokinys trokšta lyderiauti, tačiau neturi tam pakankamai mokymosi gebėjimų. Taip pat svarbus veiksnys, kuris sustiprina smurtą ir patyčias mokykloje – nepakankamas dėmesys smurtautojui. Smurtautojui reikalingas toks pat dėmesys kaip ir aukai, su juo reikia kalbėti ir bandyti spręsti problemas, dėl kokių prižasčių jis naudoja smurtą. Smurtaujantis paauglys dažniausiai yra savyje užsislendęs vaikas, nenorintis ir bijantis parodyti tikrusius jausmus arba nemokantis jų išreikšti. Galbūt išsiaiškinus, kur glūdi priežastis, bus galima lengviau išspręsti problemas.

1.2.1. Namų aplinka, skatinanti smurtą

Šeima yra ta terpė, kurioje vaikui yra perduodamos vertybės, pasidalinama patirtimi, paruošiama gyvenimui. Su kokia patirtimi ir kokiomis vertybėmis jis išeis į bendruomenę, priklauso nuo šeimos nuostatų, jos vertybių bei mokėjimo bendrauti. Anot G. Navaičio (2001), daugelis tyrinėtojų nurodo, kad vaikų agresyvumas gimsta šeimoje, o labiausiai pasireiškia ir daugiausia problemų sukelia mikro ir makrosocialinėje aplinkoje.

Paauglio asmenybės vystymąsi ypač įtakoja tokie socialiniai veiksniai kaip tėvų nedarbas, šeimos statusas, jos narių uždARBIS ir pan. Tačiau negalima teigti, kad visus paauglius įtakoja vienodai. Iš vienos pusės, ne visi asmenys, patyrę neigiamą jų poveikį, nusikalsta, kita

vertus, yra asmenų, kurie padaro nusikaltimus ir be aptariamų veiksmų įtakos. Veiksmų buvimas tik rodo padidėjusią tikimybę nusikalsti (Motiejūnas, 2005).

Šeima – žmonių grupė, susidedanti iš tėvų, vaikų (kartais ir artimų giminių), gyvenančių kartu (Dabartinis lietuvių kalbos žodynas, 2000).

Anot I. Leliūgienės (2001), *šeima* yra svarbiausias veiksnys, kuris nulemia vaiko asmenybės tapimą. Pirmasis ir įtakingiausias bendravimo modelis yra šeimos ryšiai, tėvų santykiai su vaiku.

Labai didelės neigiamos reikšmės vaikų socializacijai turi autoritarinis vaikų auklėjimo metodas. Fizinės bausmės ar smurtinės emocijų iškvos – tai nesąmoningas vaikų agresyvumo skatinimas, pasireiškiantis drausminant vaiką, rodant jėgos pranašumą, o neretai ir pamokant, kad smurtaujančiajam galima atkeršyti tuo pačiu. Tokiu būdu smurtas gimdo smurtą. Dažnai smurto apraiškų įgyjama šeimoje, jei sąlygos vaiko socializacijai sudaro galimybes atsirasti smurtui (Braslauskienė, Jonutytė, 2005).

Anot J. Vaitkevičiaus (1995), tinkamiausias auklėjimo metodas yra demokratinis. Tai laisvos, demokratiškos ir gebančios orientuotis situacijose asmenybės ugdymas. Šiam auklėjimo metodui yra būdingas vaiko įtraukimas į bendrus kasdieninius šeimos reikalus. Tokiu būdu yra palaikomas iniciatyvumas bei savarankiškumas. Vaikas mokosi bendrauti, dirbti ir bendradarbiauti.

Labai dažnai susiklosto tokių situacijų, kai vaikas būna nejautrus ir net smurtauja, pradėjęs ieškoti priežasčių, kurios lemia tokį vaiko elgesį, dažniausiai paaiškėja, kad jis šeimoje yra baudžiamas, nemylimas, dažnai prieš jį smurtaujama, yra įvairiai žeminamas. Toks artimų žmonių elgesys žeidžia vaiką kaip asmenybę ir jis pasidaro bailus, tačiau galiausiai tampa panašus į tėvus (Miškinis, 2003).

Anot A. Plaušinitienės, E. Masiliauskienės (2009), didelę reikšmę vaikų smurtavimui turi vaikystėje patirta fizinė, psichologinė bei seksualinė prievarta, kuri sukelia moralinių – psichologinių traumų bei formuoja įvairaus pobūdžio ir laipsnio elgesio nukrypimus (negatyvizmą, protesto akcijas, piktumą, kerštingumą, pasireiškiantį priešinimusi, kenkimu, smurto perkėlimu prieš silpnesnius, žiaurumu, netgi sadizmu).

Jei vaikai yra skriaudžiami vyresniųjų vaikų ar suaugusiųjų, tai jie bando atsisteisti tuo pačiu, tačiau nepajėgdami įveikti stipresniųjų, vaikai pradeda skriausti silpnesnius, mažesnius už save, tuos, kurie negali patys apsiginti. Taip smurtas kuria smurtą (Miškinis, 2003).

K. Miškinio (2003) teigimu, šeima sukuria geriausias sąlygas rengti žmogų gyvenimui. Meilė ir pagarba šeimoje, šilti santykiai padeda suformuoti tinkamas vertybes. Tačiau emocinio ryšio nebuvimas, netinkamas elgesys su šeimos nariais, nepagarba, ilgalaikio darbo nebuvimas,

alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas dažnai būna tos priežastys, skatinančios vaiko agresijos proveržius ir smurto pasireiškimą. L. Pakalkaitės (2002) teigimu, prie tokio elgesio priežasčių galima priskirti ir pagalbos stoką, sprendžiant vaiko problemas bet kokioje situacijoje, bendravimo įgūdžių mokymo trūkumą, o šios priežastys taip pat skatina vaikų smurtavimą (Braslauskienė, Jonutytė, 2005).

Socialiniai veiksniai (pavyzdžiui, tėvų nedarbas, šeimos statusas, jos narių uždarbis ir pan.) daro įtaką paauglio asmenybės vystymuisi ir padidina tikimybę nusikalsti. Netinkamas vaikų auklėjimo modelis šeimoje (pavyzdžiui, autoritarinis metodas), įvairios fizinės bausmės, smurtinės emocijų iškvos taip pat dažnai paskatina vaiko agresyvumą, polinkį smurtauti, todėl tinkamiausias auklėjimo metodas yra demokratinis. Netinkamas artimų žmonių elgesys šeimoje (fizinės bausmės, žeminimas ir pan.) žeidžia vaiką kaip asmenybę, formuoja neigiamą šeimos narių bendravimo pavyzdį. Emocinio ryšio nebuvimas šeimoje, netinkamas elgesys su šeimos nariais, nepagarba, pagalbos stoka sprendžiant vaiko problemas, bendravimo įgūdžių mokymo trūkumas, ilgalaikio darbo nebuvimas, alkoholio, narkotinių medžiagų vartojimas – dažniausios priežastys, skatinančios vaiko agresiją ir smurtą.

1.2.2. Bendraamžių įtaka bei faktoriai, lemiantys smurtavimą mokykloje

Kaip rodo B. Kairienės, D. Ščerbakovos (2008) atliktas tyrimas, net 27 proc. tiriamųjų mokykloje patyrė fizinį smurtą. Ž. Barkauskaitės-Lukšienės (2008) atliktas tyrimas parodo, kad beveik 20 proc. daugiau berniukų patiria fizinį smurtą, nei mergaitės. Iš šių duomenų galima teigti, kad smurtas mokykloje tarp mokinių yra smarkiai paplitęs.

Paauglystėje ypač svarbūs ir reikšmingi bendraamžių draugystės, jų pripažinimo poreikiai, kurie neretai būna tokie stiprūs, kad dėl draugų paauglys gali atsižadėti šeimos ir mokyklos. Taip pat paaugliui yra labai svarbus bendraamžių pripažinimas. Anot A. D. Pellegrini ir J. D. Long (2002) moksleivių tarpusavio konkuravimo ir dominavimo teorijos požiūriu, vaikai smurtauja dėl teisės įgyti tam tikrą statusą bendraamžių tarpe ir būti lyderiu. Kaip mokinių smurtavimo tarpusavyje priežastį galima bandyti paaiškinti socialinių įgūdžių trūkumu. Smurtaujantys mokiniai negeba rasti kitokių būdų ir priemonių save išreikšti, pritapti bendraamžių grupėje.

Anot M. Barkauskaitės (2001), paauglio statusas tarpusavio santykiuose yra svarbiausias jo asmenybę formuojantis veiksnys. Nuo paauglio įgyto statuso priklauso ir jo vaidmuo, o jį atlikdamas laikosi ir visuomenės reikalavimų.

Mokyklose dažniausiai fizinį ir psichologinį smurtą patiria VII klasių mokiniai (Švietimo pagalba bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams, 2005).

L. Bukšnytės atliktų tyrimų 2007 metais rezultatai parodė, kad smurtas mokyklose yra smarkiai paplitęs reiškinys. Net 22,6 proc. Vaikinių ir 16,1 proc. Merginų į klausimą, ar patyrė smurtą mokykloje, atsakė teigiamai (Bukšnytė, Kitrys, 2008).

D. Valeckienės atliktas tyrimas 2004 metais parodė, kad 7 proc. IV-VIII klasių mokiniai nuolat patiria patyčias, net 9 proc. mokinių patyčias patiria bent kartą per savaitę, o 77 proc. apklaustųjų yra bent kartą patyrę patyčių mokykloje. Dažniausiai vaikai kenčia nuo žodinio, t.y. nuo psichologinio smurto. Ši smurto rūšis yra mažiausiai pastebima, tačiau kartais paliekanti didžiausias pasekmes, paveikianti vaikų socialinę sritį. Vaikai patyrę psichologinį smurtą sunkiau užmezga ir palaiko bendravimą ir santykius su bendraamžiais, prastai geba prisitaikyti vaikų grupėje, kadangi jaučiasi nesaugūs ir jiems trūksta pasitikėjimo savimi (Valuckienė, 2004).

Kaip teigia psichologas E. Karmaza (2004), mokinių noras mokytis, jų savijauta mokykloje, elgesys su bendraamžiais ir mokytojais bei aktyvumas priklauso nuo mokyklos kaip bendruomenės, ar ji leidžia mokiniui pasijusti jos dalimi. Mokiniam yra labai svarbus mokyklos mikroklimatas bei saugumo jausmas.

Mokiniai, kurie mokykloje jaučiasi saugūs, gali susikaupti ir siekti gerų akademinų rezultatų. O baigę mokyklą išsinešti tik gerus prisiminimus. Taigi mokykla turėtų užtikrinti mokinių saugumą, stengdamasi pašalinti neigiamus reiškinius bei užkirsti kelią smurto plitimui (Karmaza, Kasperavičiūtė, Magomedovas, 2004).

Kad užtikrinti saugumą mokykloje, reikalinga sumažinti smurto atvejus. Tai padaryti galima apibrėžiant taisykles, leidžiant mokiniams pasijusti mokyklos dalimi, rengiant prevencinius projektus mokyti bendradarbiauti (Karmaza, 2004).

Agresyvus vaikų elgesys gali tapti ir bendraamžių atstūmimo priežastimi. Jei bendraamžių atstūmimas tęsiasi keletą metų, padėtis dar labiau blogėja, nes bendraamžiai ima žiūrėti į tokius paauglius kaip į turinčius atstumtųjų statusą. Savo ruožtu rizikos grupės vaikai ima vis labiau nepasitikėti savo bendraamžiais ir reaguoti į juos dar agresyviau (Petrovskis, 1978).

Dažna smurto forma mokykloje yra patyčios, kuri šiuo metu yra ypač paplitusi. Pasak V. Targamadzės ir D. Valeckienės (2007), patyčios ilgą laiką buvo laikomos natūraliu reiškiniu. Ir tik visai neseniai pradėta į patyčias žvelgti kaip į smurto problemą.

Patyčios – tai kito mokinio ignoravimas, apkalbinėjimas, prasivardžiavimas, stumdymas, elektroninių žinučių siuntinėjimas ir kt. Patyčių auka gali tapti bet kas, neišskiriant pagal išvaizdą, mokymosi lygi ar šeimos materialinę padėtį.

Situacija, kuri yra nemaloniausia paaugliui, – tai klasės draugų pasmerkimas, o sunkiausia bausmė – paslėptas arba atviras ignoravimas (engimas), nenoras su juo bendrauti. Labai sunkiai paaugliai išgyvena vienatvės jausmą, todėl nepavykę santykiai mokykloje su

bendraamžiais dažnai juos pastumia ieškoti draugų ne mokykloje (Petrovskis, 1978). Pripažinimo ir draugų jie randa neformaliose grupėse, tačiau jos dažniausiai yra linkusios nesilaikyti visuomenėje nusistovėjusių taisyklių, naudoti smurtą, kad patenkintų savo poreikius (Vaičiulienė, 2004). Paauglys, norėdamas įtikti naujiems draugams, sulaukti jų dėmesio ir pelnyti jų pagarbą, dažnai pasiryžta neklausyti, pasipriešinti suaugusiesiems, pažeisti visuomenės įstatymus ir perimti tos grupės vertybes. Neretai klasės draugai, kurie atsisakė su juo bendrauti, tampa priešais ir labai dažnai prieš juos panaudojamas įvairios formos smurtas (Petrovskis, 1978).

Pasak H. Starkey (1996), mokykla turėtų būti asmens orumo, tolerancijos, pagarbos pavyzdys. Tai svarbiausia vaiko teisių įgyvendinimo vieta, kuri turėtų suteikti mokiniams žinių, informacijos bei ugdo įgūdžius, kad padėtų lengviau prisitaikyti prie socialinių pakitimų (Jonynienė, 2001). Tačiau ir toje aplinkoje vaikui nėra lengva ir paprasta. Ypač sunku pritapti atėjus į V klasę, kadangi dažnai būna, kad po pradinių klasių pereinama į kitą mokyklą, kurioje vaikas nieko nepažįsta.

Bendraamžių, klasės draugų atstumti ir izoliuoti, nemėgstami paaugliai neigiamus vertinimus pradeda ignoruoti, elgiasi šiurkščiai, provokuojančiai, nevengia grasinimų, smurto. Paaugliai to nesuvokia, tačiau toks elgesys juos dar labiau izoluoja nuo bendraamžių ir sudaro sąlygas tolesnei negatyviai raiškai. Palaipšniui toks paauglio elgesys tampa elgesio norma. Kita vertus, tai galima aiškinti kaip gynybą, savo vertės įrodymą. Jei nenori bendrauti, tai tuomet tegu bijo (Barkauskaitė, 2001).

Mokykla yra antrieji vaiko namai, todėl jis turi jaustis saugiai ir jaukiai, o mokyklos bendruomenė, turi jam padėti. Mokykloje vaikai privalo praleisti nemažai laiko, todėl ji užima reikšmingą vietą mokinių gyvenime, o joje vykstantys įvykiai, įgyjamos žinios daro įtaką vaiko asmenybės raidai bei pasaulėvaizdžiui (Daniliauskienė, 2000).

„Pradėjus lankyti mokyklą, vaikui atsiranda daugiau galimybių rodyti savo agresyvų elgesį, kadangi čia daugiau bendraamžių, be to, pedagogas nespėja pastebėti iš karto visų mokinių ir jų sudrausminti. Pasak R. Žukauskienės (1999), vaikai pradėję lankyti mokyklą, tampa agresyvesni. *“...kai nesiseka pateisinti mokyklos ir bendraamžių lūkesčių, vaikas patiria nesėkmę, kuri sukelia konfliktus bei agresyvų elgesį. Be to, ankstesnė vaiko patirtis, įgyta šeimoje, gali nulemti elgesio problemas mokykliniame amžiuje“* (Braslauskienė, Jonutyte, 2005, p.24-25). G. Navaičio (2001) teigimu, agresyvus elgesys vaikui yra reikalingas tam, kad būtų galima prisitaikyti prie supančios ir vis besikeičiančios aplinkos, galima būtų spręsti iškilusias kliūtis bei išreikšti emocijas.

Dauguma mokykloje kylančių problemų yra susijusios su agresyviu vaikų elgesiu, taisyklių nesilaikymu. A. Gumuliauskienės (1996) nuomone, neretai mokyklos aplinka veikia

mokinių socialinę raidą bei jų elgesį. Mokykla turi daug taisyklių, reikalavimų ir apribojimų, kurie gali sukelti mokinio agresyvumą, tačiau priežiūros ir kontrolės nebuvimas skatina agresyvaus elgesio ir smurtavimo pasireiškimus. Kaip teigia G. Valickas (1997), kai kurios mokyklos nepakankamai rūpinasi vaikų socializacijos įgūdžių ugdymu. Viena iš mokyklos aplinkos erdvių yra žaidimų aikštelės ar mokyklos kiemas, kur vaikai dažniausiai gali elgtis kaip tinkami, todėl čia daugiausiai išmokstama agresyvaus elgesio, mokiniai tarpusavyje konfliktuoja.

Reikia pastebėti, kad mokykloje smurtas dažnas tokiose vietose, kur nemato suaugusieji. Tokių vietų mokyklose ar už jos ribų apstu. Tai gali būti koridoriai, klasės, rūbinė, tualetai, valgykla, sporto salė, stadiono aikštynas, einant į mokyklą ar iš jos ir dar daug kitų vietų, kuriose vaikai gali užklupti auką netikėtai ir prieš ją panaudoti smurtą (Povilaitis, Valiukevičiūtė, 2006).

A. Gumuliauskienė (1996) pažymi, kad šiuolaikinėje mokykloje vis dar yra pedagogų, kurių požiūris į mokinį – autokratinis, trūksta supratimo, lygiateisiškumo, pasitikėjimo, pagarbos ir pagalbos mokiniui. Nesugebama rasti racionalaus santykio tarp abipusės pagarbos ir reiklumo. Pasigendama pedagogų ir moksleivių komunikacijos kultūros. Visa tai yra palankios prielaidos skatinti agresyvią elgseną (Braslauskienė, Jonutytė, 2005).

Anot G. Navaičio (2001), mokytojai dažniausiai smurtauja prieš mokinius dėl provokuojančio jų elgesio, daromos žalos kitiems ar daiktams, abejingumo mokomajam dalykui, mokinio uždarumo. Labai sunku užfiksuoti ir įrodyti mokytojų agresyvų elgesį. Dažniausiai jie agresiją naudoja prieš vieną mokinį, rečiau prieš kelis. Agresyvus pedagogų elgesys (susierzinimas, priešiškusimas, ignoravimas, įžeidinėjimai, fizinės bausmės ir kt.) mokytojų agresyvus elgesys dažnai būna nuoseklus ir kyla dėl tam tikrų jį skatinančių stimulų. Mokiniai, patiriantys smurtą bijo savo bendraamžių, mokytojų, net bijodami tėvų jiems nepasisako, kad mokykloje patiria smurtą. Tai lyg užburtas ratas, kada mokiniui padėti niekas negali, bet pagalbos labai reikia.

Europos žmogaus teisių konvencijoje pažymima, kad žeminantis elgesys arba baudimas – tai elgesys, kuriuo asmuo žeminamas kitų akivaizdoje arba yra verčiamas veikti prieš savo valią ar sąžinę (Gomien, 1995).

„Vaiko siekis mokykloje yra pateisinti mokytojų ir bendraklasių lūkesčius, tačiau nepasisekus, dažnai sukeliamas konfliktas bei agresyvus elgesys. Tam įtakos gali turėti ir šeimoje įgyta patirtis“ (Braslauskienė, Jonutytė, 2005, p. 25-24).

Žlugdanti savigarba skatina mokinius ieškoti kitokios negu mokymasis veiklos, leidžiančios patirti sėkmę. Paaugliai renkasi netinkamą elgesį, kadangi šis leidžia greičiausiai sulaukti tėvų ir mokytojų dėmesio (Žiulytė, Pipko, 2008).

Įvairių mokslininkų tyrimai rodo, jog beveik kiekvienoje klasėje yra vaikų, kurie nuolat skriaudžia kitus ir nuo kurių kenčia kiti klasės mokiniai. Dažniausiai agresyvaus elgesio raiškos

būdas – mušimas rankomis (trenkė, davė, kumščiu ir pan.) ir spardymas, taip pat vaikai yra stumdomi, įskaudinami žodžiais, apspjaudomi ir kita. Nereti ir sudėtingesni atvejai: daiktų ir pinigų atiminėjimas, grasinimas susidoroti, nuolatinis persekiojimas. Gindamiesi kai kurie vaikai skundžiasi mokytojams, tėvams, kiti „duoda atgal“, kitaip tariant, į agresiją atsako tuo pačiu (Braslauskienė, Jonutyte, 2005).

Dažniausiai į smurtą linkęs vaikas yra nemėgstamas klasėje, dažnai neturi draugų, patiria socialinį ir psichologinį atstūmimą. Prastai jausdamasis jį supančioje aplinkoje, nerasdamas bendraminčių, atstumtas tėvų, mokytojų ir bendraamžių dažnai vaikas atsiduria asocialaus elgesio grupėse. Tačiau jei tokiu elgesiu užsitarnauja taip trokštamą dėmesį, tuomet smurtas gali kartotis. Neretai smurtaujantys vaikai patys yra patyrę ar iki dabar patiria smurtą, patyčias, mokykloje, namuose, kieme. Tokiu būdu vaikai nori, kad juos gerbtų, vertintų (Vaičiulienė, 2004).

Anot M. Pileckaitės – Markovienės ir A. Stanišauskaitės (2005), bendraamžių atstūmimas gali būti priežastis vaiko žemo pažangumo, mokymosi motyvacijos ir elgesio problemų, kadangi vaikai dažnai prastai mokosi, nors ir turi sugebėjimų mokytis. Jie sunkiai įsimenta pateiktą informaciją, sukaupia dėmesį ir ramiai išsėdi pamoką. Kai kuriems vaikams sunku prieiti prie kitų vaikų ir pradėti kalbėti, kadangi visada turi įtarimų, kad asmuo yra priešiška nusistatęs. Smurtauti linkę paaugliai žino vienintelį sprendimo būdą visiems atvejams. Visas iškilusias problemas sprendžia betarpiškai, užuot radę kompromisą.

S. Ignatovičienė ir R. Žukauskienė (1999) teigia, jog netinkamu elgesiu mokiniai dažniausiai siekia kurio nors iš šių tikslų: dėmesio, jėgos demonstravimo ar keršto. Kai mokiniai siekia demonstruoti jėgą, pagrindiniu jų elgesio motyvu tampa noras nugalėti. Savo svarbą ir reikšmingumą jie parodo nepakludami reikalavimams, elgiasi įžūliai, siekia vadovauti, nesimoko. Keršto siekiančių mokinių pagrindinis motyvas – atsiteisti už iš tikrųjų patirtas, išgalvotas ar įsivaizduotas skriaudas. Tokie vaikai skaudina kitus, siekdami apsisaugoti nuo skausmo patys. Jų elgesys būna net žiaurus.

Vadinasi, dalis agresyvaus elgesio gali būti išmokstama būtent mokykloje, kur paauglio menkavertiškumas didėja, ir pyktis perauga į kerštą ar smurtą (Myers, 2000).

Apibendrinant galima teigti, kad mokykla, kuri turėtų ar galėtų tapti mokinio antraisiais namais, kuriame mokinyš siektų žinių, gebėjimų, įgūdžių įvirtinimo, tampa vaikui sunkiu išbandymu, nes čia jį pasitinka nauja aplinka, o joje yra daug nerimo, naujų potyrių. Mokinyš, negebantis patirti mokymosi sėkmių ar nemokantis sukaupti dėmesio, ieško kitų raiškos būdų ir tais būdais gali tapti negatyvus elgesys, smurtas, agresija, kito žeminimas. Daugelį minėtų problemų galima spręsti sudarant mokiniams tokias sąlygas, kad galėtų patenkinti bendravimo,

pripažinimo poreikius, stengiantis kelti vaikų statusą bendraamžių tarpe. Mokytojų ir mokinių santykiai turi labai didelę reikšmę pastarųjų vertybių formavimuisi, elgsenai.

1.2.3. Informacinių priemonių ir kompiuterinių žaidimų įtaka

Besiformuojančios asmenybės pasaulėžiūrai, vertybėms, o taip pat ir fizinės prievartos pasireiškimui didelį poveikį turi ir televizija, kuri neretai atstoja bendravimą su tėvais. Vaikai bendravimo įgūdžių mokosi iš televizijos, o tėvai, nekreipdami dėmesio į rodomų programų turinį, jo nekomentuodami, taip sudaro galimybę vaikams žiūrėti vaizdus, kuriuose daug smurto, agresijos, asocialaus elgesio, ir visi šitie dalykai dažnai yra išaukštinami ir pateikiami kaip vertybės (Braslauskienė, Jonutytė, 2005). Tam pritaria ir A. Kiškis, teigdamas, kad „*smurto žiūrėjimas televizijoje turi poveikį, kuris gali pasireikšti didesniu smurtavimu*“ (Kiškis, 2004, p. 40).

Televizijos laidos dažnai supažindina su įvairiomis smurto rūšimis, jų apstu animaciniuose filmuose apie monstrus, kurie demonstruoja fizinę jėgą ar smurtą, taip pat dažnai filmuose rodoma, kad nugalėti blogį galima tik smurtu. Taip vaikams ir paaugliams kuriamas mitas, kad herojui nukirtus ranką, smarkiai sužeidus ar nužudžius, jam neskauda, jis gali atsigauti, toliau gyventi ir kovoti be jokių pasekmių. Tokie, ypač mėgstami paauglių, dažnai yra ir koviniai filmai apie žudikus, policininkus, jų darbą. Taip pat daug smurto galima išvysti ir informacinių žinių metu, kuriose daugiau nei pusė reportažų pasakoja apie patirtą smurtą, įvykdytą agresiją, nusikaltimus. Laikraščių pirmieji puslapiai irgi pirmiausia praneša apie nusikaltimus, prievartą ir smurtą, be to, jie dažniausiai plačiai ir smulkiai aprašinėjami, iliustruojami fotografijomis iš nusikaltimo vietų (Targamadžė, Valeckienė, 2007).

Smurto moko ir kompiuteriniai žaidimai. Stebint smurtavimo veiksmus, vaikas įsidėmi situacijas, kurios, jo manymu, yra leistinos ir tai išlieka sąmonėje. Jei vaiko aplinkoje pasitaiko palankių sąlygų smurtui pasireikšti, vaikas griebiasi išmuktų veiksmų (Braslauskienė, Jonutytė, 2002).

„Nustatyta, kad linkę į agresyvius veiksmus vaikai, matydami smurtą, tampa dar agresyvesni. Jie išmoksta reikšti agresyvumą ir vėliau tai pritaiko (pavyzdžiui, žiauriai pasielgia su koku nors žmogumi). Paaiškėjo, kad pirmą kartą matomi personažai vaikams daro mažesnę įtaką negu televizijos serialų, kompiuterinių žaidimų veikėjai ar iš ankstesnių filmų pažįstami aktoriai. Kuo pozityvesnis santykis su modeliu (aktoriumi), tuo labiau su juo identifikuojamasi ir imamas mėgdžioti jo elgesys“ (Braslauskienė, Jonutytė 2005, p.28).

Kasdien rodydama smurtinius vaizdus televizija veikia vaikų sąmonę ir koreliuoja su agresyviu elgesiu. Už televizijos poveikį yra stipresni kompiuteriniai žaidimai, kadangi

kompiuterinės programos sukuria vaizdus, kurie įtraukia vaiką į veiksmą. Stebint smurtą, dažnai sustiprėja agresyvus elgesys, ypač jei žmogus provokuojamas, sumažėja jautrumas smurto vaizdams ir pasikeičia realus smurto suvokimas (Myers, 2008).

Galima daryti išvadas, smurto priešasčių yra daug. Kaskart tobulėjant technologijoms atsiranda vis įvairesnių smurto raiškos būdų, o mokiniai tampa vis agresyvesni. Televizija ir kompiuteriniai žaidimai daro didelę įtaką vaikų ir paauglių sąmonei. Kadangi dauguma vaizdų, scenų, herojų kuria agresyvią aplinką, propaguoja fizinę jėgą ir smurtą, tai skatina paauglių agresyvų elgesį, smurtą, nemoko jų patirti teigiamų emocijų, gailesčio, jautrumo. Pastebėtina, kad tėvai kol kas nepakankamai įvertina neigiamą kompiuterinių žaidimų ir nekontroliuojamos televizijos įtaką.

1.3. Smurto prevencija

1.3.1. Dokumentai, reglamentuojantys vaiko teisių apsaugą

Įstatymai bei nevyriausybinės organizacijos (UNESCO, UNICEF, Europos Taryba, EURONET, *Gelbėkit vaikus*, JT Vystymo programa) gina vaikų teises bei didelį dėmesį skiria švietimui apie žmogaus teises, vaiko teisių apsaugos tarnybas.

Pirmasis tarptautinis vaiko teisių dokumentas – Ženevos vaiko teisių deklaracija - buvo išleistas 1924 m., o 1959 m. priimta Jungtinių Tautų deklaracija (Jonynienė, 2001).

1989 m. priimta Vaiko teisių konvencija, kuri pripažįsta vaiko teises ir jas gina, siekia visaverčio vaiko vystymosi, nediskriminavimo ir apsaugos (Jonynienė, 2005).

Vaikų teises gina LR Konstitucija, 1956 m. priimtas Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 1959 m. JTO Vaiko teisių deklaracija, 1996 m. Vaiko teisių pagrindų įstatymas, 2000 m. LR Civilinis kodeksas. Taigi veikia vaiko teisių apsaugos sistema, kuri yra šiuo metu vientisa ir vieninga visoje Europos sąjungos erdvėje, taip pat daugelis principų yra bendri pažangiose visuomenėse ir pasaulyje.

„Lietuvos mokyklose vaiko teisių klausimai pradėti analizuoti tik po kelerių Valstybės nepriklausomybės metų. <...> 1992 metais Lietuvoje pasirašyta ir 1995 metais ratifikuota 1989 metų Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija“ (Jonynienė, 2001, p. 19). Tai yra nuosekliausias ir išsamiausias tarptautinis vaiko teisių dokumentas. Ši konvencija pripažįsta pilietines, kultūrinės, politines, ekonomines ir socialines vaikų teises.

Konvencija pažymi, kad pagrindinis švietimo sistemos tikslas – visapusiškai atskleisti ir ugdyti vaiko asmenybę, talentą, protinius ir fizinius gebėjimus. Vaiko mokymas ir lavinimas turi jam padėti pasiruošti aktyviam suaugusiojo gyvenimui ir išsiugdyti pagarbą tėvams, savo

kultūrinei tapatybei, kalbai ir vertybėms, taip pat ir kitų asmenų kultūrinėms tradicijoms (Monkevičius, 2002).

Vaiko geros valstybės politikos koncepcijos (2003) preambulėje sąvoka „vaiko apsauga“ reiškia teisę būti apsaugotam teisės nuo bet kokio smurto: socialinio ir individualaus.

Vaiko teisių deklaracijos (2002) Preambulės I dalies 19 straipsnyje kalbama apie vaiko apsaugą nuo įvairiausio pobūdžio fizinio, psichologinio smurto, įžeidinėjimų, piktnaudžiavimų.

Apžvelgus dokumentus, ginančius vaikus nuo kitų asmenų smurtavimo ir kito netinkamo elgesio, galima teigti, kad Lietuvoje, tiek Europoje yra pakankamai dokumentų, reglamentuojančių vaikų saugumą ir jais remiantis ginančių juos. Svarbu kad būtų užtikrinta, jog kiekvienas vaikas būtų ginamas pagal visus įstatymų nustatytus ir patvirtintus dokumentus, kad vaikas galėtų augti saugioje visuomenėje.

1.3.2. Prevencijos samprata ir situacija Lietuvoje

Pagrindinis prevencijos tikslas yra sustabdyti smurtavimą mokyklose dar prieš jam prasidedant (Understanding Youth Violence Fact Sheet, 2009).

Vaikams, kurie patiria smurtą, iš kurių yra tyčiojamasi, reikalingas palaikymas, supratimas bei galimybė išsakyti savo situaciją, jausmus. Vaikai, patiriantys smurtą, jaučiasi bejėgiai, nesaugūs, išgyvena baimę, sunkiai pasitiki kitais žmonėmis (Povilaitis, Valiukevičiūtė, Sirdeigaitė, 2002).

Smurtas, pasireiškiantis mokykloje, gali turėti didelį poveikį socialinei, psichologinei, fizinei vaikų gerovei. (<<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=6&hid=108&sid=d2199dbc-0df4-462e-b907-ef2d701e2f95%40sessionmgr104>>).

Anot E. Karmazos (2004), *prevencija* – tai pagalba ir siekis sumažinti smurtą, kuria siekiama supažindinti vaikus su institucijomis ir žmonėmis, kurie teikia pagalbą ištikus bėdai, taip pat siekiama informuoti, kad žinotų kur gali kreiptis. Vaikui labai svarbu žinoti, kad jis yra ne vienas ir ištikus bėdai gali kreiptis į suaugusiuosius, kurie jam suteiks pedagoginę, psichologinę bei medicininę pagalbą.

E. Karmaza, N. Grikgutyte, E. G. Karmazė (2007) smurto *prevenciją* skirsto į lygius. *Pirminė prevencija* – skirta visai bendruomenei, su tikslu užkirsti smurtui kelią ir išvengti bet kokios prievartos. *Antrinė prevencija* – darbas su didelės rizikos grupe, siekiant apriboti smurto plitimą. *Tretinė prevencija* – dirbama su žinomais smurtautojais ir aukomis, siekiant išvengti naujų smurto protrūkių.

Panašiai smurto prevencijos lygius išskiria G. Kvieskienė (2003), jos teigimu, *prevenciją* galima suskirstyti į kelis lygius:

Ankstyvoji prevencija, kai valstybinėmis priemonėmis yra skatinamas socialinis teisingumas, vaikų užimtumas, stengiamasi pašalinti asocialaus elgesio priežastis bei sudaromos tinkamos juridinės sąlygos.

Pagalbos prevencija – tai specializuotos programos, skirtos paveikti rizikos grupę taip, kad jos nariai neįsitrauktų į smurtavimą prieš vaikus arba netaptų smurto aukomis.

Socialinė – pedagoginė reintegracija, tai specialios programos ir strategijos, padedančios vaikams, kurie patenka į socialinės rizikos faktoriaus grupę. Rizika patirti smurtą šiems vaikams gali būti įvairioje socialinėje aplinkoje: tiek mokykloje, tiek ir namuose, todėl svarbu laiku pastebėti ir suteikti pagalbą.

Kaip teigia E. Karmaza, N. Grigutytė, E. G. Karmazė (2007), reakcija į stebimą smurtą gali būti teigiama ir neigiama.

1 lentelė

Reakcija į stebimą smurtą (pagal Karmaza, Grigutytė, Karmazė, 2007)

Teigiama reakcija	Neigiama reakcija
Nutraukti nedelsiant	Ignoruoti manant, kad ne jūsų atsakomybė
Nevartoti prievartos	Įsikišti apibarant
Ieškoti priežasčių	Iškviesti tėvus ir pasakyti, kad tvarkytųsi su savo vaikais
Ieškoti sprendimų	Pažeminti prieš visą klasę

Pasak R. Povilaičio (2010), smurto prevencija Lietuvoje pastaruju metu labai intensyvinama, yra įkurta ne viena psichologinė tarnyba, į kurią galima kreiptis ir paskambinus telefonu bei gauti kvalifikuotą pagalbą. Ilgą laiką apie smurto prevenciją nieko negirdėjome, kadangi buvo manyta, kad vaikų smurtas nėra toks opus ir pavojingas, kad jis gali paveikti vaiko fizinę ir psichologinę asmenybės raidą. Pastaraisiais metais vis dažniau ir garsiau apie tai kalbama ir ieškoma įvairių būdų, galinčių padėti kovoti su smurtu. Šiuo metu Lietuvoje yra vykdomos tokios prevencinės programos: „Įveikime kartu“, „Mokykla be patyčių“, „Vaikai ir narkotikai“, „Gyvenimo įgūdžių ugdymas“, „Sniego gniūžtė“, „Svajonių mokykla“, „Krizių prevencija mokyklose“, „Mokyklos vadovų mokymas apie krizių postvenciją“, „Veikiantys mokiniai“, „Sveikatą stiprinančių mokyklų projektas“.

Taip pat Lietuvoje yra pradėtos įgyvendinti pasaulyje plačiai naudojamos smurto mažinimo programos, tokios kaip „Zipio draugai“, „Second Step“, „Olweus“, „Vyresnis brolis/vyresnė sesuo“, kurios yra skirtos smurto mokymo, priekabiavimo bei patyčių prevencijai, įvairių sričių specialistams, ir smurto aukoms. Tikėtina, kad šios programos padės sumažinti skriaudžiamų ir pagalbos nesulaukiančių vaikų skaičių. Programa „Zipio draugai“ kartu su

dalyvaujančiomis grupėmis organizuoja akciją „Duok draugui ranką“, kuria siekiama atkreipti dėmesį į patyčių, smurto problemas mokyklose ir išmokyti vaikus ištiesti pagalbos ranką (Jasiulionė, Povilaitis (Sud.), 2008).

Anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės, I. Sirgedaitės ir kt. (2020, vaikams, kuriuos skriaudžia bendraamžiai, sunku kalbėti dėl kelių priežasčių: viena iš jų yra ta, kad vaikai bijo bendraamžių, jie grasina, gąsdina, antra – kartais skriaudžiami vaikai mano, kad jais niekas nepatikės, todėl viską laiko savyje ir niekam nepasakoja. Vaikai, kurie paskambina į „Vaikų liniją“ dažnai prasitaria, kad apie savo nuoskaudas niekam nepasakoja arba pasidaliję savo išgyvenimais iš suaugusiųjų tesulaukia patarimo nekreipti dėmesio. Kiekvienas vaikas turi teisę į saugią ir ramią vaikystę. Turi teisę būti apsaugotas nuo bet kokio smurto ar išnaudojimo. Visa tai turi užtikrinti Vaiko teisių apsaugos sistema, Lietuvos Vyriausybė, Jungtinių Tautų organizacijos. Svarbu, kad įstaiga, kurioje vaikas praleidžia beveik tiek pat laiko kaip ir namie, užtikrintų jo saugumą bei leistų ugdyti savarankiškumą.

Galima teigti, kad Lietuvoje, kuri tik dabar atkreipė dėmesį į būtiną prevenciją, yra pakankamai įstaigų ir veiklų, kurios padeda mokiniui įveikti problemas, o daugeliui vaikų ir suaugusių padeda atkreipti dėmesį į esamas problemas namuose ir mokykloje. Lietuvos mokyklose mokiniai patiria daug patyčių ir smurto, todėl būtina stiprinti ir aktyvinti visų vaikų organizacijų veiklą, kad būtų užkirstas kelias smurtui ir patyčioms toje vietoje, kur vaikas praleidžia nemažai laiko. Smurtą gali patirti kiekvienas vaikas, nepriklausomai nuo lyties, amžiaus, socialinio sluoksnio, tačiau vieni vaikai smurtą patiria dažniau ir dažniau yra skriaudžiami. Koku būdu bus siekiama išvengti smurto, aplinkinių nepalankumo priklauso nuo pačių paauglių socialinių įgūdžių. Svarbu ugdyti pasitikėjimą savimi, savigarbą, atsparumą, kurie leis nepasiduoti kiekvieną kartą sukritikavus ir nepasiduoti ištikus nepasisekimui. Svarbiausias iš socialinių įgūdžių yra mokėjimas bendrauti ir bendradarbiauti. Sugebėti spręsti iškilusius konfliktus be smurto – išsakant savo jausmus, pasirenkant derybų kelią, ieškant abiem priimtino sprendimo būdo.

1.3.3. Smurto prevencija mokyklose

Mokykla – antrieji vaiko namai, čia vaikas ne tik mokosi, bet ir gyvena gyvenimą, kuris nėra toks gražus, koks galėtų būti. Vaikai mokykloje dažnai susiduria su įvairiais sunkumais ne tik įgydami žinių, bet ir bendraudami su mokyklos bendruomenės nariais.

Kaip teigia G. Kvieskienė (2000), šeima yra vienas iš pagrindinių vaiko socializacijos veiksnių. Tačiau vaikui augant veiksnių, turinčių įtakos jo socializacijai daugėja, tai mokykla ir

bendraamžiai. Skirtinga patirtis leidžia vaikui pačiam priimti sprendimus, susijusius su jo asmenybe, deja, bet ne visada yra pajėgus vienas išspręsti iškilusias problemas, tam reikalinga suaugusiųjų, visos bendruomenės pagalba.

Gana akivaizdžiai pastebima smurto pasekmė – tai saugumo jausmo sumažėjimas mokykloje, kuris yra vienas iš pagrindinių faktorių nuosekliame asmenybės ugdyme. Kad mokykla būtų saugi, turėtų būti įgyvendinti pagrindiniai saugios mokyklos kriterijai:

1. Rūpestinga mokyklos bendruomenė, vieni kitus palaiko, remia, visi jaučiasi saugūs ir mokyklos bendruomenės dalimi.
2. Mokykloje yra mokomasi tinkamo elgesio įgūdžių.
3. Teigiamas elgesys nuosekliai skatinamas.
4. Vaiko gebėjimams pritaikyta mokymosi struktūra (Karmaza, Grigutyte, Karmazė, 2007).

Kad mokymuisi būtų sudarytos tinkamos sąlygos mokytis, neužtenka paskirti vieną asmenį, atsakingą už smurto prevenciją mokykloje. Dirbti turi visas kolektyvas, pradedant direktoriumi ir baigiant aptarnaujančiu personalu, kadangi tik bendrai dirbant ir siekiant bendrų uždavinių įmanoma pasiekti užsibrėžtų tikslų. Svarbu suprasti, kad prevencija nereiškia, kad reikia surengti konferenciją ar paskaitą ir tai bus laikoma smurto prevencijos veikla. Smurto prevencija apima labai plačią veiklą, ji turi būti nuosekli, kryptinga, ilgalaikė. Svarbu, kad tai vyktų ne kartą per metus, o kasdien. Juk vaikai mokykloje praleidžia pusę dienos, kasdien lanko pamokas, tad jų metu yra įmanoma integruoti prevenciją ir pateikti kaip neatskiriamą pamokos dalį (Karmaza, 2004).

V. Sruogos ir B. Jakubkaitės (2002) nuomone, svarbu apie emocinį, fizinį, seksualinį smurtą, patyčias skleisti teisingą informaciją ir apie tai suteikti kuo daugiau žinių. O kadangi susiformavusį nederamą elgesį labai sunku pakeisti, labai svarbu nuo mažų dienų vaikams suteikti tinkamų žinių, ugdyti saugios elgsenos įgūdžius.

Taip pat svarbu užtikrinti partnerystę tarp pradinės ir vidurinės mokyklos, kadangi smurto apraiškos kiekvienais metais pasireiškia vis labiau. Ir smurtinė elgsena paaštrėja. Reikia akcentuoti, jog joks smurtas nėra leistinas ar toleruotinas. Personalas privalo įsikišti į bet kokią smurtinę veiklą, ją stabdyti ir atitinkamai numatyti taisykles prieš smurtą. Būtina ir paprasta mokinių atsakomybės deklaracija: mokiniai praneša apie smurtą ir elgiasi pagarbiai vienas kito atžvilgiu (Sanders, 2009).

Pasak N. Navaičio (2001), pedagogai ir tėvai dažniausiai reaguoja į smurto veiksmus, ieško pagalbos pas psichologus, socialinius pedagogus, o smurtavimą lemiančius veiksnius, laiko nereikšmingais ir mano, kad su jais turi susitvarkyti pats vaikas.

Kad mokykloje būtų tinkamai vykdomas ugdymas, svarbu pasirūpinti vaikų saugumu, vaikai turi jaustis saugiau nei namuose. Kad norėtų į ją sugrįžti, jis turi jaustis saugiai ir gerai. Kol mokykloje aplinka nėra palanki vaikų ugdymuisi, neskatina noro siekti gerų rezultatų ar palaikyti artimus santykius su bendraamžiais, vaikai patys bando apsaugoti save ir susikurti saugią aplinką: šaiposi iš kitų, kuria agresyvų įvaizdį, buriasi į grupuotes, vengia artimų santykių (Karmaza, Grigutytė, Karmazė, 2007).

Anot A. Kurienės, R. V. Pivorienės (2000), vaikams reikalinga visų aplinkinių pagalba, kad galima būtų apsaugoti nuo smurto apraiškų. Nesvarbu, koks vaiko vaidmuo buvo pasireiškus smurtui, jam vis tiek reikalinga suaugusiųjų pagalba, kadangi jis nepajėgus kovoti ir savimi pasirūpinti. Kad pedagogas atpažintų vaiką, kuris patyrė fizinį, psichologinį, seksualinį smurtą, jis turi atidžiai stebėti jo elgesio pasikeitimus. Pedagogui svarbu stebėti ir pastebėti vaiko elgesio pasikeitimus, kadangi patys mokiniai dažniausiai nenoriai kalba apie patirtą smurtą.

Kad būtų galima sukurti tinkamiausią prevencijos strategiją, visų pirma reikia įvertinti mokyklos galimybes ir atsižvelgti į tai, kokia pagalba mokinių poreikiams yra reikalinga. Su parengta prevencijos programa turi susipažinti mokyklos bendruomenė ir jai pritarti, vėliau periodiškai vertinti jos naudingumą ir, jei reikia, koreguoti (Žiulytė, Pipko, 2008).

R. Žukauskienė (2011), pažymi, kad prevencija būtų užtikrinta, kiekvienas mokyklos darbuotojas turėtų žinoti, ką daryti, jei vaikas pasielgtų netinkamai. Mokykloje turėtų būti parengtas išsamus tvarkos ir drausmės palaikymo planas ar taisyklės, kad mokytojas žinotų, ką jam daryti. Mokyklos direktorius turi nuolat bendradarbiauti su mokytojais, kad būtų užtikrinta mokyklos strategija ir taktika, kuri yra susijusi su smurto prevencija mokykloje.

Norint vykdyti prevenciją mokykloje, kiekviena įstaiga visų pirma turi pati apibrėžti sąvoką, kas tai yra smurtas, kadangi kiekviena mokykla yra savita, priklausomai nuo jos dydžio, vaikų amžiaus bei teritorijos (Karmaza, Grigutytė, Karmazė, 2007).

Svarbu ne kuo daugiau organizuoti prevencijos programų mokyklos bendruomenėje, bet kuo efektyviau ir išsamiau analizuoti kiekvienos bendruomenės poreikius bei juos įgyvendinti (Žiulytė, Pipko, 2008).

Kaip teigia D. Ulčinskaitė (2008), su mokykla dirbti yra paskirta nepilnamečių reikalų policijos pareigūnams, kurie organizuoja ir vykdo vaikų nusikalstamų veikų ir kitų teisės pažeidimų, smurto prieš vaikus, narkotikų ir kitų psichika veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, kontroliuoja vaikų elgesį. Pareigūnai nuolat lankosi mokyklose. Apsilankymo metu yra skaitomos paskaitos mokiniams bei jų tėvams. Dažnai dalyvauja mokyklos tarybos posėdžiuose, kurių metu padeda spręsti problemas, su kuriomis susiduria moksleiviai. Taip pat yra galimybė mokytojams, mokiniams bei jų tėvams individualiai konsultotis su policijos pareigūnais (Ulčinskaitė, 2008).

Dažnai mokyklos uždavinys yra asmenybės ugdymas, tačiau vis dėlto didžiausias dėmesys yra skiriamas mokymosi rezultatams, pamirštant socialinius gebėjimus. Labai svarbu skirti pakankamai dėmesio visiems veiksniams, kurie lemia vaiko asmenybės vystymąsi. Mokyklose vyraujančiam smurtui reikalingas dėmesys ir prevencija. Mokyklose pastaruoju metu vis daugiau vykdoma prevencinių programų, skirtų kovai su smurtu. Tai pirmas žingsnis, kurį gali žengti mokykla, norėdama pažaboti smurto problemą. Anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės (2006), efektyvi programa mažinanti smurtą mokyklose bus ta, kuri įtrauks visą mokyklos bendruomenę. Jei kiekvienas mokyklos bendruomenės narys laikysis nuostatos, kad bet kokios formos smurtas yra netoleruojamas elgesys, bus įmanoma sumažinti smurto mastą ir pradėti įgyvendinti prevencines programas.

Kaip teigia M. G. R. Robichaud (2007), mokykloje trūksta tolerancijos ir pagarbos, o mokinys kiekvieną dieną būdamas toje aplinkoje yra jos veikiamas.

Kad smurto prevencija būtų vykdoma nuosekliai ir sklandžiai, būtinas visos mokyklos bendruomenės bendradarbiavimas. Pastaruoju metu mokyklose yra diegiamos kovos su smurtu programos, kurios atkreipė tėvų, mokinių bei kitų mokyklos bendruomenės narių dėmesį į vis labiau pasireiškiantį ir stiprėjantį smurto protrūkį mokyklose. Šiuo metu mokyklose yra vykdomos „Olweus“ ir „Second Step“ programos.

Smurto prevencija bus tinkamai įgyvendinta tik tuomet, kai dirbs visa bendruomenė kaip komanda, žiūrinti ta pačia kryptimi. Smurto prevencija yra sudėtingas uždavinys, kurį sunkiai gali įgyvendinti viena mokykla, jai turi padėti bendruomenė bei visuomenė, kurioje vaikai gyvena (Šorienė, 2005).

Pasak R. Braslauskienės, I. Jonutytės (2005), labai svarbu, kad vaikai išmokytų reikšti savo mintis, jausmus, rūpesčius garsiai, kad išmokytų paprašyti pagalbos. Vaikus turėtume išmokyti skųstis, kai juos skriaudžia. Dažnas skriaudžiamas vaikas net neįsivaizduoja, kad toli gražu ne visi bendraamžiai yra mušami, įžeidinėjami. Turėtume aiškinti vaikams, kas yra teisėta ir kas ne.

Apibendrinant galima teigti, kad pirmieji žingsniai teigiama prevencijos kryptimi žengiami: kuriamos programos, į veiklas įtraukiamos mokyklos, mokiniai. Mokiniais yra siūloma nemažai projektų, kovojant prieš smurtą ir patyčias, teikiama pagalba nukentėjusiems mokiniams. Be abejo, šita veikla dar yra tobulintina. Daugelis teisingai akcentuoja, kad čia būtinas bendruomenės ir visuomenės susitelkimas ir bendras nepakantumas blogiui ar smurtui. Reikalinga dirbti ne tik su smurtautoju, bet ir smurto auka, nes vaikai ar paaugliai dažnai nežino, kad gali ir turi sulaukti pagalbos. Siekiant mokykloje sumažinti smurtą, prevencinėje veikloje turi dalyvauti ne tik mokiniai, jų tėvai, bet ir mokykloje dirbantys asmenys. Didelis vaidmuo tenka mokyklos administracijai, socialiniam pedagogui ir psichologui. Tinkamai

rodomas pavyzdys ir paskatinimas motyvuos vaikus būti tolerantiškais, pagarbiais, mokančiais bendrauti ir bendradarbiauti.

2. SMURTAVIMO V-VII KLASĖSE SITUACIJOS IR PREVENCIJOS EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika, organizavimas ir imties charakteristika

Tyrimo tikslas. Išsiaiškinti V-VII klasių mokinių patiriamo smurto mokykloje apraiškas bei jų prevencijos galimybes.

Uždaviniai:

1. Išsiaiškinti V-VII klasių vaikų požiūrį į smurtą.
2. Išsiaiškinti, ar skirtingose klasėse vaikų patiriamas smurtas kinta.
3. Išsiaiškinti, ar mokyklose vyksta smurto prevencija.

Tyrimo metodologija. Tyrimo metodologijos pagrindas – humanistinė filosofija, pagrindinė vertybė žmogus, jo gerovė – socialinių institutų vertinimo kriterijus. Trokšamas žmonių santykių principas – lygybė, teisingumas, žmogiškumas. Humanistai remia kiekvieno žmogaus laisvę, kuri atsižvelgtų į kitų žmonių teises.

Socialinio išmokimo teorija pažymima tai, kad agresyvus elgesys gali būti išmokstamas stebint aplinką ir joje veikiančius asmenis. Kad nesusiformuotų toks elgesys, vaikui turi būti paruošta tokia aplinka, kuri skatintų teigiamą motyvaciją.

Tyrimas atliktas remiantis šiomis esminėmis koncepcijomis ir požiūriais:

Socialinio konstruktyvizmo teorija. Vaikas konstruoja savo individualų pasaulį pats, vertinant ir interpretuojant aplinką, lyginant su ankstesne. Žinių konstravimas, reiškiantis vaiko pažintinę, bandymais ir eksperimentais grįstą veiklą – tai esminis pažinimo principas.

Kognityvinė teorija – tai aktyvaus mąstymo reikšmė tolesniems jo veiksams smurtinio elgesio situacijose.

Socialinio išmokimo teorija – pažymi, kad vaikas naujų įgūdžių ir gebėjimų išmoks stebėdamas ir girdėdamas kitų kalbinės veiklos pavyzdžių.

Tyrimas atliktas 2011 m. vasario – kovo mėnesiais. Literatūros analizė atskleidė smurto pasireiškimo formų tarp mokinių mokykloje įvairovę. Atskleisti smurto paplitimą ir formas tarp mokinių mokykloje bei padėti skriaudžiamiems vaikams yra labai sunku. Mokyklos socialiniai pedagogai, psichologai bei mokytojai išbandę įvairias priemones užkirsti kelią smurtui, dažnai nuleidžia rankas, nebežinodami kokių būdų dar galima imtis, norint sustabdyti ar sumažinti smurto plitimą.

Apibendrinus V-VII klasių mokinių smurtavimo priežastis ir prevencijos vykdymo mokykloje teorinius aspektus, buvo sudarytas tyrimo instrumentas – anketa.

Tyrimo metodai:

Teoriniai. Mokslinės, pedagoginės, psichologinės literatūros analizė.

Empiriniai. Klausimynas, skirtas Panevėžio miesto bendrojo lavinimo V-VII klasių mokiniams ir mokytojams (Anketinė apklausa).

Statistiniai. Anketinių duomenų statistinė analizė, tyrimo duomenų grupavimas, apibendrinimas ir lyginimas, grafinis duomenų pavaizdavimas, naudojant Microsoft Office Excel 2003 programinę įrangą atlikta kiekybinė analizė.

Imties charakteristika. Apklausti Panevėžio miesto 4 vidurinių mokyklų 5 – 7 klasių mokiniai, mokytojai, socialiniai pedagogai.

Tiriamųjų grupės sudarytos atsitiktinės atrankos būdu. Atrankos vienetas – klasė.

Tyrimo imtis yra generalinė aibės dalis, tiriamų stebėjimo vienetų visuma (Bitinas, 1998). Tai svarbus veiksnys, apsprendžiantis statistinį tikslumą, kuriuo vertinami populiacijos požymiai. Siekiant apskaičiuoti reprezentatyvios imties dydį buvo naudojama V. I. Panyott formulė (2 lentelė), kuri yra taikoma apskaičiuoti mažoms imtims, kai leistinoji paklaida neviršija 5 proc., o patikimumas 95 proc.

Rekomenduojamas imties dydis skaičiuojamas pagal Panyott formulę, esant 5 proc. paklaidai.

2 lentelė

Generalinės visumos dydis	500	1000	2000	3000	4000	5000	10000	100000
Imties tūris	222	286	333	350	360	370	385	398

Visumos (populiacijos) narių skaičius 1894 (duomenys gauti iš Panevėžio švietimo skyriaus vyresniosios specialistės R. Eitmonės). Panevėžio miesto vidurinėse mokyklose mokosi 581 penktokas, 570 šeštokų ir 639 septintokai. Apskaičiavus reikiamą respondentų skaičių su 5 proc. atsitiktine paklaida gaunama, kad imties tūris turi būti ne mažiau kaip 333, tuo tarpu tyrime buvo apklausta 357 respondentų, todėl tyrimo duomenis galima laikyti patikimais.

Tyrimo etika. Tyrimo metu laikytasi tyrimo etikos principų: paprašyta respondentų sutikimo atsakyti į anketos klausimus, pabrėžiant jų apsisprendimo teisę dalyvauti ar nedalyvauti tyrime (teisė savarankiškai apsispręsti dėl dalyvavimo tyrime). Respondentams buvo garantuotas anonimiškumas ir konfidencialumas.

Tyrimo metu respondentų buvo prašoma nurodyti kuriai lyčiai priklauso. Šie klausimai buvo pateikti siekiant išsiaiškinti tiriamųjų pasiskirstymą pagal lytį (3 lentelė)

3 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N=357)

	Klasė			Iš viso	
		5-ta	6-ta		7-ta
Lytis	Mergaitė	3 9	58	78	175
	Berniukas	4 6	66	70	182
	Procentai	2 4	35	41	100
Iš viso		8 5	124	14 8	357

Kaip duomenys rodo, respondentų pasiskirstymas pagal lytį sutampa, tiek penktokų, tiek šeštokų didžiąją dalį sudarė berniukai, tik septintokų tiek mergaičių, tiek berniukų skaičius beveik vienodas. Didžioji apklaustųjų dalis (41%) septintokai.

4 lentelė

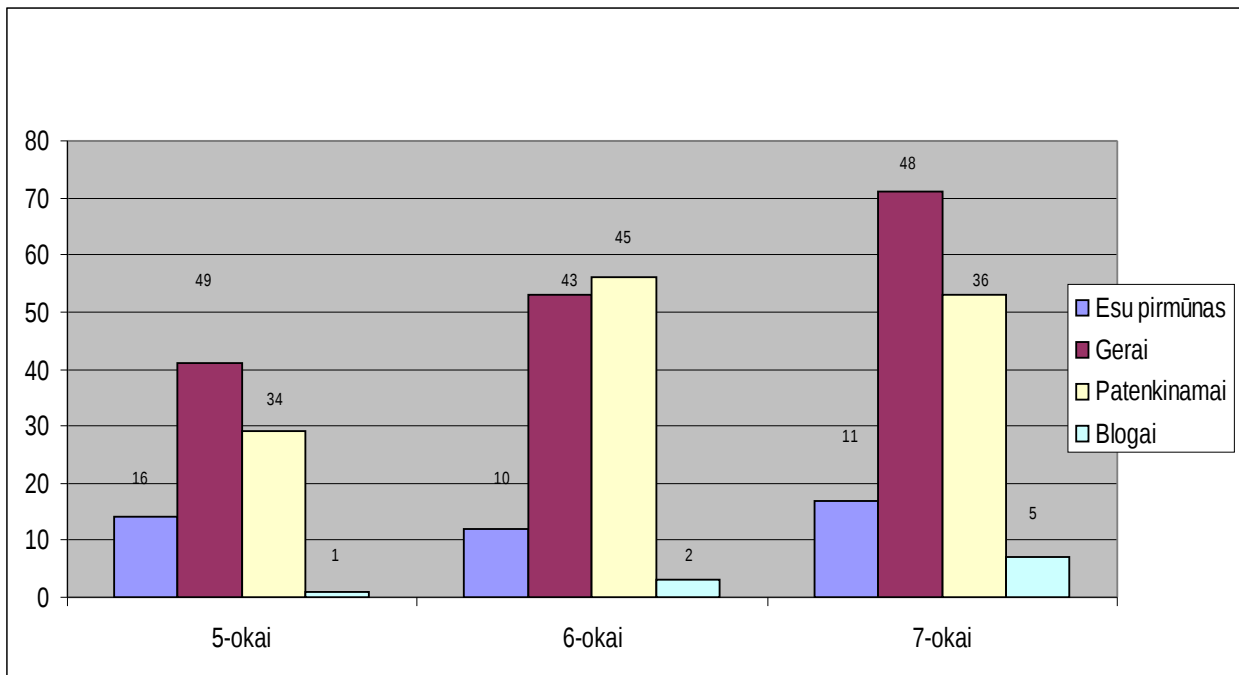
Tiriamųjų (mokytojų) pasiskirstymas pagal lytį (N= 34)

		Skaičius
Lytis	Vyras	2
	Moteris	32
Iš viso:		34

4 lentelės duomenys rodo, kad didžiąją dalį apklaustųjų sudaro moterys. Vyrinės lyties pedagogų trūkumas mokyklose, gali įtakoti nesaugios aplinkos, smurto atsiradimo apraiškas. Apie specialistų vyrų pritraukimą į mokyklas rašė G. Gini (2008), kurio nuomone, tai leistų užtikrinti lyčių lygybę, būtų didesnė tikimybė, kad tiek mokytojai, tiek mokiniai mokykloje jaustųsi saugiau.

2.2. Mokinių požiūris į mokyklą ir jos saugumą

Saugumas mokykloje tai vienas iš pagrindinių geros savijautos ir mokymosi motyvacijos sąlygų. Todėl dažnai mokymosi nesėkmės yra susijusios su saugumu mokykloje.

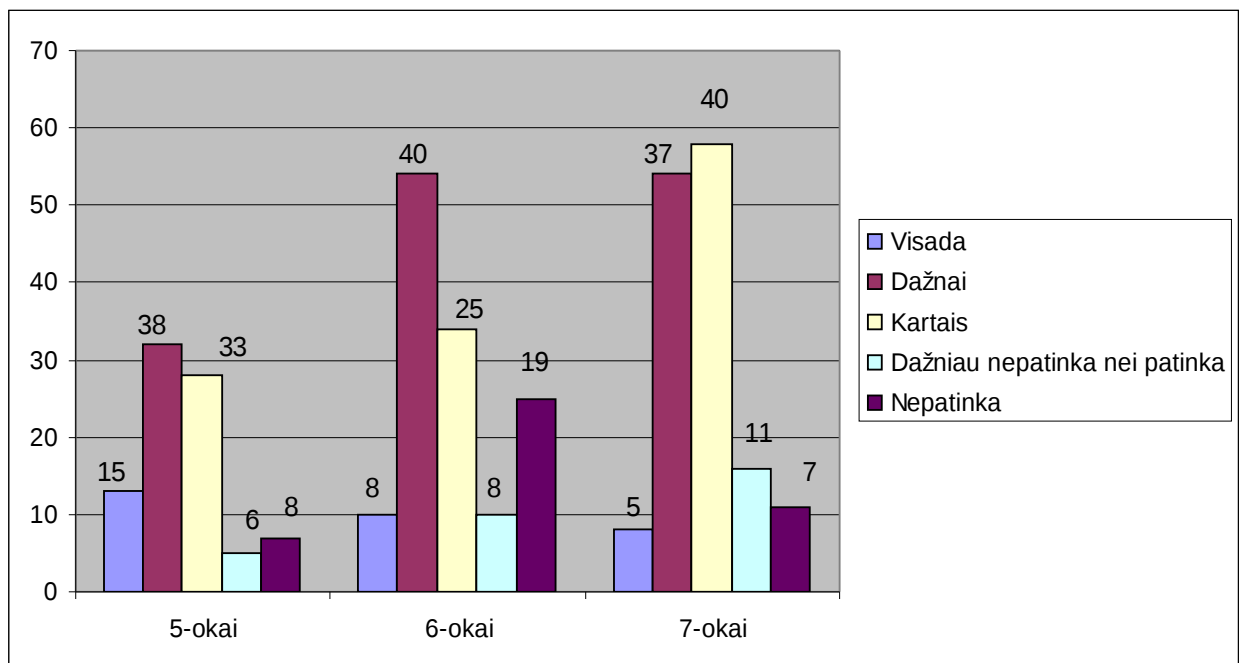
1 pav. Paauglių nuomonė apie jų mokymosi sėkmę (N=357)

Tyrimo duomenys rodo, kad beveik pusė apklaustųjų penktokų (49%) ir septintokų (48%) save įsivertino kaip gerai besimokančius moksleivius. Tarp šeštokų (45%) yra manančių, kad mokosi patenkinamai. Visose klasėse yra moksleivių, kurie save vertina kaip blogai besimokančius, tačiau jų yra nedaug, septintose klasėse – 5%, šeštose – 2%, penktose – 1%. Prastai besimokantys vaikai jaučiasi prasčiau, išgyvena didesnę nepasitenkinimo jausmą nei sėkmingai besimokantieji. Kuo aukštesnė klasė, tuo daugiau apklaustųjų pažymėjo kaip blogai besimokantys. Galima daryti kelias prielaidas: pirma, kuo aukštesnė klasė, tuo sunkiau mokytis, todėl natūralu, kad ne visi moksleiviai geba mokytis labai gerais rezultatais. Antra, žemesnių klasių moksleiviai arba vertina save gerai, arba nenori pripažinti, kad jiems nesiseka mokslai.

Anot G. Valicko (1997), mokiniai, kurie dažnai patiria nesėkmes moksluose ar santykiuose su aplinkiniais, dažniausiai yra linkę nepasisekimą santykiuose pakeisti į kokią nors veiklą, kurios pagalba galėtų rasti sėkmę, kitų pripažinimą ir palaikymą. Deja, bet kaip dažniausiai būna, paaugliai sau tinkamos veiklos ieško netinkamose vietose ir netinkamu būdu. Dažniausiai naudojant jėgą ir laužant taisykles.

Mokyklose turėtų būti sudarytos tokios sąlygos, kad vaikai jaustųsi pilnaverčiais bendruomenės nariais, jaustų palaikymą, nepatirtų smurto. Saugumas mokykloje – viena iš pagrindinių geros savijautos ir mokymosi motyvacijos sąlygų. Mokinių mokymosi nesėkmės susijusios su saugumo, pilnavertiškumo jausmu.

Jei moksleiviui sekasi mokslai, tikėtina, kad jam turėtų patikti lankyti mokyklą. Respondentų buvo teirautasi, *ar jiems patinka mokykloje* (2 pav.).

2 pav. Paauglio ir mokyklos santykis (N=357, %)

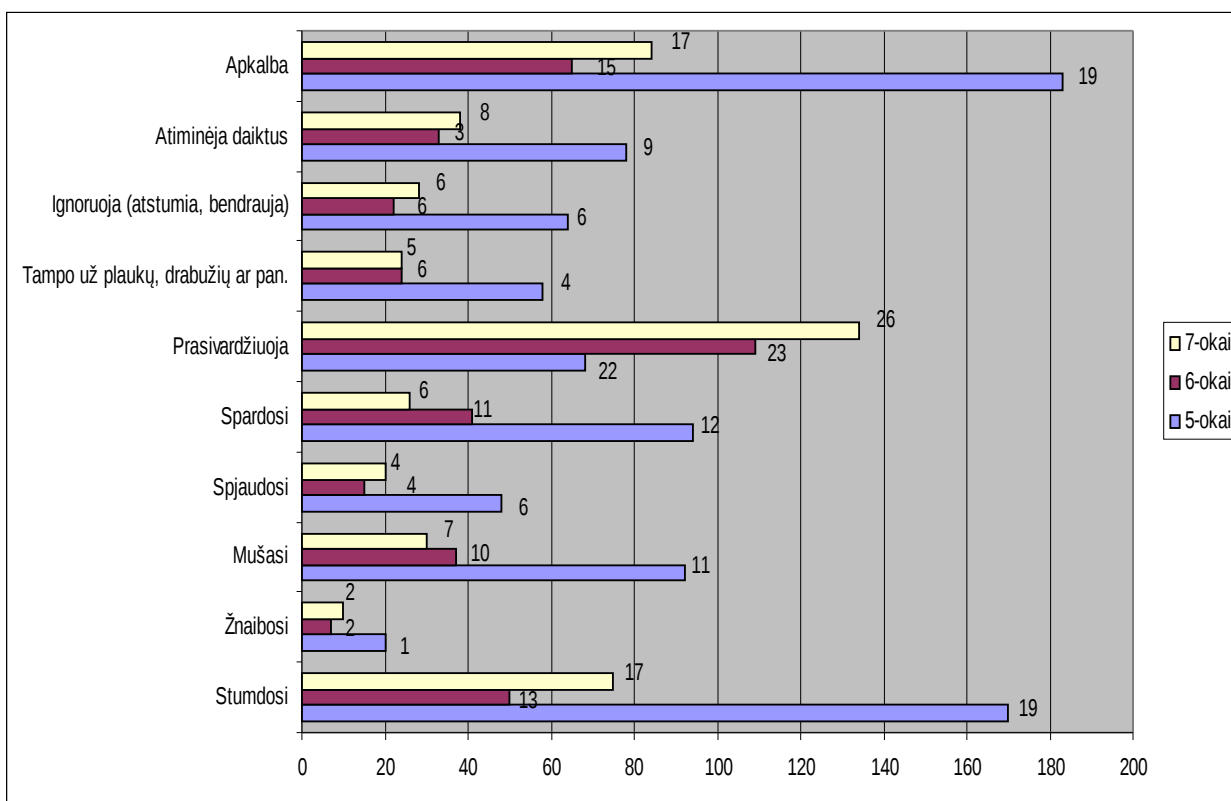
Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Kiek daugiau nei trečdalis apklaustųjų teigia, kad jiems dažniausiai patinka eiti į mokyklą, labiausiai iš apklaustųjų į mokyklą patinka eiti penktokams (15 %). Galbūt penktokų nuomonei turi įtakos dar naujai pasikeitęs pamokų išsidėstymas, nauji mokytojai bei žinojimas, kad jau esi ne pradinukas. Net 19% šeštokų teigia, kad jiems mokykloje nepatinka. Tai gali lemti daug priežasčių. Viena jų – prasti mokymosi rezultatai. Neretai mokiniai dėl prasto pažangumo yra smerkiami bendraklasių, o ir mokytojai dažnai prikaišo prastus mokslo rezultatus prieš visą klasę. Toks elgesys neretai paauglį verčia maištauti ir nelankyti mokyklos. Kita priežastis, kodėl mokiniams nepatinka mokykloje, tai smurtas, kurį patiria mokykloje. Dažnai mokytojai svarsto, kodėl vaikas bėga iš pamokų, jų nelanko ir iš karto jį teisia, kad yra nepažangus, maištaujantis paauglys. Tačiau nuolatinis bendraamžių užgauliojimas, tyčiojimas labai slegia vaikus, verčia būti įtampoje ir patirti stresą. Ilgainiui toks elgesys paskatina vaiką atsisakyti lankyti mokyklą (Civinskas, Levickaitė, Tamutienė, 2006).

Taigi, mokytojai turėtų stebėti mokinio savijautą mokykloje, jo poelgius. Jei kyla nors menkas įtarimas, kad paauglys pasikeitęs, nepasirodė keliose pamokose būtina laiku išsiaiškinti, dėl kokių priežasčių.

2.3. Mokinių ir mokytojų reakcija į smurtą ugdymo institucijose

Tyrimu siekta išsiaiškinti, mokinių nuomonę, *koku būdu dažniausiai yra smurtaujama tarp paauglių mokyklose* (3 pav.).

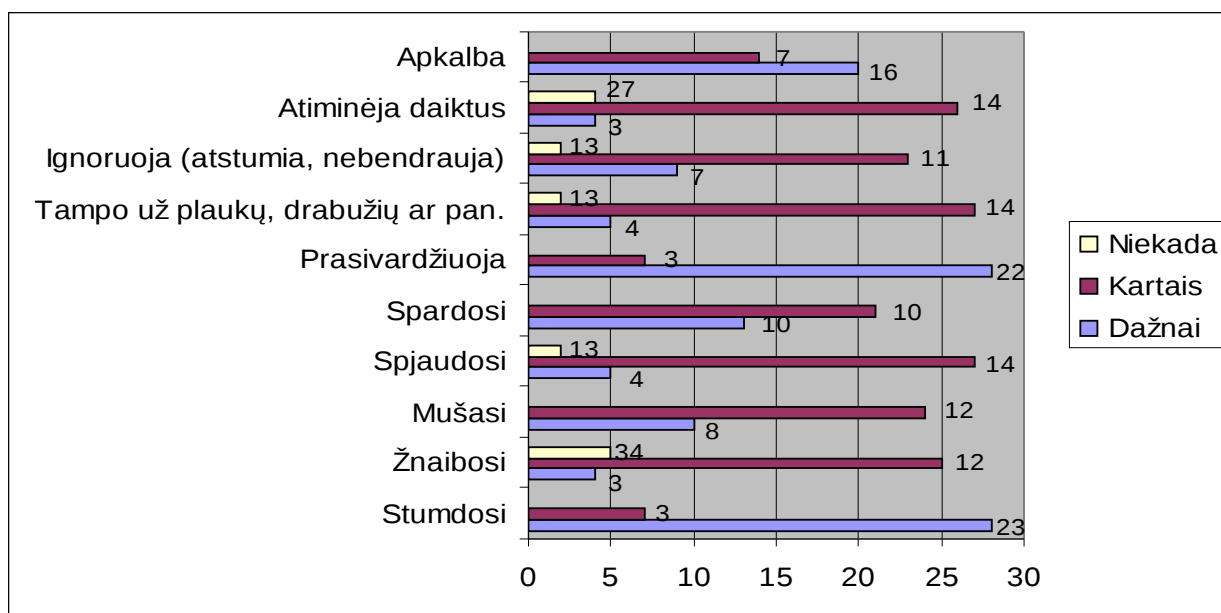
3 pav. Dažniausiai mokykloje paauglių naudojamos smurto formos (N=357, %)
 Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo duomenys rodo, kad mokyklose tarp vaikų vyrauja emocinis smurtas. Apklaustieji pažymėjo, kad dažniausiai yra prasivardžiuojama (24%), apkalbama (17%). Taip pat nemažai atvejų, kai smurtauojama fiziškai. Dažnai yra stumdomasi (16%). Šią fizinio smurto formą ne visada galima pavadinti smurtu. Dažnai tyčia pastūmus vaiką, pakišus jam koją, kad pergrūūtų galima išsiginti, kad netyčia užkliuvo ar kas nors kitas jį pastūmė, o įrodyti labai sunku. Stumdymas glaudžiai susijęs su emociniu smurtu, teigiant, kad tave stumdo piktybiškai ir siekiant iškaudinti bei pakenkti, reikia jausti žmogaus nusiteikimą prieš arba tai turi būti dažnas, pasikartojantis veiksmas, kurį nuolatos atlieka tas pats asmuo. Fizinis smurtas yra dažniau naudojamas prieš berniukus, emocinis prieš mergaites. Tokių pasiskirstymą gali nulemti kultūriniai lyčių bei psichosocialiniai skirtumai. Fiziniam smurtui priskiriama dažniausiai pasikartojanti forma – stumdymas. Anot I. Gailienės (2001), mokykloje vaikai patiriantys smurtą išgyvena frustracijos būseną, kuri dažnai yra pasyvumo, uždarumo, agresyvaus elgesio priežastimi.

Galima daryti prielaidą, kad emocinis smurtas paauglių tarpe yra labiau paplitęs nei fizinis. Todėl labai svarbu skirti pakankamai pastangų ir dėmesio šiam smurtui mažinti, kadangi palapsniui emocinis smurtas gali peraugti į fizinį. Patiriant bet kokios formos smurtą vaikai

jaučiasi nesaugiai mokykloje, neretai dėl tos priežasties nukenčia mokslų rezultatai, suprastėja santykiai su bendraamžiais, neretai ir su mokytojais.

Išstudijavus vaikų atsakymus, kokia forma dažniausiai patiria smurtą, toks pat klausimas *kokios dažniausiai paauglių naudojamos smurto formos* buvo pateiktas ir pedagogams, siekiant išsiaiškinti, ar jie pastabūs ir ar atkreipia dėmesį į tai, kas dedasi mokykloje.

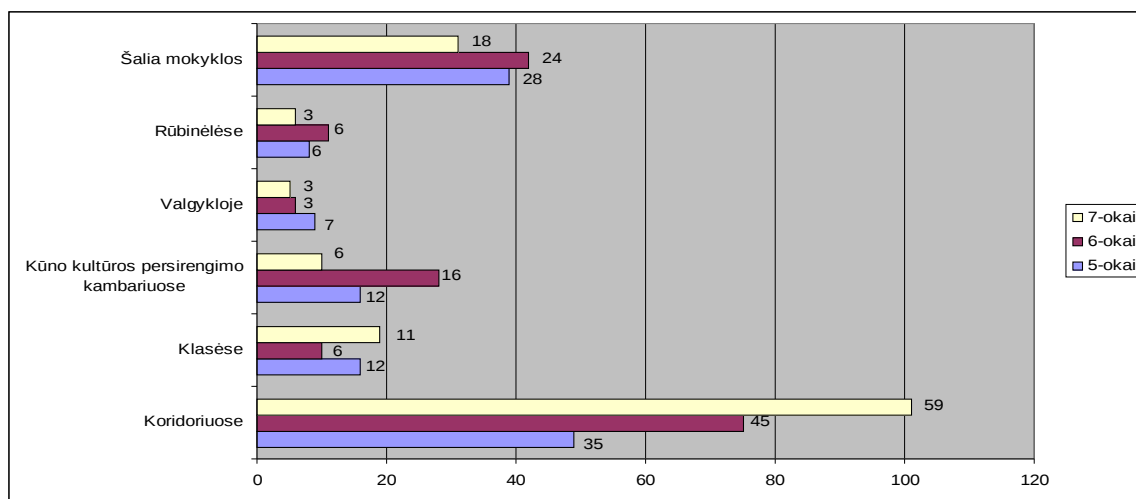

4 pav. **Mokytojų manymu, dažniausiai paauglių naudojamos smurto formos (N=34, %)**

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Pateikti duomenys rodo, kad mokytojai nurodė tas pačias smurto formas, kaip dažniausiai pasireiškiančias paauglių tarpe. Mokyklose per mažai akcentuojamas emocinis smurtas, jo pasekmės. Dažniausiai emocinis smurtas priskiriamas tiesiog prie netinkamo elgesio ar blogo tėvų auklėjimo. Kartais mokytojai ne tik nereaguoja į emocinį smurtą, bet neretai ir patys jį panaudoja prieš mokinį. Todėl mažinant smurtą mokykloje, labai svarbu pastebėti visus ženklus ir laiku užkirsti kelią, kad smurtas toliau neplistų.

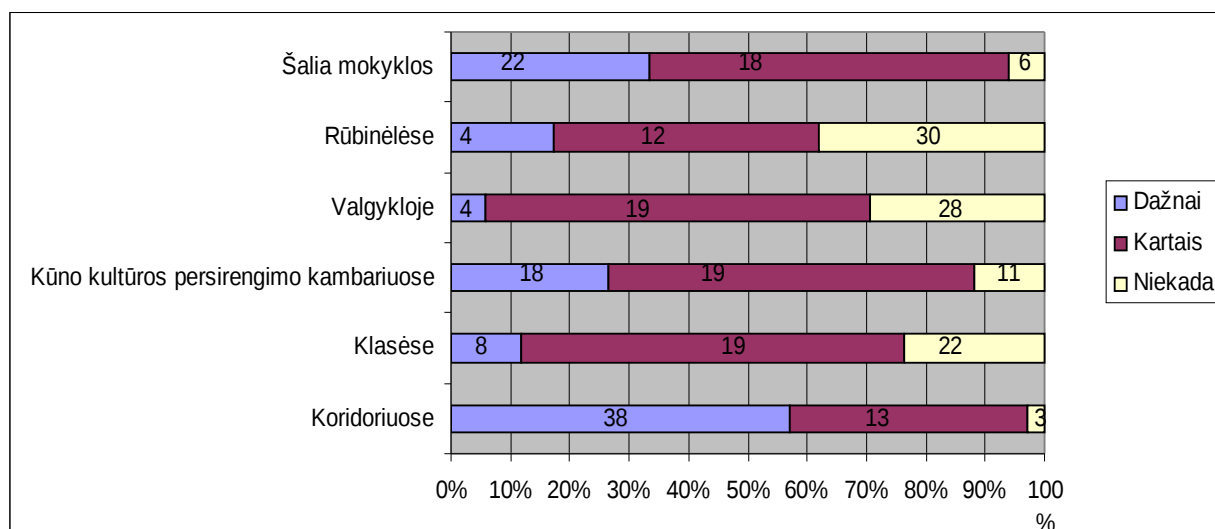
Tiriant mokinių saugumą mokykloje, *siekta nustatyti, kur mokiniai jaučiasi nesaugiai* (5 pav.)

5 pav. Vieta, kurioje mokiniai jaučiasi nesaugiai (N=357, %)

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo rezultatai rodo, kad mokyklose nesaugiausia vieta, kur dažnai smurtaujama yra koridoriai (48%) bei šalia mokyklos (23%). Tokie pat tyrimų duomenys buvo pateikti ir Ž. Barkauskaitės – Lukšienės (2008) darbe. Apklaustųjų teigimu rečiau smurto apraiškos pastebimos valgyklose (4%) bei rūbinėlėse (5%).

6 pav. Vieta, kurioje mokiniai jaučiasi nesaugiai, mokytojų požiūriu (N=34, %)

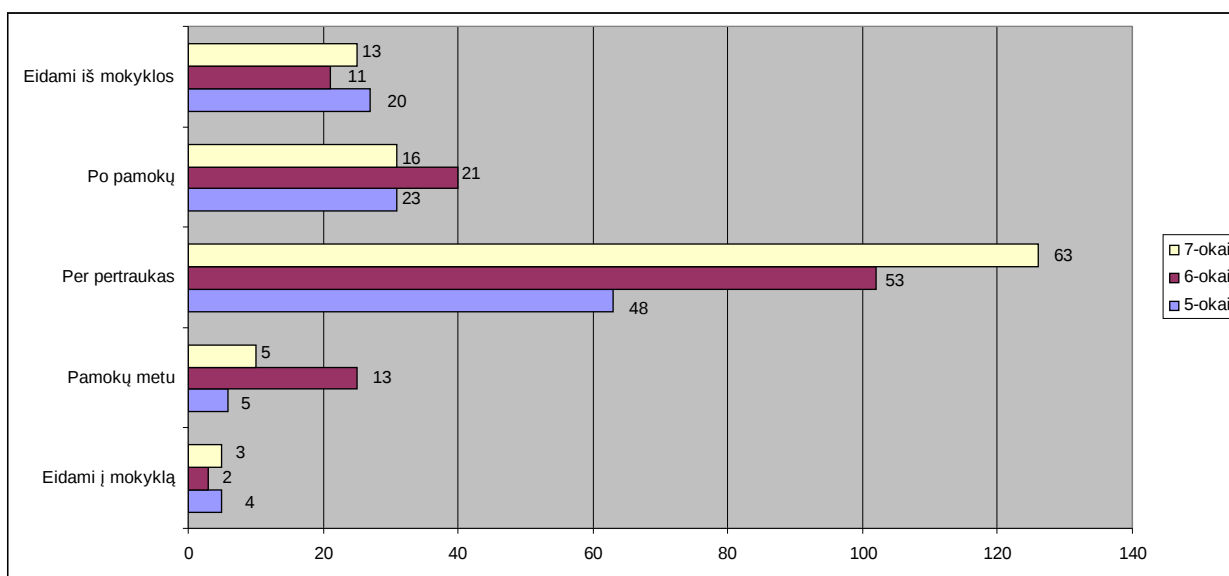
Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Pedagogų buvo teirautasi, kuriose vietose, jų manymu, vaikai jaučiasi nesaugiai. Gauti rezultatai rodo (žr. 6 pav.), kad mokytojai įvardino tas pačias vietas, kaip ir mokiniai. Jų manymu, koridoriai (38%) ir šalia mokyklos (22%) yra nesaugiausios vietos, kuriose dažniausiai pasitaiko smurtas. Kūno kultūros persirengimo kambariuose (19%) ir klasėse (19%) apklaustieji pedagogai pažymėjo, kad mokiniai kartais jaučiasi nesaugiai. Rūbinėles (30%) mokytojai įvardino kaip saugiausią mokyklos vietą.

Kaip teigė R. Povilaitis, J. Valiukevičiūtė (2006), vaikai dažniausiai pasirenka tokią mokyklos vietą, kad aukai tai būtų netikėta, o smurtautojui lengviau panaudoti smurtą.

Galima teigti, kad smurtauti linkę moksleiviai renkasi tokias vietas, kur būna daug mokinių, grūstis, tokiose vietose konfliktines situacijas sunku pastebėti. Taip pat yra pasirenkama vieta, kur nėra budinčių mokytojų ir didesnė tikimybė, kad vykstančio smurto nepastebės (šalia mokyklos). Kadangi mokyklose dažniausiai vyksta emocinis smurtas, jį sunku pastebėti ir laiku sustabdyti. Mokyklos koridoriai ir šalia mokyklos, tai dvi vietos, kurios turėtų būti ypatingai prižiūrimos. Dalis mokinių, kurie smurtą patiria einant į mokyklą, gali jos tiesiog nebelankyti, bijodami, kad mokykloje atsiras smurtautojų dar daugiau, tačiau niekas neapgins. Kad sumažinti smurtinį elgesį, šalia mokyklos turėtų būti sustiprintas budėjimas. Kad sumažinti vaikų smurtavimą mokyklos koridoriuose, reikėtų sudaryti mokyklos teritorijos saugią ir nesaugią zonų žemėlapi. Tai atlikti galima stebint vaikų elgesį įvairiose mokyklos vietose. Taip pat pasistengti, kad pertraukų metu vaikai būtų kuom nors užimti. Pavyzdžiui pastatyti mini polo stalai, paskirta vieta žaisti stalo tenisą, šaškių ar šachmatų stalus, stalo žaidimus. Tokiu būdu vaikai pertraukų metu bus užimti įdomia veikla ir neliks laiko išsižiebtį bereiklingiems kivirčams, kurie dažnai perauga į emocinį ar net fizinį smurtą.

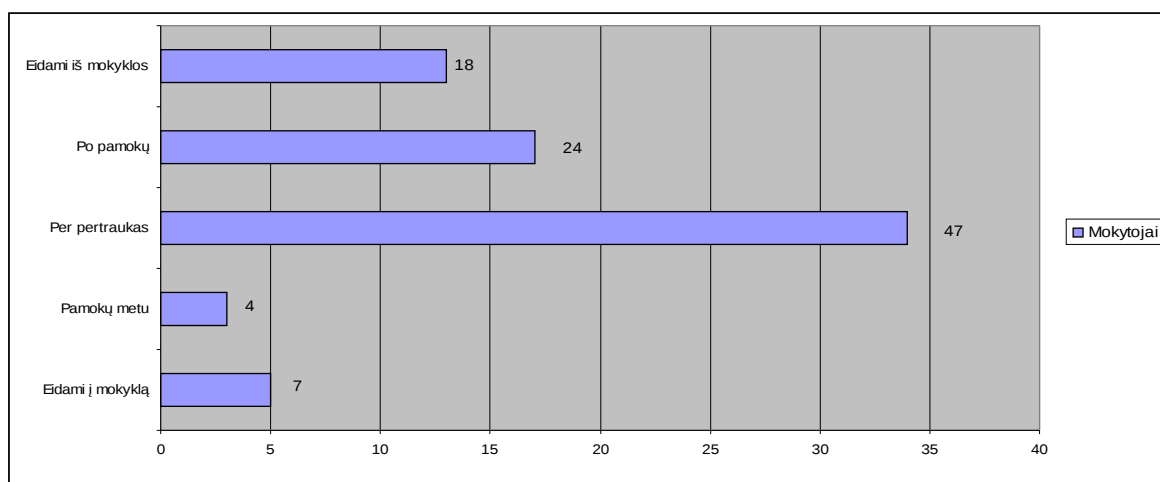
Kadangi mokiniai nesaugiai jaučiasi koridoriuose ir šalia mokyklos, tyrimu siekta sužinoti, mokinių ir mokytojų nuomonę, *kuriuo metu vaikai patiria smurtą (7, 8 pav.)*.

7 pav. Laikas, kada mokinių manymu, dažniausiai yra naudojamas smurtas mokykloje (N=357, %)

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

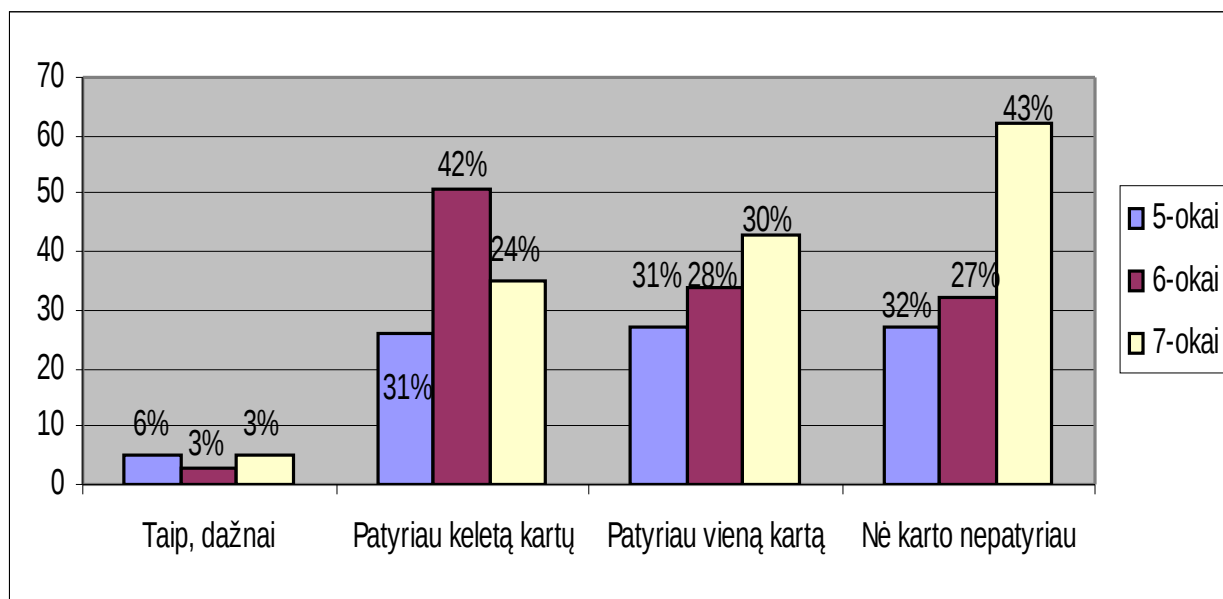
Visų apklaustų klasių mokiniai pažymėjo, kad dažniausiai smurtas pasireiškia per pertraukas (55%), po pamokų (20%) bei einant iš mokyklos (14%). Kaip jau buvo minėta anksčiau, smurtaujama dažniausiai koridoriuose, o daugiausiai ir dažniausiai mokiniai po koridorius vaikšto pertraukų metu. Kad vaikai patiria smurtą už mokyklos ribų patvirtina ir respondentų atsakymai į šį klausimą. Vaikai, kurie dažnai patiria smurtą, stengiasi pertraukų ar laisvų pamokų metu neiti į uždaras patalpas, į kiemą, už mokyklos ribų, bandydami išvengti konflikto ir smurto apraiškų.

8 pav. Laikas, kada mokytojų manymu, dažniausiai yra naudojamas smurtas mokykloje (N=34, %)

Mokytojai atsakydami į šį klausimą, kaip nesaugiausią laiką taip pat nurodė pertraukas (47%) bei laiką po pamokų (24%). Reikėtų pastebėti, kad iš pateiktų atsakymų matyti, jog mokytojai žino ir vietas, ir laiką, kada mokiniai jaučiasi nesaugiausiai bei kada smurtaujama. Natūraliai kyla klausimai, kodėl tuomet nesiimama veiksmų, kad tose vietose būtų atidžiau stebimos galimos smurto protrūkio situacijos. Žinant laiką ir vietas būtų galima imtis priemonių, kuriomis būtų pažabotas smurtas. Pedagogai pertraukų metu, budėdami koridoriuose galėtų organizuoti įvairias veiklas mokiniams, padedančias atsipalaiduoti ir pailsėti. Tokiu būdu nors dalis mokinių būtų užimti.

Mokinių buvo teirautasi, ar jie mokykloje patiria smurtą (9 pav.).

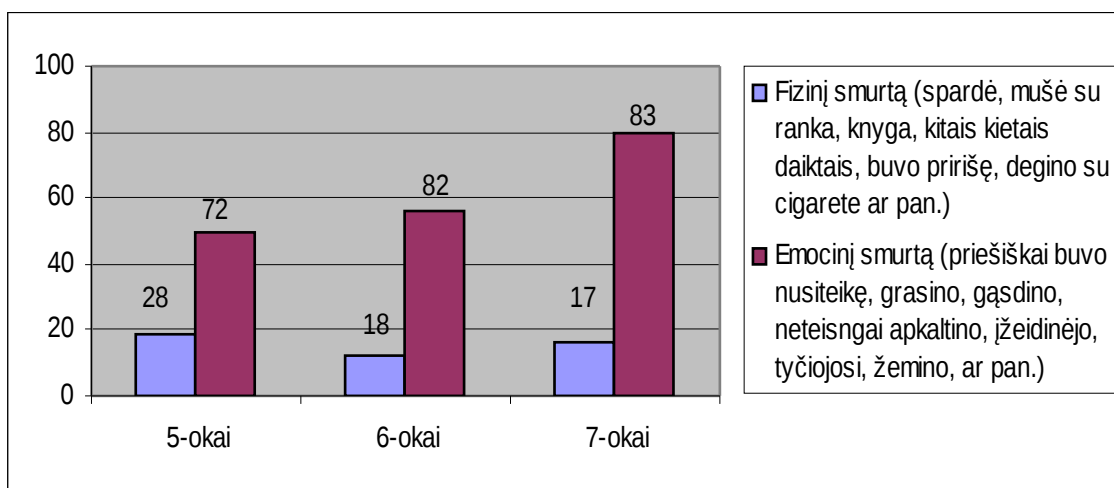

9 pav. **Vaikų patirtas smurtas (N=357, %)**

Daugiausia, kaip dažnai (6%) patiriamą smurtą nurodė penktų klasių mokiniai. Šeštokai nurodė, kad smurtą yra patyrę keletą kartų (42%), iš septintokų atsakymų matyti, kad didžioji jų dalis nėra patyrusi smurto. Visose klasėse buvo mokinių, kurie tvirtino, kad jiems neteko patirti smurto. Tačiau apklaustųjų atsakymai į sekantį klausimą, kuriuo siekta sužinoti, kokios rūšies smurtą patyrė, atsakymų skaičius padidėjo. Tokiam atsakymų pasiskirstymui įtakos galėjo turėti emocinio smurto sąvokos įvardinimas. Šis smurtas tarp mokinių yra labai plačiai paplitęs. Mokinių tarpe emocinio smurto sąvoka yra suvokiama ne kaip smurto rūšis, bet kaip vienas iš blogo elgesio būdų.

Apibendrinus gautus duomenis matyti, kad smurtas pakankamai opi problema mokyklose paauglių tarpe. Siekiant šią problemą sumažinti reikalingos didelės pastangos, kuomet susitelkti turėtų ne tik mokytojai, bet ir mokyklos administracija, mokinių tėvai.

Kadangi dauguma apklaustųjų mokinių pažymėjo, kad yra nors kartą *patyrę smurtą*, domėtasi, *kokia forma* (10 pav.).

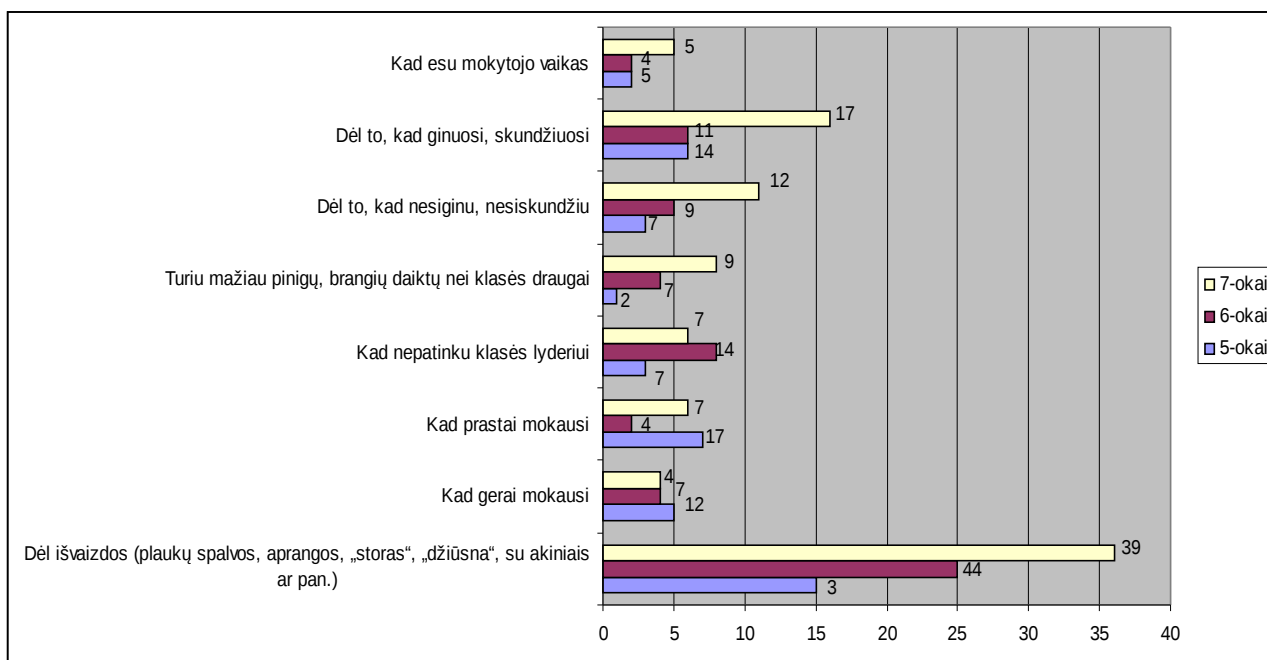
10 pav. **Smurtas, kurį patiria mokiniai (N=233, %)**
 Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo duomenys rodo, kad visose apklaustose klasėse yra mokinių, kurie patiria emocinį smurtą. Apklausoje emocinis smurtas įvardintas, kaip „priešškai buvo nusiteikę, grasino, gąsdino, neteisingai apkaltino, įžeidinėjo, tyčiojosi, žemino“. Daugiausia iš apklaustųjų fizinį smurtą patiria penktų klasių mokiniai (28%), vyresnėse klasėse ši smurto rūšis mažėja. Galima daryti prielaidą, kad vyresnių klasių paaugliai sąmoningai naudoja emocinį smurtą, kadangi jį sunkiau užfiksuoti.

Paaugliai, patiriantys atstūmimą, ignoravimą, klasės draugų priešišumą, nesijaučia pilnaverčiais, pasitikinčiais savimi. Dažnai tokia paauglių savijauta priverčia juos ne tik nesilaikyti taisyklių, bet jas ir laužyti, o tai formuoja neigiamas asmenybės savybes (Barkauskaitė, 2001).

Mokykloje yra smarkiai paplitęs emocinis smurtas. Atsakydami į klausimą, kai kurie apklaustieji pažymėjo, kad yra patyrę ir fizinį, ir psichologinį smurtą. Tai verčia susirūpinti, nes, patiriantys skriaudą, atstumtieji vaikai „išgyvena frustracijos būseną, kurios tipinės (nepageidautinos) išeitys – pasyvumas, saviizoliacija arba agresyvumas, destruktivus elgesys“ (Gailienė, 2001).

Be priežasties smurto protrūkių nekyla. Todėl respondentų buvo teirautasi, *dėl kokios priežasties prieš mokinius yra smurtaujama* (11 pav.).

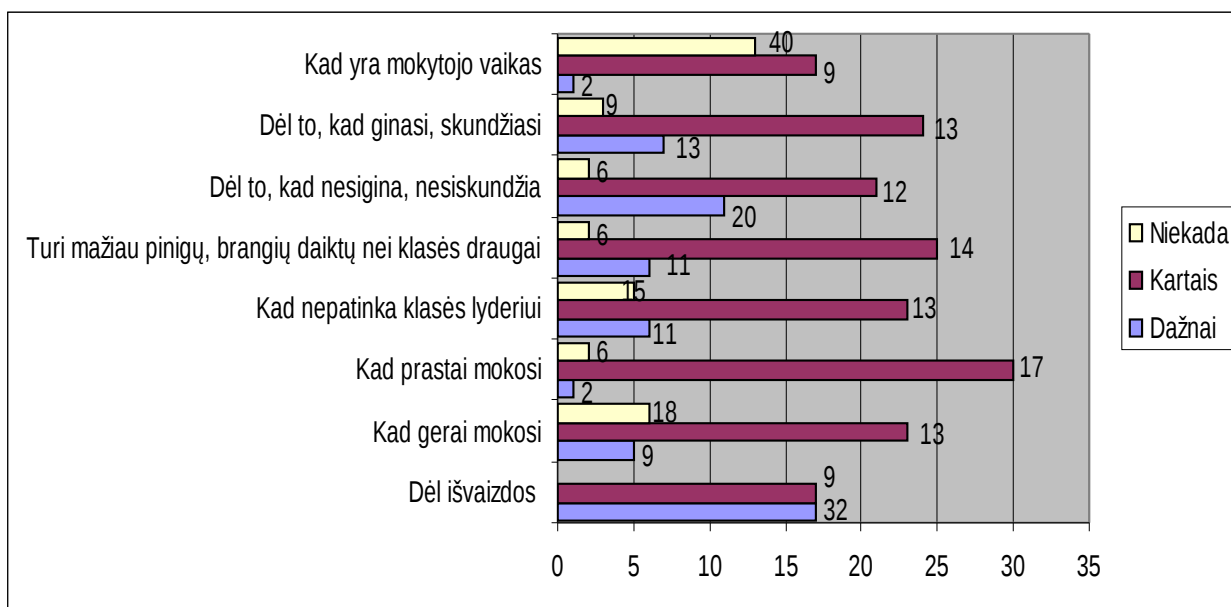

11 pav. Priežastys, lemiančios kodėl prieš mokinius yra smurtaujama (N=357, %)

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo duomenys rodo, kad tiek penktokai (36%), tiek šeštokai (44%) bei septintokai (39%) pažymėjo, jog dažniausiai yra smurtaujama prieš juos dėl išvaizdos. Penktokai taip pat pažymėjo, kad prieš juos smurtaujama ir dėl savigynos (14%), nepakankamai gerų mokslo rezultatų (17%). Šeštokų tarpe dažniausiai smurtaujama dėl to, kad nepatinka klasės lyderiui (14%).

Paaugliai ypač jautriai reaguoja, kai yra tyčiojami iš jų išvaizdos, kadangi tai laikotarpis, kai patys yra labai savikritiški ir nepatenkinti dėl savo išvaizdos. Ne visi vienodai priima staigius fiziologinius pasikeitimus, todėl bendraamžių smurtavimas sumažina paauglių pasitikėjimą savimi.

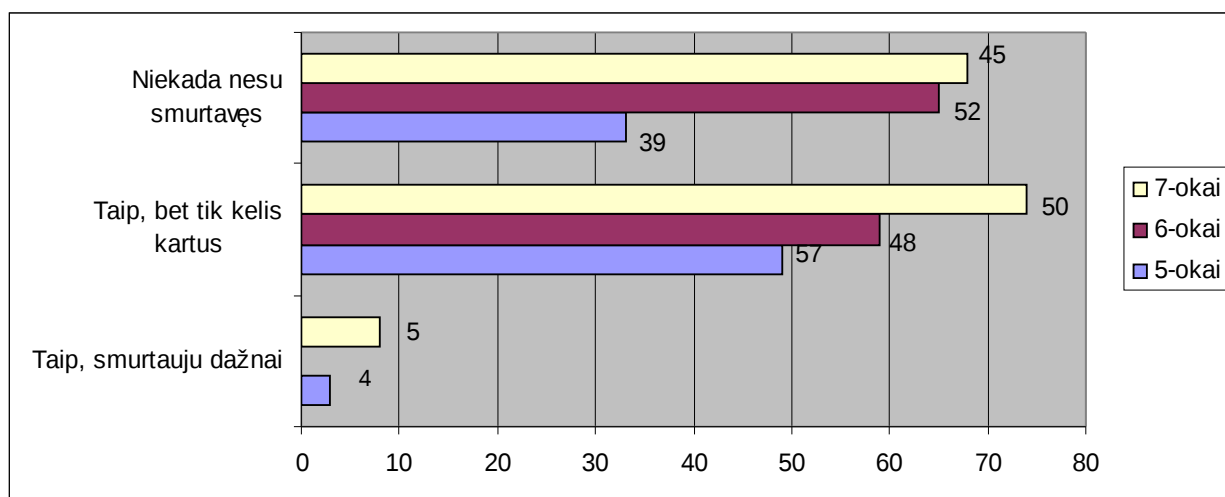
12 pav. **Mokytojų nuomonė, dėl kokių priežasčių mokiniai smurtauja (N=34, %)**

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Apklaustieji mokytojai teigia, kad prieš mokinius dažniausiai yra smurtauja dėl jų išvaizdos (32%), kad šie nesigina ir nesiskundžia (20%). Tiek mokinių, tiek ir mokytojų manymu, vaikai nuo smurto nukenčia dėl savo išvaizdos. Mokiniai teigia, kad smurtą dažniausiai patiria dėl to, kad skundžiasi ir ginasi, o pedagogai mano atvirkščiai. Jei vaikas patiriantis smurtą nesikreipia pagalbos ir nebando jokiais būdais apsiginti, tokiu atveju skriaudėjus jaučiasi saugus ir nebaudžiamas, dėl šios priežasties drąsiai smurtaujantis prieš tą patį vaiką.

Mokytojai žinodami dėl kokių priežasčių dažniausiai prieš mokinius yra smurtaujama, galėtų bandyti spręsti problemas ir užkirsti tam kelią. Juk suaugusiojo patarimai ir rūpestis padrąsintų vaikus atvirai kalbėtis apie patiriamą smurtą ir kaip jo išvengti.

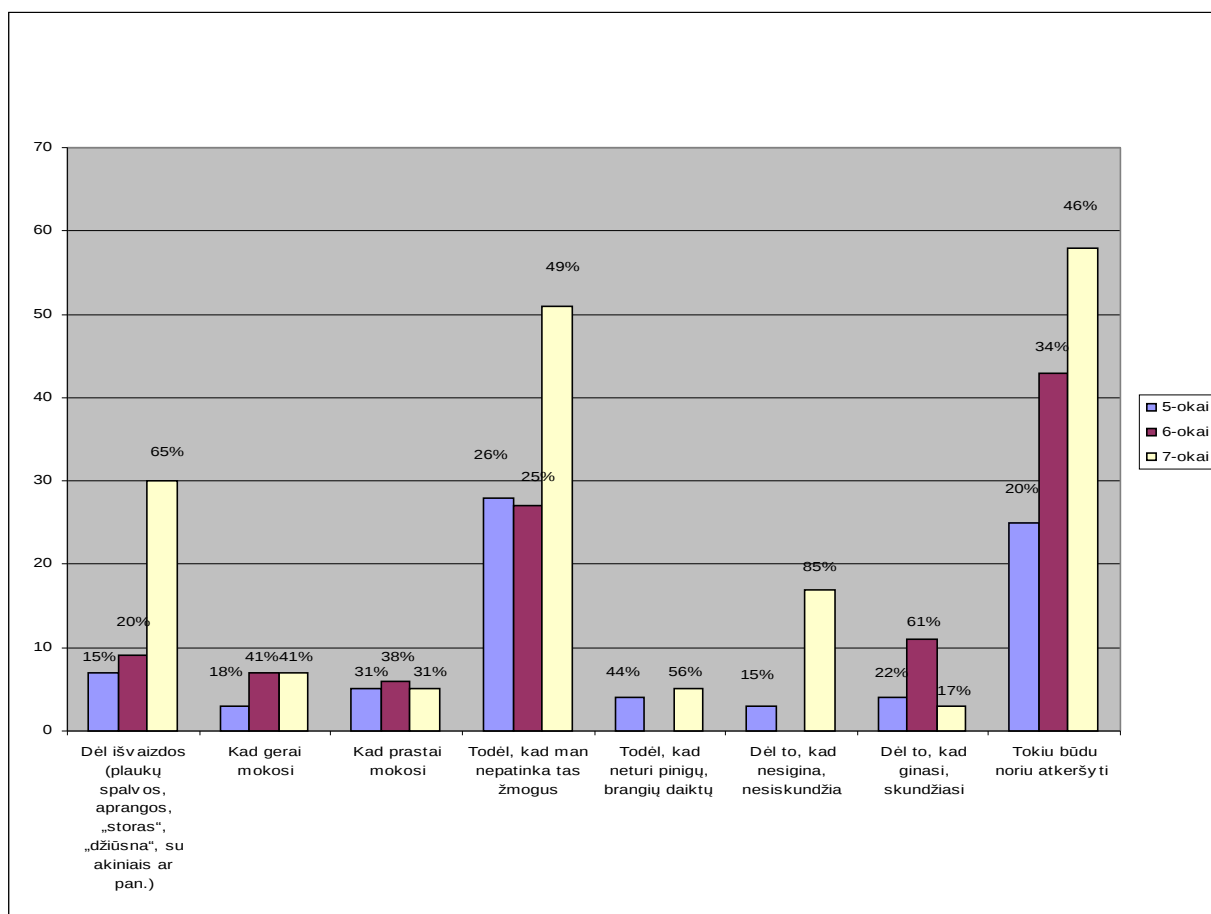
Mokinių buvo klausama, *ar jie patys smurtauja prieš kitus vaikus* (13 pav.).

13 pav. Apklaustųjų mokinių smurtavimas prieš kitus mokinius (N=357, %)

Beveik pusė apklaustųjų prisipažino, kad jie patys mokykloje yra smurtavę keletą kartų, kiti teigė, kad visiškai nesmurtauja. Labai maža dalis apklaustųjų, 5 – tų ir 7 – tų klasių mokiniai pažymėjo, kad smurtauja dažnai. Galima pasidžiaugti, kad didelė mokinių dalis stengiasi nesivelti į peštynes ir išlieka ramiais, nenaudojant smurto.

Išsiaiškinus, kad dalis apklaustųjų mokinių tik retkarčiais smurtauja prieš kitus mokinius, buvo teirautasi, dėl kokios priežasties jie smurtauja. *Kokie veiksniai paskatina tokį elgesį* (14 pav.).

14 pav. Priežastys, lemiančios apklaustųjų mokinių smurtavimą (N=357, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

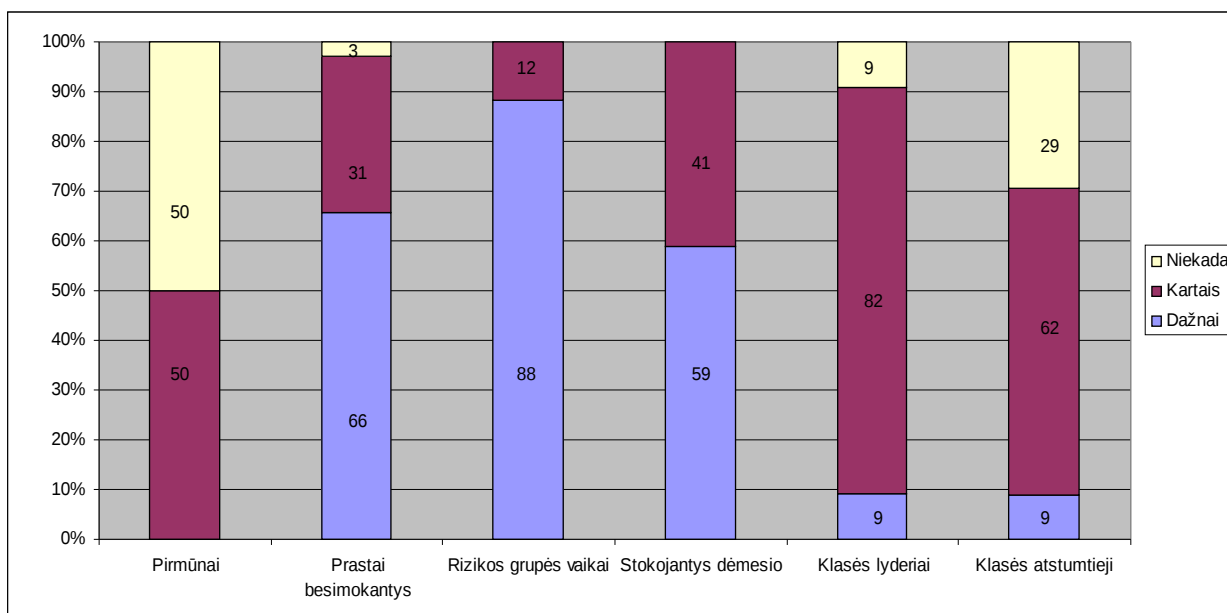
Gauti tyrimo duomenys rodo, kad dauguma (65%) respondentų smurtauja prieš kitus mokinius todėl, kad nori atkeršyti. Tai rodo, kad smurtas gimdo smurtą, ir jei laiku tai nepastebima, neužkertamas tam kelias. Dažnai smurtas kartojasi, vaikas panaudojęs kartą smurtą prieš silpnesnį ir pajutęs kitų dėmesį tuo metu, gali tai kartoti ne dėl pačio smurtavimo, bet dėl dėmesio, kurį jam suteikia smurtavimas.

Dažnai bet kurio amžiaus vaikai, siekdami bendraamžių ir mokytojų dėmesio elgiai netinkamai. Kita netinkamo elgesio priežastis yra nepakankamai išugdyti socialiniai, bendravimo gebėjimai. Dažniausiai vaikai nežino kaip pasakyti kitiems apie savo poreikius, norus ar jausmus (Žukauskienė, 2011).

Kita priežastis, verčianti respondentus smurtauti yra antipatija kitam paaugliui. Paaugliams labai svarbūs santykiai, simpatijos ir antipatijos. Neretai mokiniai netgi yra pavydūs, ne tik geresnių pažymių, bet ir mokytojų ar bendraamžių.

Anot R. Civinskio, V. Levinskaitės, I. Tamutienės (2006), mokinių smurtavimą dėl atsako dažnai įtakoja bendraamžių grupės, su kuriais paaugliai sieja. Šios grupės gali veikti iš vien ilga laiką ir palaikyti savo narius arba gali būti susidariusi tik vienam konkrečiam įvykiui.

Dažniausiai pasitaikantys smurtautojai yra trokštantys dėmesio, pavydūs bendraamžiams ir kt. todėl norėta išsiaiškinti, *kokie mokiniai dažniausiai smurtauja*. Duomenys pateikiami 15 paveiksle.

15 pav. Mokytojų nuomonė, dėl kokių priežasčių mokiniai smurtauja (N=34, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

Apklaustųjų mokytojų teigimu, dažniausiai smurtauja rizikos grupei priskiriami vaikai (88%), prastai besimokantys (66%) bei stokojantys dėmesio (59%) mokiniai. Tikėtina, kad vaikai, kuriems trūksta dėmesio, meilės ir pagarbos namuose, stengiasi bet koku būdu atkreipti į save dėmesį. Dažniausiai pasirenkamas būdas atkreipti į save dėmesį yra neigiamas elgesys. Mokiniai, kuriems nesiseka mokslai, bando save realizuoti kitose sferose. Vieni pasirenka įvairią veiklą, būrelius, tačiau nemaža dalis mokinių smurtauja, tikėdamiesi greitesnio ir geresnio rezultato. Netinkamos mokytojų reakcijos stabdo auklėtinių norą išsipasakoti, išsišnekėti. Galima

įvardinti tokias bendravimo kliūtis: grasinimai, kritika, paliepimai, gėdinimas, pamokslavimas, moralizavimas, vengimas, raminimas, linksminimas, loginis įtikinėjimas, patarinėjimas, diagnozavimas, lyginimas (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

2.4. Smurto prevencija mokinių ir mokytojų požiūriu

Ar smurto reiškinys plis, ar mažės, priklausys tik nuo aplinkinių reakcijos. Mokyklose įsisukęs smurtas didele dalimi priklauso nuo mokytojų, administruojančio personalo požiūrio į įvairias smurto formas.

5 lentelė

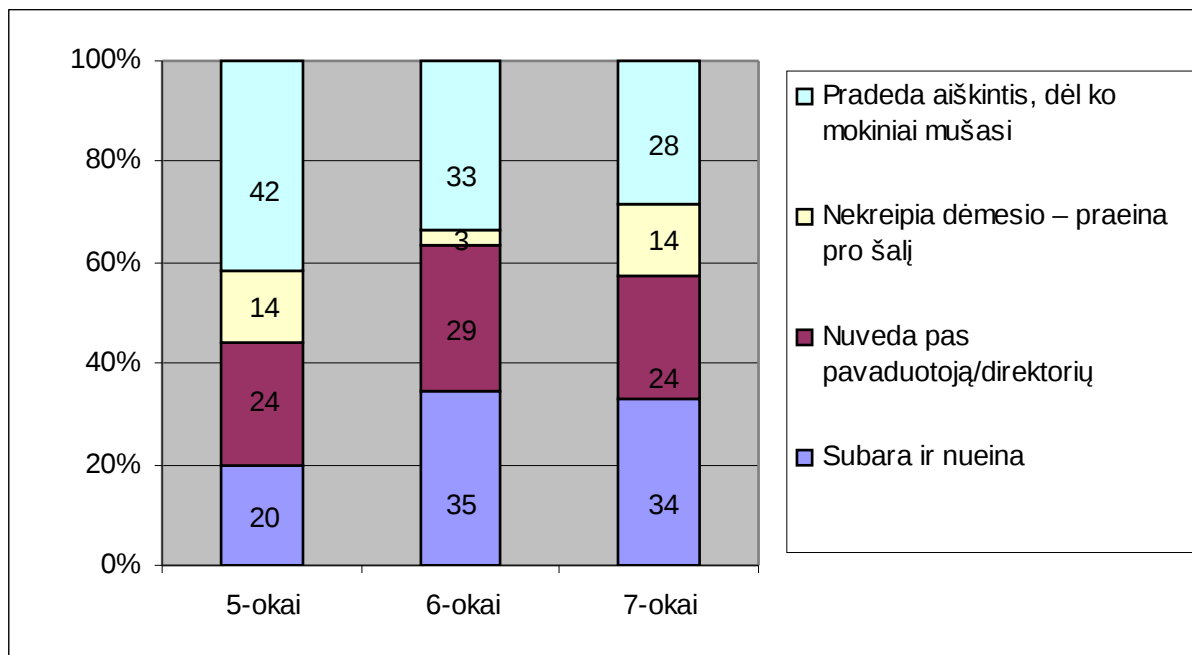
Pedagogų reakcija į pastebėtą smurtą (N=357)

	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Neturiu nuomonės	Sutinku	Visiškai sutinku
Stebiu, kas vyksta	76	99	87	70	25
Praeinu pro šalį – „nematau“	79	124	84	56	14
Stengiuosi apginti tą, kurį skriaudžia	36	67	98	113	43
Pranešu mokytojui ar kitam suaugusiam asmeniui	113	132	52	32	28

Analizuojant vaikų reakciją (kaip reaguoja vaikai (5 lentelė) ir mokytojų (15 pav.) į įvairias smurto rūšis mokyklose, matyti, kad dauguma vaikų pastebėję smurtaujančius kitus vaikus dažniausiai praneša mokytojui ar kitam suaugusiajam. Vaikai elgiasi tinkamai, nieko laukdami ir pranešdami suaugusiajam apie tai kas vyksta mokykloje. Tokiu būdu vaikai parodo, kad jie nėra abejingi tam kas vyksta mokykloje, šalia jų, kaip elgiasi mokyklos draugai.

Kita mokinių dalis pastebėję smurtaujančius kitus mokinius tiesiog stebi jų elgesį arba apsimesdami, kad „nemato“ praeina pro šalį. Tokio elgesio priežasčių gali būti ne viena. Viena iš jų noras išvengti problemų. Juk lengviausia pasakyti, „nieko nemačiau“. Tokiu būdu nieko nepaskundi ir išvengi keršto už paskundimą. Kita priežastis, kuri nedažnai, tačiau pasikartoja, yra baimė būti nekaltai apkaltintu. Vaikas bandydamas apginti auką, gali pats nukentėti arba būti apkaltintu už tai, kad įsivėlė ar net sukėlė muštynes.

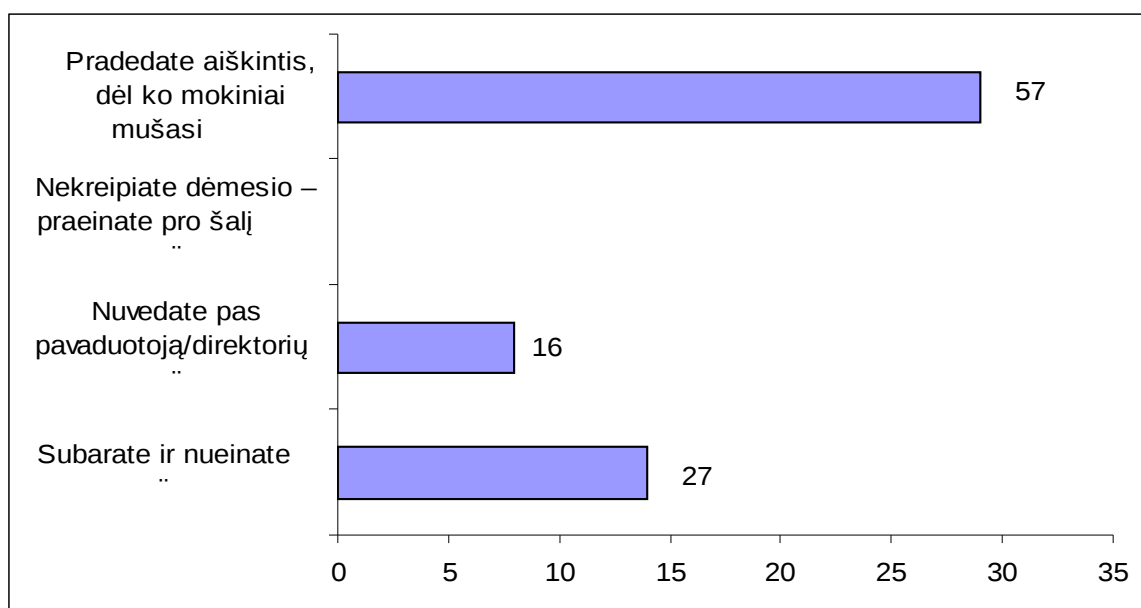
Vienas iš prevencijos būdų yra reakcija į pastebėtą smurtą. Todėl norėta išsiaiškinti, *kokių priemonių imasi mokytojai, pastebėję smurtaujančius vaikus*. Šis klausimas buvo pateiktas ir mokytojams.

16 pav. **Veiksmai, kurių imasi pedagogai, pastebėję smurtą mokykloje, mokinių požiūriu**
(N=357, %) (N=34, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo duomenys rodo, kad kiek daugiau nei trečdalis (33%) apklaustųjų mokinių teigia, jog mokytojai pastebėję smurtaujančius vaikus mokykloje pradeda aiškintis, dėl kokios priežasties mokiniai smurtauja. Panašus skaičius respondentų (30%) nurodė, kad mokytojai subara smurtaujančius mokinius ir nueina. Pedagogas, pastebėjęs smurtą ar konflikto sceną, turėtų iškart jį nutraukti ir įvertinti žalą, jei reikia, suteikti pirmąją pagalbą nukentėjusiam. Palyginti nemaža dalis apklaustųjų (11%) pažymėjo, kad mokytojai visiškai nekreipdami dėmesio praeina pro šalį. Dalis respondentų (26%) teigia, kad mokytojai dažnai pastebėję smurtaujančius vaikus, juos nuveda pas direktorių ar pavaduotoją. Dažnai mokytojai patys nesusitvarkydami su moksleiviais, kurie elgiasi netinkamai, juos gąsdina, kad nuves pas direktorių. Dėl šios priežasties mokiniai dažnai vengia bendrauti su mokyklos personalu.

17 pav. Veiksmai, kurių imasi pedagogai, pastebėję smurtą mokykloje, mokytojų požiūriu (N=34, %)

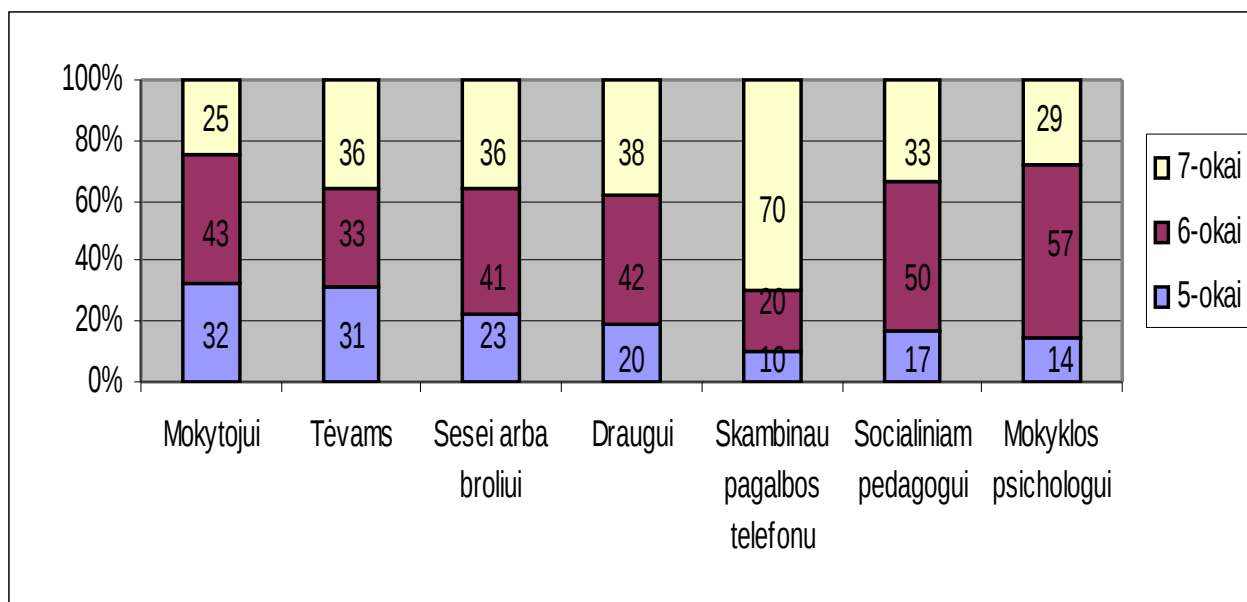
Tyrimo duomenys rodo, kad daugiau nei pusė (57%) apklaustųjų mokytojų pažymėjo, kas pastebėję agresyviai nusiteikusius, smurtaujančius mokinius pradeda aiškintis priežastis, dėl ko viskas prasidėjo. Tai yra labai gerai, kadangi mokytojai parodo, kad taip elgtis nedera, o smurtą patyręs vaikas gali sulaukti pagalbos. Apklaustieji taip pat pažymėjo, kad pastebėję smurtaujančius mokinius juos tiesiog subara ir nueina (27%). Anot E. Karmazos, N. Grigutytės, E. G. Karmazės (2002), mokytojų reakcija pastebėjus smurtą iškart išsiaiškinti, kokios priežastys lėmė tokį vaikų elgesį yra priskiriama prie teigiamos reakcijos į smurtą (žr. lentelė 1). Neigiama reakcija: yra subarus tiesiog nueiti ar ignoruoti esamą situaciją. Kitas dažnai pasikartojantis mokytojų veiksmas, bandant atsikratyti atsakomybės, yra tiesiog vaikus nuvesti pas direktorių ar pavaduotoją.

Mokytojai turėtų ne bandyti atsikratyti atsakomybės, perleisdamas ją kitiems, bet kartu su visa mokyklos komanda ieškoti sprendimo būdų. Tinkamai reaguojant ir imantis apgalvotų veiksmų galima užkirsti kelią tolesniam smurto plitimui. Mokytojų reakcijos nebuvimas – tai ženklas mokiniams, kad smurtas mokykloje yra toleruojamas ir yra elgesio norma. Susiformavęs toks požiūris mokinius atstums nuo bendravimo su suaugusiais sprendžiant smurto problemas. Taip pat mokytojų toks atsainus reagavimas į mokykloje smurtaujančius mokinius, blogas pavyzdys mokiniams, kadangi ir mokiniai smurtą priims kaip tinkamą elgesį. O smurtas mokykloje ne mažės, bet gali ir plisti (Civinskas, Levinskaitė, Tamutienė, 2006).

Dažnai sprendžiant agresijos problemas iškyla klausimas, kodėl vaikai vieni prieš kitus smurtauja. Siekiant tai išsiaiškinti, respondentų klausta, kaip jie mano, *kodėl mokiniai smurtauja*.

Labai svarbu, kad vaikai nebijotų ir visada pasisakytų apie patirtą smurtą. Tai vienas iš būdų sutramdyti smurto plitimą, užkirsti kelią pasekmėms.

Domėtasi, ar mokiniai žino į ką gali kreiptis pagalbos, kam pasisakyti apie patirtą smurtą (16 pav.), buvo prašyta įvardinti asmenis, kuriems jie pasisako apie patirtą smurtą.

18 pav. Žmonės į kuriuos kreipiasi pagalbos (N=132, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

Penktokai dažniausiai pasisako mokytojams (32%) ir tėvams (31%). Šeštokai – mokyklos psichologui (57%), socialiniam pedagogui (50%), mokytojui (43%), draugui (42%), sesei ar broliui (41%). Septintokai dažniausiai kreipiasi anonimiškai pagalbos telefonu (70%).

Daugiausiai apklaustųjų kreipiasi į savo šeimą arba draugus, kuriais labiausiai pasitiki. Mokytojais labiausiai pasitiki šeštokai ir penktokai. Galbūt tam įtakos turi tai, kad pasikeitę mokytojai, dar nesusiformavę simpatijos ir antipatijos, kurios ilgainiui keičia tarpusavio santykius tarp mokytojų ir mokinių.

Kita priežastis, dėl kurios dažnai vaikai, kuriuos skriaudžia bendraamžiai nepasisako dėl patiriamo smurto, anot R. Povilaičio, J. Valiukevičiūtės ir kt. (2002) yra baimė. Dažnai vaikai yra įbauginami nieko nesakyti suaugusiems, kadangi kitu atveju smurtas kartotųsi ir jis būtų dar stipresnis. Vaikai, kenčiantys smurtą, dažnai jaučiasi nesaugūs, išgyvena nerimą, baimę, nepasitiki savimi, todėl užsisklendžia savyje ir niekam nieko nesako.

Mokytojų buvo teirautasi, kaip dažnai vaikai pasisako mokytojams apie patirtą smurtą.

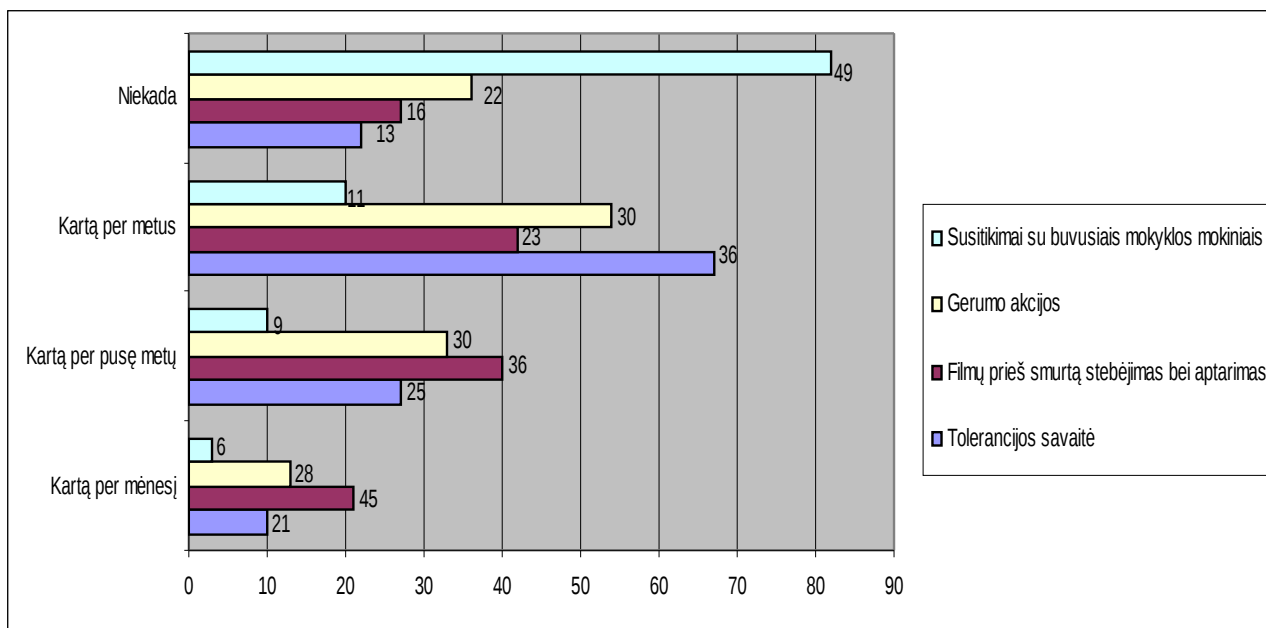
Mokinių kreipimasis į pedagogus, patyrus smurtą (N=34)

	Skaičius	Procentai
Labai dažnai	8	24
Kartais	23	67
Niekada	3	9

Tyrimo duomenys rodo, kad daugiausiai apklaustųjų teigė, kad mokiniai tik kartais (67%) pasisako apie patirtą smurtą. Mažiau nei trečdalis (24%) pažymėjo, kad į juos mokiniai kreipiasi labai dažnai. Iš to galima daryti prielaidą, kad mokiniai nedrįsta pasisakyti apie patiriamą smurtą, bijodami kad bus išjuokti kitų mokinių ir išvadinti skundikais. Kita priežastis, kuri dažnai pasitaiko, tai atstūmimas. Jei vaikas kartą ar du bandė pasisakyti suaugusiajam apie patiriamą smurtą, o tuo metu jam buvo pasakyta, kad geriau nekreipti dėmesio arba net nebuvo išklaustas, tai kitą kartą jis net nebesikreips pagalbos.

Vaikai dažniau linkę užsidaryti savyje ir viską išverti vieni. Tačiau būtina juos skatinti atsiverti, išsakyti savo problemas. Vieni paaugliai nepajėgūs spręsti problemų, jiems reikalinga pagalba iš šalies, pagalba suaugusio žmogaus, kuris galėtų padėti ne tik veiksmais, bet ir patarimais, išklausimu.

Siekiant išsiaiškinti, kaip mokyklose yra įgyvendinama smurto prevencija, respondentų teirautasi, *kokie renginiai organizuojami mokyklose* (17, 18 pav.).

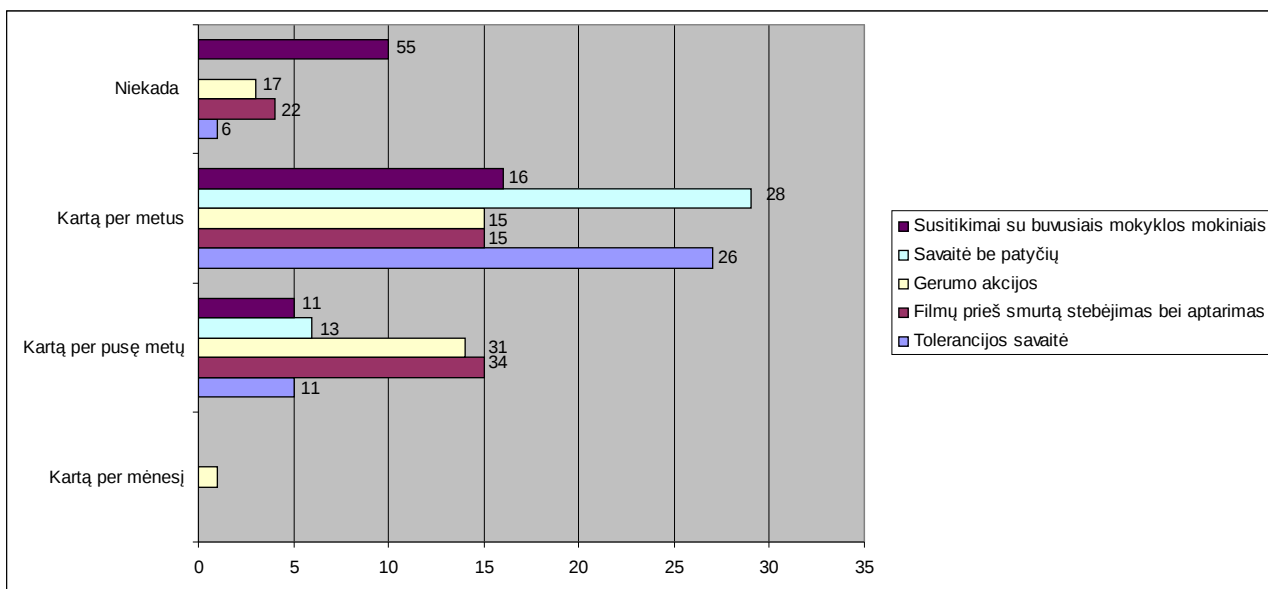
19 pav. Renginiai skirti smurto prevencijai (N=357, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

Mokyklose yra organizuojami įvairūs renginiai, skirti smurto prevencijai. Mokiniai pažymėjo, kad dažniausiai (45%) bent kartą per mėnesį vyksta filmų prieš smurtą stebėjimas bei aptarimas. Tuo tarpu mokytojai pažymėjo, kad tai vyksta tik kartą per pusę metų (34%) ar per metus (18 pav.). Dauguma mokytojų (55%) pažymėjo, kad susitikimai su buvusiais mokiniais neorganizuojami. Panašiai teigia ir apklaustieji mokiniai.

Mokinių bendra savijauta priklauso nuo to, kokia atmosfera yra mokyklos bendruomenėje. Jis patiria, kad yra visuomenės dalis, nes čia vyksta intensyvus bendravimas (Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000).

Mokytojų ir mokinių nuomonės dėl organizuojamų renginių skirtų smurto prevencijai ne visai sutapo. Tai galima būtų paaiškinti, kad galbūt kai kurie iš paminėtų renginių vyksta atskirose klasėse, o ne visai bendruomenei. Kitas paaiškinimas būtų, kad galbūt apklaustieji pedagogai tiesiog nelabai domisi ir vangiai įsitraukia į mokykloje vykstančias prevencijos programas.

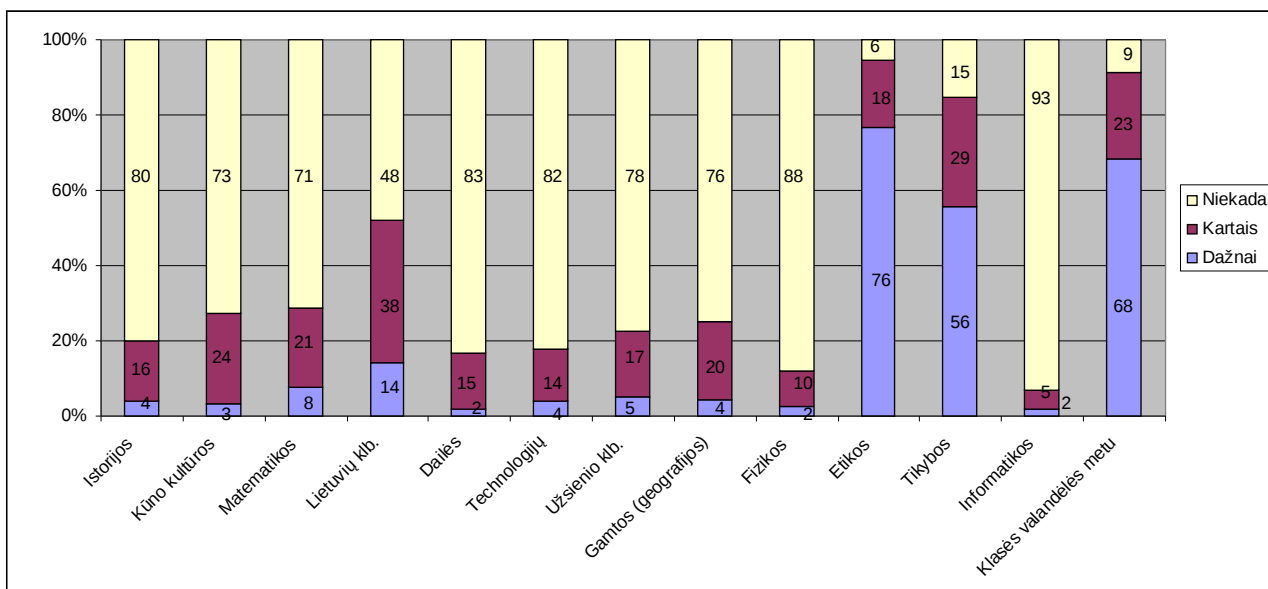

20 pav. Renginiai skirti smurto prevencijai, pedagogų požiūriu (N=34, %)

Pastaba. Respondentai pateikė po kelis atsakymų variantus.

Tokių prevencinių renginių efektyvumas nėra didelis, lyginant su mokyklose vykstančiu smurtu. Šie prevenciniai renginiai daugiau mokomojo, pažintinio pobūdžio, mokantys vaikus būti draugiškais, nesimušti, nesipravadžiuoti, pabrėžiant, kad bet koks smurtas yra blogai, kokias pasekmes tai gali sukelti. Tačiau tikėtina, kad gana greitai po renginio ne tik dalis mokinių, bet ir mokytojų pamiršta apie ką buvo kalbėta. Prevencija būtų efektyvesnė, jei pastebėtas agresyvus elgesys, mokinių peštynės, prasivardžiavimas būtų tuoj pat atitinkamai įvertinami, bet neatidedama po kelių dienų ar savaitių.

Smurto prevencija – tai veiksmas, kuris turi vykti kasdien, būti integruotas į visas mokykloje vykstančias veiklas. Daugiausiai laiko mokiniai praleidžia pamokose, taigi jų metu puiki galimybė vykdyti smurto prevenciją. Domėtasi, *ar dažnai per pamokas yra kalbama apie smurtą* (21 pav.).

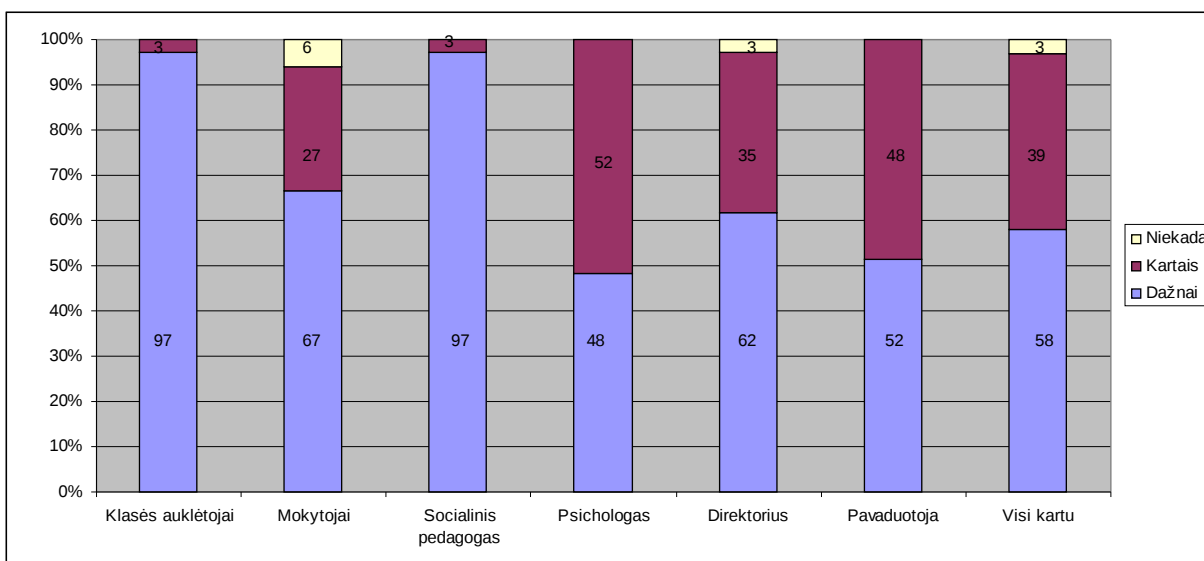
21 pav. Pamokos, kurių metu kalbama apie smurtą (N=357, %)

Dažniausiai mokiniai apie smurtą, jo pasekmes kalbasi etikos (76%), klasės valandėlės metu (68%) bei tikybos (56%) pamokose. Etikos ir tikybos pamokos yra skirtos doriniam ugdymui. Klasės valandėlė – tai laikas, skirtas aptarti įvairius organizacinius reikalus, rūpimus klausimus, svarbius kaip bendram kolektyvui.

Anot E. Karmazos (2004), prevencijos integravimas į pamokas yra vienas iš labai efektyvių būdų kaip vaikus supažindinti ir šviesti apie smurtą ir jo padarinius.

Kad prevencijos programos būtų vykdomos kuo efektyviau, jas būtina suderinti su mokymo programomis ir integruoti jas į mokomuosius dalykus, projektinę ir popamokinę veiklą.

Pedagogų buvo teirautasi, kas, jų nuomone, dažniausiai sprendžia iškilusias smurto problemas mokykloje (žr. pav. 22).

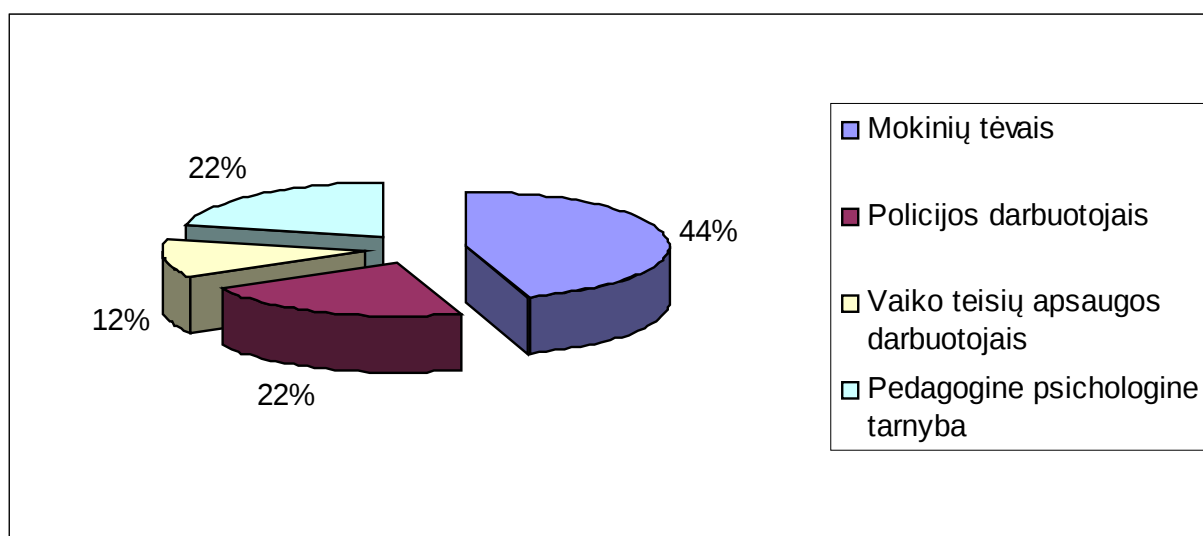

22 pav. Asmenys, sprendžiantys iškilusias smurto problemas (N=34, %)

Dažniausiai mokykloje iškilusias problemas susijusias su smurtu sprendžia klasės auklėtojai (97%) ir socialinis pedagogas (97%). Mažiausiai respondentų pažymėjo, kad spręsti problemas padeda psichologai, galbūt tokiam atsakymų skaičiui turi įtakos tai, kad vis dar ne visose mokyklose yra psichologų arba jie dirba trumpą darbo dieną. Taip respondentai pažymėjo, kad kai kurie mokytojai, direktorius ar visi kartu kaip bendruomenė nesprendžia iškilusių smurto problemų.

Galima daryti prielaidą, kad mokyklos administracija turėtų skirti daugiau dėmesio prevencijos įgyvendinimui, įtraukiant visą mokyklos kolektyvą.

Domėtasi, ar mokykla bendradarbiauja su socialiniais partneriais siekiant spręsti iškilusias smurto problemas, vykdyti prevenciją (23 pav.).

23 pav. **Bendradarbiavimas siekiant užkirsti kelią smurtui (N=34, %)**

Pastaba. Respondentai galėjo pateikti po kelis atsakymų variantus.

Tyrimo duomenys rodo, kad mokytojai dažniausiai bendradarbiauja su mokinių tėvais (44%). Lyginant pateiktus duomenis, su policijos (22%) bei pedagoginės psichologinės tarnybos (22%) darbuotojais bendradarbiaujama dažniau ir glaudžiau nei su vaiko teisių apsaugos tarnyba (12%). Bendradarbiaujant ir palaikant glaudžius santykius su įvairiomis institucijomis tikėtina, kad bus pasiekta didesnių ir kokybiškesnių užsibrėžtų tikslų.

Mokykla kaip bendruomenė turi imtis visų galimų sprendimo būdų, kad padėtų vaikams apsisaugoti nuo smurto. Socialiniai partneriai visada pasiruošę padėti, tik ne visada yra į juos kreipiamasi, manant, kad jei ir kreipsis arba nesureaguos arba nebus naudos. Tik dirbant visiems kartu, ta pačia linkme, galima pasiekti didelių ir efektyvių rezultatų.

Pedagogų buvo prašyta pasidalinti savo gerąja patirtimi, atsakant į pateiktą klausimą *koks yra tinkamiausias sprendimo būdas, kovojant su smurtu mokykloje*.

74% apklaustųjų pasidalino savo gerąja patirtimi. Mokytojų nuomonė yra labai svarbi, norint pasiekti gerų rezultatų, vykdant smurto prevenciją mokyklose, kadangi daugiausiai laiko praleidžia su mokiniais ir savo kolegomis, žino mokyklos stipriąsias ir silpnąsias puses.

- „Tėvų švietimas“; „Mikroklimas šeimoje, tėvų požiūris į mokyklą“; „Didesnė tėvų atsakomybė“; „Visada informuoti tėvus apie vaikų elgesį“.
- „Apie smurtą, kaip neigiamą reiškinį, reikia kuo daugiau kalbėtis su vaikais“; „Vaikai turi žinoti, kur gali kreiptis pagalbos“.
- „Įstatymiškai paryškinti moksleivių pareigas, dalinai apriboti teisių deklaravimą“; „Rimta bausmė skriaudikui“; „Kontrolė, taisyklių viešinimas, rimta bausmė skriaudikui“.
- „Individualus ir komandinis darbas su smurtautoju“; „Ugdomi gebėjimai suprasti, kad yra įvairių jausmų ir emocijų, suvokti savo bendravimo svarbą, tinkamai reikšti savo jausmus kitiems“; „Domėtis tais vaikais, kurie yra atstumti, nebendruojantys, tylūs“; „Draugauti su mokiniais, siekti bendrų tikslų“.
- „Ne tik auklėtojai, bet ir dalykų mokytojai turi domėtis smurto prevencija ir mokinių saugumu“; „Tėvų, mokytojų, mokinių mokymai, kaip atpažinti smurtautojus, keisti (įtakoti) jų elgesį“; „Suaugusiųjų tinkamas pavyzdys;greita reakcija į kiekvieną įvykį, užbėgti jiems už akių, kai tik pastebimi pirmi požymiai“; „Mokyti sutarti, bendrauti kolektyve“.

Yra mokytojų, kurie aiškiai įvardija tėvus, kaip pagrindinius asmenis, kurie atsakingi už vaikų patiriamą ir naudojamą smurtą, bei jo prevenciją. Kita dalis mokytojų mano, kad tik dirbant bendrai kaip komandai, galima pasiekti teigiamų ir pastebimų rezultatų. Trečia grupė apklaustųjų, pažymi, kad reikia griežtai bausti, kontroliuoti ir apriboti vaikų teises ir jų veiksmus. Daugiausia mokytojų pastebėjo, kad reikalingas bendradarbiavimas. Ne tik mokytojai su mokytojais, bet ir su mokiniais bei jų tėvais turi palaikyti glaudžius ryšius, informuoti vieni kitus apie įvykius, tartis ir kartu spręsti iškilusias problemas.

IŠVADOS

Teorinės dalies išvados:

1. Teorinės dalies analizė atskleidė, kad paauglio amžius yra labai sudėtingas, todėl reikia ne tik stebėti vaiko elgesį, bet jam patarti, padėti atrasti vertybes, kad nepasiduotų agresyviai elgesiui. Dažnai mokiniams, kuriems sunkiai sekasi mokslai, sunku adaptuotis naujoje aplinkoje. Paaugliai, nesugebantys palaikyti santykių su bendraamžiais, ieško kitų raiškos būdų, dažniausiai tai negatyvus elgesys, neretai peraugantis į smurtą.
2. Mokykloje paplitusį smurtą įmanoma sumažinti tik veikiant visai mokyklos bendruomenei kaip nedalomai komandai, pasitelkiant į pagalbą vaikus, jų tėvus bei socialinius partnerius.

Tiriamosios dalies išvados:

3. Tyrimas parodė, kad tirtose Panevėžio bendrojo lavinimo mokyklose V-VII klasių mokiniai patiria emocinį smurtą dažniau nei fizinį. Vaikų požiūriu, emocinis smurtas nėra toks pats kaip fizinis. Jų manymu, emocinis smurtas nepadaro tokios pat žalos vystymuisi, mokslo rezultatams, kaip fizinis. Apklaustieji mokiniai emocinį smurtą dažniausiai priskiria prie netinkamo elgesio.
4. V – tų klasių mokiniai dažniau naudoja fizinį smurtą nei VI – tų ar VII – tų klasių mokiniai. Tai rodo, kad augant, mokiniai randa kitų smurto formų (emocinį smurtą), kurios nėra tokios pastebimos, leidžia lengviau išsisukti nuo bausmės. Vyresnių klasių mokiniai pradeda jautriau reaguoti į pašaipas, ignoravimą ir atstūmimą.
5. Penktų klasių mokiniai, patyrę smurtą dažniausiai kreipiasi į mokytojus bei tėvus. Vyresnių klasių mokiniai dažniausiai kreipiasi pagalbos į socialinius pedagogus ar draugus.
6. Apklaustieji pedagogai dažnai nekreipia dėmesio į šalia vykstantį emocinį smurtą ir jį ignoruoja, parodydami mokiniams, kad patyčios, ignoravimas, stumdymasis yra toleruojami.
7. Tirtose Panevėžio miesto mokyklose dažniausiai kartą per metus vykdomos prevencinės programos: „Savaitė be patyčių“, „Gerumo akcijos“, „Tolerancijos savaitė“. Į bendrą veiklą yra įtraukiami ir socialiniai partneriai, tačiau to nepakanka, kad būtų užtikrintas programų efektyvumas.

Atliktas tyrimas patvirtino hipotezę, kad vaikai, patyrę smurtą mokykloje, ne visada sulaukia pagalbos, o pedagogai nepakankamai skiria dėmesio, kad užkirstų smurtavimui kelią.

REKOMENDACIJOS

1. Į mokyklos vykdomas prevencines programas įtraukti visą bendruomenę, kad atsakingas būtų visas mokyklos kolektyvas, ne tik mokytojai ir klasės auklėtojai. Skatinti mokinių tėvus bei socialinius partnerius įsitraukti į bendrą veiklą.
2. Į ugdymo procesą įtraukti prevencijos programas, organizuoti įvairius projektus, popamokines veiklas.
3. Kad sumažinti vaikų smurtavimą mokyklos koridoriuose, sudaryti mokyklos teritorijos saugių ir nesaugių zonų žemėlapi. Tai atlikti galima stebint vaikų elgesį įvairiose mokyklos vietose. Siekti, kad pertraukų metų vaikai būtų užimti įvairia veikla (pvz. pastatyti mini polo, šaškių ar šachmatų stalai, paskirta vieta žaisti stalo tenisą). Taip neliks laiko įsižiebtai bereiklingiems kivirčams, dažnai peraugantiems į emocinį ar net fizinį smurtą.
4. Ne tik su smurto auka, bet ir su prasižengusiu mokiniu reikalingas auklėtojo, mokytojo, socialinio pedagogo bei psichologo bendravimas. Mokinys, netinkamai pasielgęs turi teisę gauti pagalbą, kaip ir kiti vaikai.

LITERATŪRA

1. Abromaitienė L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Barkauskaitė Lukšienė, Ž. (2008). Smurto raiška bendrojo lavinimo mokykloje. *Socialinė sanglauda*, Nr. 6. [Žiūrėta 2011-01-21]. Prieiga per internetą <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=108&sid=aldd466c-38f3-46c7-9069-d80f64a62237%40sessionmgr111> >
3. Barkauskaitė M. (2001). *Paaugliai: sociopedagoginė dinamika: monografija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
4. Bitinas B. (1998). *Ugdymo tyrimų metodologija*. Vilnius: Jošara.
5. Braslauskienė R., Jonutytė I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
6. Bukšnytė L., Kitrys A. (2008) Mokinių patiriamo smurto bei savijautos ypatumai skirtingo tipo mokyklose. *Pedagogika*. 7, p. 60-65. Vilnius: VPU
7. Bulotaitė L., Pivorienė R. V., Sturlienė N., (2000). *Drauge su vaiku... Psichologo patarimai mokytojams*. Vilnius: Elfrata.
8. Civinskas R., Levinskaitė V., Tamutienė I. (2006). *Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai*. Vilnius: Garnelis.
9. *Dabartinis lietuvių kalbos žodynas*. (2000). IV leidimas. Red. Kolegija: Keinys S. ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
10. Daniliauskienė V. (red.) (2000). *Nepilnamečiai, padarę sunkius nusikaltimus: psichologiniai ir socialiniai ypatumai*. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių centras.
11. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
12. Gilligan J. (2002). *Smurto prevencija*. Vilnius: Eugrimas
13. Gini G. (2008). Italian Elementary and Middle School Students' Blaming the Victim of Bullying and Perception of School Moral Atmosphere. Nr. 4. [žiūrėta 2010-11-27]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=107&sid=039ace62-c56f-451a-a30f-66f67296da2c%40sessionmgr114>>.
14. Gomien D. (1995) *Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras
15. Gučas A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
16. Gumuliauskienė A. (1996). Vaikų ir paauglių agresyvumo klausimu. *Acta paedagogica Vilnensia*. Vilnius. p. 131-136.

17. Ignatovičienė S., Žukauskienė R. (1999). *Rizikos grupės vaikai*. Vilnius: LR švietimo ir mokslo ministerijos leidybos centras.
18. Jonynienė Ž. (2001). Vaiko teisių įgyvendinimo mokykloje problemos. – *Ugdymo psichologija*, 4 t., Nr.2 (9), Vilnius: VPU, 19-26 p.
19. Jonynienė Ž. (2005). Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia: mokslo darbai*, 15, 129-142.
20. Kairienė B., Ščerbakova D. (2008). Vaikų patiriamo smurto mokykloje prevencinės galimybės. Socialinis darbas, Nr. 7 (2). [Žiūrėta 2011-01-18]. Prieiga per internetą: <<http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=4&hid=108&sid=aldd466c-38f3-46c7-9069-d80f64a62237%40sessionmgr111>>
21. Karmaza E. (2004). *Prievarta prieš vaikus / Prevencijos strategijos policijos pareigūnams*. – Vilnius: Vaiko namas.
22. Karmaza E., Grigutytė N., Karmazė E. G. (2007). *Smurtas mokykloje: prevencija ir pagalba. Metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Lietuvos Respublikos ŠAC.
23. Karmaza E., Kasperavičiūtė E., Magomedovas A. (2004). *Tavo teigiamas kelias: apie prekybos žmonėmis pavojus*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
24. Kiškis A. (2004). Neigiamas smurto televizijoje poveikis nepilnamečiams ir jo prevencija. *Jurisprudencija*. – Vilnius, t. 59(51). P. 39-53.
25. Kučinskas V., Kučinskienė R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje: studijų knyga*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
26. Kurienė A., Pivorienė R. V. (2000). *Būkite atidūs – vaikų ištiko bėda: knygelė mokytojams ir mokyklų vadovams*. Vilnius: SOS vaikų kaimų Lietuvos draugija.
27. Kvieskienė G. (2000). *Socializacijos pedagogika*. Vilnius: VPU
28. Kvieskienė G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: VPU.
29. Leliugienė I. (2001). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologijos universitetas.
30. Leliugienė I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
31. Leonavičius J. (1993). *Sociologijos žodynas*. Vilnius: Academia.
32. *Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas (2003-05-20, Nr. IX-1569)*. „Dėl vaiko geros valstybės politikos koncepcijos“. [Žiūrėta 2010-10-12] Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=211767>
33. Markevičienė A., Blažys V. (Red.) (2000). *Fizinis ir psichologinis smurtas*. Vilnius: Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministerija.
34. Mielke U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius: Lektūra.
35. Miškinis K. (2003). *Šeima žmogaus gyvenime*. Kaunas: Aušra.

36. Myers D. G. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
37. Myers. D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
38. Monkevičius A. (2002). Vaiko teisių įgyvendinimas švietimo sistemoje. [Žiūrėta 2010-11-14] Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/naujienos/docs/k020523.htm>>
39. Motiejūnas V. (2005). Nepilnamečių nusikaltimų socialiniai veiksniai. [Žiūrėta 2005-11-13]. Prieiga per internetą: <http://www.sociumas.lt/Lit/nr22/nepilnameciai.asp>.
40. Navaitis G. (2001). *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: Kronta.
41. Nusikalstamų veikų statistinių rodiklių apie vaikus analizė. VRM Viešojo saugumo politikos departamento viešojo saugumo programų ir projektų valdymo skyrius. [Žiūrėta 2010-12-16]. Pareiga per internetą: <http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/korteles/analize_apie_vaikus_2009.pdf>.
42. Olweus D. (2008). *Patyčios mokykloje. Ką žinome ir galime padaryti*. Vilnius: Alma littera.
43. Pakalniškienė V., Bieliauskaitė R., Siebre S. (2003) Vaikų patirtos prievartos ir jų traumavimo laipsnio ryšys//*Psichologija*. – Nr. 27.
44. Pellegrini A.D., Long J.D. (2002). A longitudinal study of bullying, dominance and victimization during the transition from primary school through secondary school // *British Journal of Developmental Psychology*. Vol.20. P.259-280.
45. Perecas M., Minel B., Vimeris H. (1990). *Ką turėtų žinoti tėvai*. Kaunas: Šviesa.
46. Petrovskis A. (Red.) (1978). *Amžiaus tarpsnių ir pedagoginė psichologija*. Vilnius: Presvika.
47. Pileckaitė-Markovienė M., Stanišauskaitė A. (2005). 14–16 metų paauglių mokyklinio streso įveikos stilių ir savivertės sąsajos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 14, 91–99.
48. Plaušinitienė A., Masiliauskienė E. (2009). Vaikų smurto mokykloje priežastys ir pasekmės (vaikų patirties reprezentacijos). Jaunųjų mokslininkų darbai, Nr. 2 (23) [Žiūrėta 2011-01-08]. Prieiga per internetą: <<http://old.su.lt/article/archive/1582/>>.
49. Povilaitis R., Jasiulionytė J.S., Kurienė A. ir kiti (2007). *Kuriame mokyklą be patyčių*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, švietimo aprūpinimo centras.
50. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J. (2006). *Patyčių prevencija mokyklose*. Vilnius: Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, švietimo aprūpinimo centras.
51. Povilaitis R., Valiukevičiūtė J., Sirgedaitė I., Dapkutė R. (2002). *Ką mums pasakoja vaikai?: vaikų telefono linijos patirtis*. Vilnius: Petro ofsetas.
52. [Žiūrėta 2009-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://vaikams.lrs.lt/informaciniai/20040923.htm>>

53. Prokopčik M. (Red.) (1999). *Europos politika dėl vaikų*. Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras.
54. *Psichologijos žodynas*. (1993). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
55. Robichaud Maria G. R. (2007). *Vaikas kenčia pažeminimus mokykloje*. Vilnius: Baltos lankos.
56. Rumf J. (2004). *Rėkia, pešasi, viską gadina*. Kaunas: Šviesa.
57. Sanders M. (2009). *Smurto prevencija ir intervencijos strategija mokyklose*.
58. Sruoga V., Jakubkaitė B. (2002). *Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus*. Vilnius: UAB Dizaino propaganda.
59. Starkey H. (red.) (1996). *Švietimo apie žmogaus teises uždaviniai*. Vilnius: Europos Tarybos Informacijos ir dokumentacijos centras.
60. Šorienė N. (red.) (2005). *Smurto prevencija mokykloje. Metodinė priemonė*. Vilnius: ŠAC
61. Targamadžė V., Valeckienė Dž. (2007). Patyčių bendrojo lavinimo mokykloje samprata: priežasčių, formų ir pasekmių diskursas. *Acta Paedagogica Vilnensia*. [Žiūrėta 2010-10-10-13]. Prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Acta_Paedagogica_Vilnensia/19/159-171.pdf>
62. Tyrimo ataskaita. Švietimo pagalba bendrojo lavinimo mokyklų mokiniams. (2005). Vilnius. [Žiūrėta 2010-12-04]. Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/tyrimai/Svietimo_pagalba_b_l_vid_mok_ataskaita.pdf>
63. Tomiliniene Z. (sud.)/aut. R. Jusiene ir kt. (2004). *Tu gali man padėti*. Vilnius :Lietuvos vaikų draugų asociacija.
64. Ulčinskaitė D. (red.) (2008). *Lankomumo problemų prevencija mokykloje*. Vilnius: Garnelis.
65. Understanding Youth Violence Fact Sheet (2010). [Žiūrėta 2010-06-12]. Prieiga per internetą: <<http://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/YV-FactSheet-a.pdf>>
66. Vaičiulienė A. (2004). *Paauglio psichologija*. Vilnius: Presvika.
67. Vaitkevičius J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius: Egalda.
68. Valickas G. (1997). *Psichologinė asocialaus elgesio ištakos*. Vilnius: Lietuvos teises akademija.
69. Žiulytė R., Pipko J. (2008). *Ties nesėkmės riba*. Vilnius: Viarecta.
70. Žukauskienė R. (1997). Agresyvaus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų elgesio raidos ypatumai. *Psichologija*. Vilnius. 17. p. 76-91.

71. Žukauskienė R. (1999). Fizinė, verbalinė ir netiesioginė agresija: skirtumai tarp lyčių. *Psichologija*. – Vilniaus universitetas, Nr. 19.
72. Žukauskienė R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
73. Žukauskienė R. (2011). *Kodėl vaikai neklauso? Moksleivių netinkamo elgesio ypatumai: metodinės rekomendacijos*. Vilnius: G. Kusio firma.
74. Jasiulionė J.S., Povilaitis R. (Sud.) (2008). Modernūs požiūriai į patyčių ir smurto prevenciją mokyklose. Vilnius: Multiplex. [Žiūrėta 2010-11-16]. Prieiga per internetą: <http://www.vaikulinija.lt/files/konf_pranesimai_lt.pdf>
75. Povilaitis R. Patyčių prevencija Lietuvoje. Konferencija Mokykla gali būti saugi. Smurto ir patyčių prevencija. Vilnius, 2010 m. gruodžio 8 d. [Žiūrėta 2010-11-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.vaikulinija.lt/files/r.povilaitis.pdf>>

PRIEDAI

Mielas moksleivi – moksleive, ši anketa sudaryta siekiant ištirti vaikų smurtavimą mokykloje bei išsiaiškinti ar vyksta prevencija kovojant su smurtu. Jūsų nuomonė labai svarbi, todėl prašome nuoširdžiai atsakyti į pateiktus klausimus.

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto edukologijos magistrantūros studijų studentė
Kristina Kanapeckaitė
Kilus klausimams rašykite bandik11@gmail.com

Apklausa yra anoniminė nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia.

Tu esi

Berniukas

Mergaitė

Reikiamą atsakymą žymėkite

Kurioje klasėje tu mokaisi?

5

6

7

1. Kaip tau sekasi mokslai?

Esu pirmūnas

Gerai

Patenkinamai

Blogai

2. Ar tau patinka mokykloje?

Visada

Dažnai

Kartais

Dažniau nepatinka nei patinka

Nepatinka

3. Koku būdu mokiniai dažniausiai smurtauja mokykloje?

Dažnai

Kartais

Niekada

Stumdosi

Žnaibosi

Mušasi

Spjaudosi

Spardosi

Prasivardžiuoja

Tampo už plaukų, drabužių ar pan.

Ignoruoja (atstumia, nebendruoja)

Atiminėja daiktus

Apkalba

4. Kuriose mokyklos vietose mokiniai dažniausiai smurtauja?	Dažnai	Kartais	Niekada
Koridoriuose			
Klasėse			
Kūno kultūros persirengimo kambariuose			
Valgykloje			
Rūbinėlėse			
Šalia mokyklos			

5. Kada dažniausiai mokiniai smurtauja?	
Eidami į mokyklą	☐
Pamokų metu	☐
Per pertraukas	☐
Po pamokų	☐
Eidami iš mokyklos	☐
Kita	

6. Ar Tu dažnai patiri smurtą mokykloje?	
Taip, dažnai	☐
Patyriau keletą kartų	☐
Patyriau vieną kartą	☐
Nė karto nepatyriau	☐

7. Kokį smurtą kiti mokiniai prieš tave naudojo?	
☐ Fizinį smurtą (spardė, mušė su ranka, knyga, kitais kietais daiktais, buvo pririšę, degino su cigarete ar pan.)	
☐ Emocinį smurtą (priešišškai buvo nusiteikę, grasino, gąsdino, neteisngai apkaltino, įžeidinėjo, tyčiojosi, žemino, ar pan.)	

8. Kaip dažniausiai elgiasi (ką daro) mokytojai, pastebėję skriaudžiamus mokinius?	
Subara ir nueina	☐
Nuveda pas pavaduotoją/direktorių	☐
Nekreipia dėmesio – praeina pro šalį	☐
Pradedą aiškintis, dėl ko mokiniai mušasi	☐
Kaip dar elgiasi?	

9. Kaip manai, dėl ko prieš tave yra smurtaujama?	Dažnai	Kartais	Niekada
Dėl išvaizdos (plaukų spalvos, aprangos, „storas“, „džiūsna“, su akiniais ar pan.)			
Kad gerai mokausi			
Kad prastai mokausi			
Kad nepatinku klasės lyderiui			
Turiu mažiau pinigų, brangių daiktų nei klasės draugai			
Dėl to, kad nesiginu, nesiskundžiu			

Dėl to, kad ginuosi, skundžiuosi			
Kad esu mokytojo vaikas			

10. Ar kam nors pasakojai apie patirtą smurtą?	
Mokytojui	☐
Tėvams	☐
Sesei arba broliui	☐
Draugui	☐
Skambinau pagalbos telefonu	☐
Socialiniam pedagogui	☐
Mokyklos psichologui	☐

11. Ką tu darai, kai pamatai, kad prieš kitus vaikus smurtauja?	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Neturiu nuomonės	Sutinku	Visiškai sutinku
Stebiu kas vyksta					
Praeinu pro šalį – „nematau“					
Stengiuosi apginti tą, kurį skriaudžia					
Pranešu mokytojui ar kitam suaugusiam asmeniui					

12. Ar tu esi kada nors smurtavęs prieš kitus vaikus?	
Taip, smurtauju dažnai	☐
Taip, bet tik kelis kartus	☐
Niekada nesu smurtavęs	☐

13. Jei smurtauji prieš kitus vaikus, tai kodėl?	
Dėl išvaizdos (plaukų spalvos, aprangos, „storas“, „džiūsna“, su akiniais ar pan.)	☐
Kad gerai mokosi	☐
Kad prastai mokosi	☐
Todėl, kad man nepatinka tas žmogus	☐
Todėl, kad neturi pinigų, brangių daiktų	☐
Dėl to, kad nesigina, nesiskundžia	☐
Dėl to, kad ginasi, skundžiasi	☐
Tokiu būdu noriu atkeršyti	☐

14. Kokie renginiai dažniausiai vyksta mokykloje siekiant įgyvendinti smurto prevenciją?	Kartą per mėnesį	Kartą per pusę metų	Kartą per metus	Niekada
Tolerancijos savaitė				
Filmų prieš smurtą stebėjimas bei aptarimas				
Gerumo akcijos				
Susitikimai su buvusiais mokyklos mokiniais				

15. Per kokias pamokas dažniausiai mokytojai kalbasi su Jumis apie smurtą mokykloje ir kaip jo išvengti?	Dažnai	Kartais	Niekada
Istorijos			
Kūno kultūros			
Matematikos			
Lietuvių klb.			
Dailės			
Technologijų			
Užsienio klb.			
Gamtos (geografijos)			
Fizikos			
Etikos			
Tikybos			
Informatikos			
Klasės valandėlės metu			

Ačiū už bendradarbiavimą!

Mielas pedagoge, ši anketa sudaryta siekiant iširti vaikų smurto paplitimą mokykloje bei kokios prevencijos imasi mokykla kovodama su smurtu. Jūsų nuomonė labai svarbi, todėl prašome nuoširdžiai atsakyti į pateiktus klausimus.

Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Edukologijos fakulteto edukologijos magistrantūros studijų studentė
Kristina Kanapeckaitė
Kilus klausimams rašykite bandik11@gmail.com

Apklausa yra anoniminė nei vardo, nei pavardės nurodyti nereikia.

Jūs esate	☐ Vyras
	☐ Moteris

Reikiamą atsakymą žymėkite

Jūsų amžius			
25-35 m. ☐	35- 45 m. ☐	45- 55 m. ☐	55 ir daugiau ☐

Jūsų pedagoginio darbo stažas				
1-5 metai ☐	6-10 metų ☐	11-20metų ☐	21-30metų ☐	30 ir daugiau metų ☐

Jūsų turima kvalifikacinė kategorija			
Mokytoja ☐	Vyr. mokytoja ☐	Mokytoja metodininkė ☐	Mokytoja ekspertė ☐

1. Kokių būdu mokiniai dažniausiai smurtauja mokykloje?	Dažnai	Kartais	Niekada
Stumdosi			
Žnaibosi			
Mušasi			
Spjaudosi			
Spardosi			
Prasivardžiuoja			
Tampo už plaukų, drabužių ar pan.			
Ignoruoja (atstumia, nebendruoja)			
Atiminėja daiktus			
Apkalba			

2. Kada dažniausiai mokiniai smurtauja?	
Eidami į mokyklą	☐
Pamokų metu	☐
Per pertraukas	☐
Po pamokų	☐
Eidami iš mokyklos	☐
Kita	

3. Kuriose mokyklos vietose mokiniai dažniausiai smurtauja?	Dažnai	Kartais	Niekada
Koridoriuose			
Klasėse			
Kūno kultūros persirengimo kambariuose			
Valgykloje			
Rūbinėlėse			
Šalia mokyklos			

4. Kaip elgiatės, pastebėję skriaudžiamus mokinius?	
Subarate ir nueinate	☐
Nuvedate pas pavaduotoją/direktorių	☐
Nekreipiate dėmesio – praeinate pro šalį	☐
Pradedate aiškintis, dėl ko mokiniai mušasi	☐
Kaip dar elgiatės?.....	

5. Kurie mokiniai dažniausiai smurtauja?	Dažnai	Kartais	Niekada
Pirmūnai			
Prastai besimokantys			
Rizikos grupės vaikai			
Stokojantys dėmesio			
Klasės lyderiai			
Klasės atstumtieji			

6. Kaip manote, kodėl vaikai tampa kitų vaikų smurto aukomis?	Dažnai	Kartais	Niekada
Dėl išvaizdos (plaukų spalvos, aprangos, „storas“, „džiūsna“, su akiniais ar pan.)			
Kad gerai mokosi			
Kad prastai mokosi			
Kad nepatinka klasės lyderiui			
Turi mažiau pinigų, brangių daiktų nei klasės draugai			

Dėl to, kad nesigina, nesiskundžia			
Dėl to, kad ginasi, skundžiasi			
Kad yra mokytojo vaikas			

7. Ar vaikai dažnai Jums pasisako, kad prieš jį buvo smurtaujama?	
Labai dažnai	☐
Kartais	☐
Niekada	☐

8. Kokie renginiai dažniausiai vyksta mokykloje siekiant įgyvendinti smurto prevenciją?	Kartą per mėnesį	Kartą per pusę metų	Kartą per metus	Niekada
Tolerancijos savaitė				
Filmų prieš smurtą stebėjimas bei aptarimas				
Gerumo akcijos				
Savaitė be patyčių				
Susitikimai su buvusiais mokyklos mokiniais				

9. Kas iš mokyklos personalo dažniausiai sprendžia iškilusias smurto problemas?	Dažnai	Retai	Niekada
Klasės auklėtojai			
Mokytojai			
Socialinis pedagogas			
Psichologas			
Direktorius			
Pavadootoja			
Visi kartu			

10. Su kuo bendradarbiaujate siekdami užkirsti kelią smurtui?	
Mokinių tėvais	☐
Policijos darbuotojais	☐
Vaiko teisių apsaugos darbuotojais	☐
Pedagogine psichologine tarnyba	☐

11. Per kokias pamokas dažniausiai kalbatės su mokiniais apie smurtą mokykloje ir kaip jo išvengti?	Dažnai	Kartais	Niekada
Istorijos			
Kūno kultūros			
Matematikos			
Lietuvių klb.			
Dailės			
Technologijų			
Užsienio klb.			
Gamtos (geografijos)			
Fizikos			
Etikos			
Tikybos			
Informatikos			
Klasės valandėlės metu			

12. Kaip manote, koks yra tinkamiausias sprendimo būdas kovojant su smurtu mokykloje? (Pasidalinkite savo gerą patirtimi)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ačiū už bendradarbiavimą!